

Otto.
Tralles
Yenzel.
Zenzel.

II

De Puttkamer
Richter.

Quaestor.

Präsident.

De Rhediger.

De Neuville

De Coertner

De Glaubitz.

De Rioul.

De Anruch.

De Goltz.

E

Quaestio apud juris consultos a se
vicarior quere veritatem

Philosophi voci quaestiones eo
andem tribuunt vim, quam vo-
cabulo disputationis. Atque Cicero
Tusculanae quaestiones nominat
quinque dierum disputationes.

Ex his omnibus sequitur vocabu-
lum quaestiones in fronte hujus
libelli significare: disputationes
de gratia ^{una} primis Philosophiae
argumentis institutas. Quae
si enim Philosophi volebant
aliquid disputare, et hanc ob cau-
sam poni aliquid jubebant: so-
liti sunt dicere: Num quisquam
materiam mihi igitur, cuius
gratia quaerebatur cum tracta-
tione ipsa nominarent quaestio-
nem.

Tusculana ita nominatae sunt
à Villa tusculana sita prope
Tusculum, oppidum Latii, quam
quidem villam antea possidebat
Vulturnus, tunc temporis vero sic
sibi haec quaestiones dicantur vel
sintantur habitae fuisse. Solebant
enim veteres, aut à loco, aut à
rebus, aut à personis fuisse
scribere libros.

Ad exempla habeto, Tusculanae
Quaestiones à loco, academicæ
quaestiones à rebus, Catonem et
Lelium à personis nomen acce-
pisse.

Marcus Brutus, ille M. erat filius
Marci Junii Bruti; Mater ejus
erat Crocilia, Catonis majoris
filia. Plutarchus vitam ejus
descriptam reliquit. Cicero ami-
cissimus ejus erat, quare Ora-
torem, parasoxa, de senibus, de
natura Deorum, ad nostras
quaestiones Tusculanas ejus
nomen inscripsit.

Dialogus est inter A. et M. de
quo dicitur, vario sentitur.
Quidam putant A. esse Atticum
M. Marcum; alii existimant
A. significare adolescentem, seu
auditorem Ciceronis. In eo autem
omnes consentiunt M. esse
seu significare Marcum

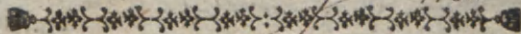
M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM
QVAESTIONVM

libri V.

EX RECENSIONE
ERNESTI.

1787.

HALÆ,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI,
M DCC LIX.

1769

LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
GEORGETOWN, GEORGIA

ERMESTI

0-18-0-626

80-5649

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

mortem morituris c. 8. demonstrare suscipit.
 Mors quid sit, non constare inter philosophos,
 qui de natura animi valde dissentiant: c. 9. 10.
 qua non cognita, ne mors quidem qualis sit,
 posse intelligi. Qui animum cum corpore con-
 fundant, interitum etiam mentis & corporis
 conjungere, reliquos spem immortalitatis afferre.
 Quicquid sit, mortem non esse malum. Nam
 si intereat animus, non esse miserum: si su-
 perstes sit corporis ruinis, beatum esse. c. 11.
 Immortalitatem autem animi confirmari aucto-
 ritate antiquitatis omnis; c. 12. 13. cura, quam
 quisque rerum post mortem futurarum gerat,
 c. 14. s. consensu nationum omnium, c. 16. na-
 tura animorum vel animali, b. e. spirabili, vel
 ignea, qua, cum corpore excesserint, propter
 agilitatem in sublime ferantur, c. 17. divinis
 denique rebus, quæ animo insint, quæ nec a
 corpore oriri, nec in terra natæ esse possint. c.
 24-27. Quod autem primo propterea quidam
 animum a corpore discretum negent, quod, ubi
 sit, aut qualis sit, non intelligant, id esse leve;
 quod nec oculus se videat, & animus, quam-
 quam non suam formam, tamen sagacitatem,
 memoriam, ingenium videat. c. 28. 29. Dein-
 de, quod negent animum vacantem corpore
 esse posse, quod qualis ejusmodi animus sit,
 & quomodo possit vacare corpore, non intelli-
 gant; ne in corpore quidem qualis sit intelligi,
 difficiliusque esse, comprehendere, quomodo in
 aliena

alieno & diversæ naturæ corpore esse, quam quomodo vacare corpore possit. c. 22. Stoicos autem esse perabsurdos, qui animos manere dicant, cum e corpore excefferint, sed non semper; quod dent id, quod difficillimum in causa sit, posse animum manere corpore vacantem, quod facile sit, tollant, semper manere. c. 32. Neque Panatii rationem duplicem valerè, qui animos mortales velit, primo, quod quicquid nascatur, intereat; deinde, quod animus sæpe æger sit: quod autem ægrum esse, & in morbum cadere possit, id etiam interire possit. Nam cum de immortalitate disputetur, de mente dici, quæ omni turbido motu vacet, non de iis partibus, in quibus ægritudines versentur. c. 32. 33. Quod si vero animus intereat, non esse tamen, quare mortem timeamus, cum propter eam rationem, quam supra attulerit, c. 11. tum propter multas alias. Mortem non propter se, fieri enim in puncto, sæpe etiam sine sensu, timeri, sed propter discessum ab omnibus vitæ bonis: sed ea esse aut opinata tantum, aut tam pauca & parva, ut a maiorum & magnitudine aut multitudine obruantur; & morte omnia mala & pericula effugi. c. 34-36. Nullis bonis rebus carere mortuos, quod carere is demum dicatur, cui desit, quod desideret: c. 36. neque, sine sensu esse, odiosum esse tum, cum sensus ablati sit. c. 37. Ac propterea omnem metum mortis pellendum

esse, neque miserum putandum mature mori,
 & ut ajunt, ante tempus, quod nullum cer-
 tum vivendi spatium natura dederit, sed in-
 certam vitæ usuram. c. 39-41. De humatione
 autem & sepultura non esse laborandum, quod
 nihil ad mortuum pertineat: c. 42-45. operam
 potius dandam esse, ut laudabilem vitam glo-
 riosa ratione finiamus: eam esse optimam æquo
 animo oppetendæ mortis rationem. c. 46. 47.
 Epilogi loco afferuntur ipsorum deorum de mor-
 te testimonia, & hominum de morte pro pa-
 tria oppetita opiniones.

I. CVM defensionum laboribus, senatoriis-
 que muneribus aut omnino, aut magna
 ex parte essem aliquando liberatus, re-
 tuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea stu-
 dia, quæ reverentia animo, remissa temporibus,
 longo intervallo intermissa revocavi: &, cum
 omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam
 pertinerent, ratio & disciplina, studio sapien-
 tiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur; hoc
 mihi Latinis litteris illustrandum putavi: non
 quia philosophia Græcis & litteris, & doctoribus
 percipi non posset: sed metum semper judicium
 fait, omnia nostros aut invenisse per se sapien-
 tius, quam Græcos; aut accepta ab illis, fecisse
 meliora, quæ quidem digna statuissent, in qui-
 bus elaborarent. Nam mores, & instituta vitæ,
 resque

resque domesticas, ac familiares nos profecto & melius tuemur & lautius: rem vero publicam nostri majores certe melioribus temperaverunt & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Jam illa, quæ natura, non litteris affecuti sunt, neque cum Græcia, neque ulla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum majoribus nostris comparanda? Doctrina Græcia nos, & omni litterarum genere superabat. in quo erat facile vincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquissimum sit e doctis genus a) poëtarum, si quidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo; serius poëticam nos accepimus: annis enim fere ccccx b) post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano, consulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit major natu, quam Plautus & Nævius.

II. Sero igitur a nostris poëtæ vel cogniti, vel recepti. Quamquam est in Originibus, solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus: honorem ta-

A 3

men

a) D. 2. e doctis genus sit. b) D. ccccx.

men huic generi non fuisse, declarat oratio Ca-
 tonis, in qua objecit, ut probrum, M. Nobi-
 liori, quod is in provinciam poëtas duxisset.
 duxerat autem consul ille in Ætoliã, ut sci-
 mus, Ennium. Quo minus igitur honoris erat
 poëtis, eo minora studia fuerunt. nec tamen,
 siqui c) magnis ingeniis in eo genere exstiterunt,
 non satis Græcorum gloriæ responderunt. An
 censem, si Fabio, nobilissimo homini, laudi
 datum esset, quod pingeret, non multos etiam
 apud nos futuros Polycletos, & Parrhasios fuisse?
 Honos alit artes, omnesque incenduntur ad stu-
 dia gloria: jacentque ea semper, quæ apud quos-
 que improbantur. Summam eruditionem Græci
 sitam censebant in nervorum, vocumque canti-
 bus. igitur & Epaminondas, princeps, meo ju-
 dicio, Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur:
 Themistoclesque aliquot ante annos, cum in
 epulis recusaret d) lyram, habitus est e) indo-
 etior. Ergo in Græcia musici floruerunt, disce-
 bantque id omnes, nec, qui nesciebat, satis ex-
 cultus doctrina putabatur. In summo apud il-
 los honore geometria fuit. itaque nihil mathe-
 maticis illustrius. At nos, metiendi, ^{rationandi} ~~rationandi~~
 nandique utilitate, hujus artis terminavimus
 modum.

III. At

c) D. 2. sic, qui.

d) D. 1. recusasset.

e) D. 2. est habitus.

III. At contra oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum: post autem eruditum. nam Galbam, Africānum, Lælium, doctos fuisse traditum est: studiosum autem eum, qui iis f) ætate anteibat, Catonem: post vero Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde g) ita magnos nostram ad ætatem, ut non mulrum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Philosophia jacuit usque ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, ut, si occupati profuimus aliquid civibus nostris, profimus etiam, si possimus, otiosi. In quo eo magis nobis est h) elaborandum, quod multi jam esse Latini libri i) dicuntur scripti inconsiderate ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. fieri autem potest, ut recte quis sentiat, & id, quod sentit, polite eloqui non possit. sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, quæ eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua alligere lectorem, hominis est intemperanter abundantis & otio, & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid Oratoriæ laudis k)

A 4

nostra

f) D. 2. bis. g) D. 2. inde. h) D. 2. est nobis.

i) D. 2. libri Latini. k) D. 2. Oratoriæ laudi.

nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus, e quibus etiam illa manabant.

IV. Sed, ut Aristoteles, vir summo ingenio, scientiæ copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adolescentes docere, & prudentiam l) cum eloquentia jungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac majore, & uberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam semper judicavi, quæ de maximis quæstionibus copiose posset, ornateque dicere, in quam exercitationem ita nos studiose operam dedimus, ut jam etiam scholas Græcorum more habere audeamus: ut nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent plures m) mecum familiares, tentavi, quid in eo genere possem n). ut enim antea declamitabam causas, quod nemo me diu-
uix
 rius fecit: sic hæc nunc mihi o) senilis est declamatio. *non nisi in response* Ponere jubebam, de quo quis audire vellet: ad id aut sedens, aut ambulans disputa-
ambulantibus
 bam. Itaque dierum quinque *scholas* ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire vellet, dixisset, quid sibi videretur, tum ego contra dicerem. hæc
schola idem quod otium est

l) D. 2. cœpit ad adolescentes, & prudentiam &c.

m) D. complures.

n) D. 2. possem.

o) D. 2. mihi nunc.

est enim, ut scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi. nam ita facillime, quid verisimillimum esset, inveniri posse Socrates arbitrabatur. sed quo commodius disputationes nostræ explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. ergo ita nascetur exordium.

V. A. Malum mihi videtur esse Mors. M. Iisne p), qui mortui sunt, an iis q), quibus moriendum est? A. Utrisque M. Est miserum igitur, quoniam malum. A. Certe. M. Ergo & ii r), quibus evenit jam, ut morerentur, & ii, quibus eventurum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quicumque nati sunt, eruntve, non solum miseri, sed etiam semper miseri, nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum, qui viverent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriam finis in morte. quoniam autem etiam mortui, miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. necesse est enim, miseros esse eos, qui centum millibus annorum ante occiderunt, vel potius omnes, quicumque nati sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic, quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio

A 5

Ache-

p) D. 2. Hisne. q) D. 2. his. r) D. 2. hi.

in v. fons
 Acherontis, mento summam aquam attingens siti
 enectus s) Tantalus? num t) illud, quod Sily-
 phu' versat

hinc *in v. fons*
 Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?
 fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos &
 Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus de-
 fendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud
 Græcos iudices res agetur, poteris adhibere De-
 mosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona
fortasse *in v. fons*
 causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco
 mortem censes esse sempiternum malum.

in v. fons
 VI. A. Adeone me delirare censes, ut ista esse
 credam? M. An tu hæc non credis? A.
 Minime vero. M. Male hercule narras. A. Cur?
 quæso. M. Quia disertus esse possem, si contra
 ista dicerem. A. Quis enim non in ejusmodi
 causa? aut quid negotii est, hæc poëtarum, &
 pictorum potentia convincere? M. Atqui pleni
 sunt libri u) contra ista ipsa philosophorum dis-
 ferentium x). A. Inepte sane: quis est enim tam
 excors, quem ista moveant? M. Si ergo apud
 inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud in-
 feros ulli. A. Ita profus existimo. M. Ubi

in v. fons
 + Minus uxor Phasiphae, scribitur in v. fons
 Phasiphae Minotauri.

s) D. 2. enectus siti.

t) D. 2. Tum.

u) D. 2. libri sunt.

x) D. 1. philosophorum
 contra ista ipsa differentium. D. 2. contra
 ista ipsa differentium philosoph.

ergo ^{sunt ii y)} ~~incertum~~ quos miseros dicis? aut quem locum ^{incertum} ~~incertum~~ si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego vero nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsam quidem, quia nulli sunt. M. Jam malletm Cerberum metueres, quam ista tam inconsiderate diceres. A. Quid ^{z)} tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis. ubi est ^{incertum} ~~incertum~~ tuum? cum enim miserum esse dicis, tum cum, qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, ut istuc dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse, verbi causa, M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompejum, qui tanta gloria ^{a)} sit orbatus: omnes denique miseros, qui hac luce careant. M. Reverteris eodem, sint enim oportet, si miseri sunt. tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent. si igitur non sunt, nihil possunt esse; ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio, nam istuc ipsum, non esse, cum fueris, miserimum puto. M. Quid miserius, quam omnino numquam fuisse? ita, qui nondum nati sunt, miseri jam sunt, quia non sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequam nati. ego autem non commemini, an-

A 6

te-

y) D. 1. sunt ergo hi. z) D. 2. Quis?

a) D. 1. tanta gloria, dignitate sit orbatus. D. 2. tanta gloria (tanta dignitate) sit &c.

tequam sum natus, me miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordare.

VII. A. Ita jocularis, quasi ego dicam, eos esse b)
 miseros, qui nati non sunt, & non eos
 miseros c), qui mortui sunt. M. Esse ergo eos di-
 cis. A. Immo, quia non sunt, cum fuerint, eos d)
 miseros esse. M. Pugnantiā te loqui non vides?
 quid enim tam pugnat, quam non modo mise-
 rum, sed omnino quidquam esse, qui non sit?
 an tu egressus porta Capena, cum Calatini,
 Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulcra
 vides, miseros putas illos? A. Quoniam me ver-
 bo premis, posthaec non ita dicam, miseros esse,
 sed tantum, miseros, ob id ipsum, quia non sunt.
 M. Non dicis igitur, miser est M. Crassus, sed
 tantum, miser M. Crassus. A. Ita plane. M.
 Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pro-
 nunties, id aut esse, aut non esse. an tu dialecti-
 cis nē imbratus quidem es? in primis enim hoc
 traditur: omne pronuntiatum (sic enim mihi in
 praesentia occurrit, ut appellarem ἀζλωμα: utar
 post alio, sed e) si invenero melius) id ergo est
 pronuntiatum, quod est verum, aut falsum f).
 cum dicis igitur, miser M. Crassus: aut hoc dicis,
 miser est M. Crassus, ut possit judicari, verum
 id,

b) D. 2. abest: esse. c) D. 2. abest: miseros.

d) D. 2. ed.

e) D. 2. ejecit: sed.

f) D. 2. est aut verum aut falsum.

id, fallumne sit: aut nihil dicis omnino. A.

W. J. J. J.
 Age, jam concedo, non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorristi, ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. quid? qui vivimus, cum moriendum sit, nonne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse jucunditas, cum dies, & noctes cogitandum sit, *jam, jam,* jamque esse moriendum?

VIII. M. Ecqui ergo intelligis, quantum mali de humana conditione dejeceris? A.

Quonam modo? M. Quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternum malum haberemus in vita, nunc video *g. h.* calcem: ad quem g) cum sit decursus, nihil sit præterea extimescendum. sed tu mihi videris Epicharmi, *scum,* nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non enim novi. M. Dicam, si potero, Latine. scis enim me Græce loqui in Latino sermone non plus solere, quam in Græco Latine. A. Et recte quidem. sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.

Emori nolo: sed me esse mortuum nihil, aestimo.

A. Jam agnosco Græcum. & quoniam *coegilisti,* ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse, miserum putem. M. Jam istuc quidem nihil negotii est: sed etiam majora h) mo-

A 7

lior.

g) D. quam. h) D. z. & majora.

lior. A. Quo modo hoc nihil negotii est? aut quæ sunt tandem ista majora? M. Quoniam si post i) mortem nihil est mali k), ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est. id est enim, perveniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Uberius ista quæso. hæc enim spinosiora, prius, ut confitear, me cogunt, quam ut assentiar. sed quæ sunt ea, quæ dicis te majora moliri? M. Ut doceam, si possim, non modo malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. A. Non postulo id quidem; habeo l) tamen audire. ut enim efficias m) quod vis, tamen, mors ut malum non sit, non n) efficias. sed nihil te interpellabo. continentem orationem audire malo. M. Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis? A. Superbum id quidem est o). sed, nisi quid necesse erit, malo ne p) roges.

IX. M. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, ut potero, explicabo, nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa, quæ dixerō: sed ut homunculus unus e multis, probabilia conjectura sequens. ultra enim quo progrediar, quam
ut

i) D. Quia quoniam post . . .

k) D. 2. mali nihil est. l) D. aueo.

m) D. ut enim non efficias. n) D. abest; non.

o) D. 2. esset. p) D. non.

ut veri videam similia q), non habeo. certa dicent ii, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. A. Tu, ut videtur. nos ad audiendum parati sumus.

M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit, primum est videndum. sunt enim, qui discessum animi a corpore putent esse mortem. sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed una animum, & corpus occidere, animumque in r) corpore extinguere. qui discedere animum censent, alii statim dissipari, alii diu permanere, alii semper. Quid sit porro ipse animus, aut ubi, aut unde, magna dissensio est.

alii cor ipsum, animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordisque dicuntur: & Nasica ille prudens, bis consul, Corculum, &

Egredite cordatus homo catus Aeliu' Sextus.

Empedocles animum esse censet, cordi suffusum sanguinem. aliis pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. aliis nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem, esse animum: sed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem, & locum. animum autem alii animam, ut fere nostri declarant nomen. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententia s): ipse autem

q) D. 2. verisimilia videam. r) D. 1. cum.

s) D. 2. ut fere nostri. Declarat nomen; (nam --- sententia.)

autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus, ignis videtur.

X. Sed hæc quidem, quæ dixi, cortex, cerebrum, animam, ignem, vulgo: reliqua fere singuli, ut multi ante veteres. Proxime autem u) Aristoxenus, musicus, idemque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tamquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo ante & dictum, & explanatum a Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negavit esse, verum numerum dixit esse, cujus vis, ut jam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. ejus doctor Plato triplicem finxit animam: cujus principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare x) voluit, iram, & cupiditatem, quas locis disclusit; iram y) in pectore, cupiditatem subter præcordia locavit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit: duobus

- t) D. 1. cor sanguinem. D. 2. cor (sanguinem.)
 u) D. 2. reliqua f. singuli: ut m. a. veteres, proxime autem. x) D. . ei duas partes parere. y) D. 2. disclusas, iram.

bus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait a Deucalione ortum, differentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustra que animalia, & animantes appellari; neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fasam, nec separabilem a corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum, & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cum quattuor illa z) genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, e qua sit mens. cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angilari: hæc, & similia eorum, in horum quattuor generum nullo inesse a) putat. quintum genus adhibet, vacans nomine: & sic ipsum animum, *ἰντελεχίαν* appellat novo nomine, quasi quandam continuatam motionem, & perennem.

XI. Nisi quæ me forte fugiunt, hæc b) sunt fere omnium c) de animo sententiæ. Democritum enim magnum quidem illum d) virum, sed

z) D. nota illa. a) D. z. inesse nullo. b) D. z. hæc. c) D. z. abest: omnium. d) D. z. illum quidem.

sed levibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus. nihil est enim apud istos, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis e) viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. utrum igitur inter has sententias dijudicare malumus; an ad propositum redire? A. Cuperem equidem utrumque, si posset: sed est difficile confundere. quare si, ut ista non disserantur, liberari mortis metu possumus, id agamus. sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, alias. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, ut quæcumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius. Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certe, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore. si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, exstinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino animum dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest. pariter enim cum vita sensus amittitur. non sentientis autem, nihil est, ullam in partem quod intèrfit. reliquorum sententiæ spem afferunt, si te forte hoc f) delectat, posse animos, cum e corporibus excesserint, in cælum, quasi

e) D. 2. aliqui.

f) D. 2. hoc forte.

quasi in domicilium suum, pervenire. A. Me vero delectat: idque, primum ita esse velim: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi g) velim. M. Quid tibi, ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? evolve diligenter ejus eum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sapius, sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa h) elabitur. M. Quid hoc? dasne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? A. Do vero. M. Quid, si maneant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem i). jam istuc, coacti a te, paullo ante concessimus. M. Quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes?

XII. A. Expone igitur, nisi molestum est, primum animos, si k) potes, remanere post mortem: tum, si minus id obtinebis: (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim

g) D. 2. *persuaderi tamen.* h) D. 2. *illa omnis.*

i) D. 2. *Quod si maneant, beatos esse concedo, sin intereant, non esse --- quidem?*

k) D. 2. *si potes, animos.*

enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Aucto-ribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus; quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate; quæ quo propius aberat ab ortu & divina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat.

Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idque cum multis aliis rebus, tum e pontificio jure, & cæremoniis l) sepulcrorum intelligi licet; quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset m) in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris, & fæminis dux in cælum solet esse: in ceteris humi & n) retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc, & nostrorum opinione,

Romulus in cælo cum diis agit evum,
ut famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeque per lapsus ad nos, & usque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus. hinc Liber deus o), Semele p) natus, eadem-

- l) D. 2. & cæremoniis. m) D. 2. hæreret.
n) D. 2. abest: &. o) D. 2. abest: deus.
p) D. 2. Semela.

demque famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modo adjuutores in præliis victoriæ populi Romani, sed etiam nuntii fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata a Græcis, Matuta habetur a nostris? quid? totum prope cælum, ne plures persequar, nonne humano genere completum est?

XIII. Si vero scrutari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, ^{quædam præterea} erit ^{erit} coner: ipsi illi, majorum gentium dii qui habentur, ^{quædam præterea} hinc a nobis profecti in cælum reperientur. Quære, quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es ^{instructus} initiatus, quæ tradantur q) mysteriis: tum denique, quam hoc late pateat, intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, ^{quædam præterea} physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognoverant: rationes, & causas rerum non tenebant: visis quibusdam sæpe movebantur, hisque maxime nocturnis, ut viderentur ii r), qui vita excefferant, vivere. ^{quædam præterea} Ut porro firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit ^{quædam præterea} unanimis, ^{quædam præterea} cujus mentem non imbuerit deorum opinio; multi de diis prava sentiunt, id enim vitioso more effici solet. omnes tamen esse vim & naturam divinam arbitrantur, nec vero id

q) D. 2. traduntur.

r) D. 2. hi.

id collocutio hominum, aut consensus efficit: non
 institutis opinio est confirmata, non legibus.
 Omni autem in re ^{universali} consensio omnium gentium,
 lex naturæ putanda est. quis est igitur, qui suo-
 rum mortem primam non eo lugeat, quod eos
 orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc
 opinionem: luctum sustuleris. nemo enim ma-
 ret suo incommodo, dolent fortasse, & angunt
 tate, sed illa lugubris lamentatio, fletusque mæ-
 rens, ex eo est, quod eum quem dileximus, vitæ
 commodis privatam arbitramur, idque sentire.
 Atque hæc) ita sentimus natura duce, nulla ra-
 tione, nullaque doctrina.

XIV. Maximum vero argumentum est, natu-
 ram ipsam de immortalitate animorum
 tacitam judicare, quod omnibus curæ sunt, &
 maxime quidem, quæ post mortem futura sint.
 Serit arbores, quæ alteri sæculo profint, ut ait
 Statius in Synephebis: quid spectans, nisi etiam
 postera sæcula ad se pertinere? Ergo arbores se-
 ret diligens agricola, quarum adspiciet baccam
 ipse numquam: vir magnus leges, instituta, rem-
 publicam non seret? Quid procreatio liberorum,
 quid propagatio nominis, quid adoptiones u) filio-
 rum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa
 sepulcrorum monumenta, quid elogia significant,
 nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num
 dubitas,

t) D. 2, hoc.

u) D. adoptiones.

Synephebis *Statius* *Synephebis* *Statius* *Synephebis* *Statius*

ut si in Mithras. deo. dicitur. missus
 dubitas, quin specimen naturæ capi deceat x) ex
 optima quaque natura? quæ est igitur melior in
 hominum genere natura, quam eorum, qui se na-
 tos ad homines iuvandos, tutandos, conservandos
 arbitrantur? abiit ad deos Hercules. numquam
 abiisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi
 viam munivisset. Vetera jam ista, & religione
 omnium consecrata.

XV. Quid in hac republica tot, tantosque viros
 ob rempublicam interfectos, cogitasse ar-
 bitramur? iisdemne ut finibus nomen suum, qui-
 bus vita, terminaretur? Nemo umquam sine
 magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad
 mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit
 Epaminondæ, licuit, ne & vetera & externa que-
 ram, mihi: sed nescio quomodo inhaeret in men-
 tibus quasi sæculorum quoddam augurium futu-
 rorum; idque in maximis ingeniis, altissimisque
 animis & existit maxime, & apparet facillime,
 quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui
 semper in laboribus, & periculis viveret? loquor
 de principibus. Quid poëtæ? nonne post mor-
 tem nobilitari volunt? unde ergo illud?

Adspicite o cives senis Ennii imagini' formam.

Hic vestrum pinxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres
 affecerat gloria, idemque,

Nemo

x) D. z. debeat.

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu

Faxit y). Cur? volito vivu' per ora virum.

Sed quid poëtasz)? opifices post a) mortem nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervæ, cum inscribere non liceret? quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quod si omnium consensus, naturæ vox est: omnesque, qui ubique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui vita ceserint b): nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maxime: verisimile est, cum optimus quisque maxime posteritati serviat, esse aliquid, cujus is post mortem sensum sit habiturus.

XVI. Sed ut deos esse natura opinamur, qualesque sint, ratione cognoscimus; sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneant, qualesque sint, ratione discendum est. cujus ignoratio finxit inferos, casque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. in terram enim cadentibus corporibus, hisque humo tectis, e quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum, quam eorum opinionem magni erro-

y) D. 2. absunt; nec -- faxit. z) D. 2. putas.
a) D. 1. opifices etiam post. b) D. 2. excefferint.

nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autem est ingenii, revocare i) mentem a sensibus, & cogitationem a consuetudine abducere. itaque credo equidem etiam alijs k) torsaculis: sed, quod litteris exstet, Pherecydes Syrus l) primum dixit, animos hominum esse sempiternos: antiquus sane. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus ejus Pythagoras maxime confirmavit: qui cum Superbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore m), & disciplina, tum etiam auctoritate: multaque sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur.

XVII. Sed redeo ad antiquos. rationem illi sententiæ suæ non fere reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & didicisse n) Pythagorea omnia: primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse. quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis

4. Terq. sup.

i) D. 2. revocare.

k) D. 2. alii.

l) D. Syrius.

m) D. 2. more.

n) D. 1. & in ea cum alijs multos, tum Archytam, Timæumque cognovisse, & didicisse &c.

ratis relinquamus. A. An o) tu, cum me in summam expectationem adduxeris, deseris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias, scio, & quem ex tuo oratione desidero, quam cum istis vera sentire. M. Maeste virtute. ego enim ipse cum eodem ipso non invitus erraverim. Num igitur dubitamus, an p), sicut pleraque, sic & hoc? quamquam hoc quidem minime. persuadent enim mathematici, terram in medio mundo sitam ad universi cæli complexum quasi puncti instar obtinere, quod *κεντρον* illi vocant: eam porro naturam esse quattuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se, & divisa momenta: terrena, & humida suo pte nutu, & suo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur; reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi gravitate ferantur, & pondere, sic hæc rursus rectis lineis in caestem locum subvolent, sive ipsa natura superiora appetente q), sive quod a gravioribus leviora natura repellantur. quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos, cum e corpore excesserint, sive illi sint animales, id est, spirabiles, sive ignei, sublime ferri. Si vero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quam dilucide

B. 2 dici-

o) D. 2. Ain?

p) D. 2. dubitamus, sicut pleraque, (quamquam -- Mathematici) terram

q) D. 2. appetentes.

dicatur, aut quinta illa non nominata magis, quam non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora) sunt, ut a terra longissime se efferant. horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebrove, aut in Empedocleo sanguine demersa jaceat.

XVIII. Dica archum vero cum Aristoxeno ^{primus} aqua-
^{quodlibet} li, & condiscipulo suo, doctos sane ^{salvus} homines omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem unquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hanc transferre conetur. Harmoniam autem ex ^{inter} intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum vero situs, & figura corporis, vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video: sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est, hanc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat. bene enim illo pro-
 verbio Græcorum ^{precipitur} *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.*

Illam vero funditus ejiciamus individuorum corporum levium, & rotundorum concurlionem fortuitam: quam tamen Democritus concalescentiam, & spirabilem, id est, animale[m] esse voluit. is autem animus, qui, si est horum quattuor generum, ex quibus) omnia constare dicuntur, ex inflam-

r) D. 2. integriora -- puriores.

s) D. 2. vult.

t) D. 2. unde.

inflammata anima constat
 inflammata anima constat, ut potissimum videri
 video Panatio, *superiora capessat* necesse est, ni-
 hil enim habent hæc duo genera *proni*, & su-
 pera semper petunt, ita, siue dissipantur procul a
 a terris, id evenit: siue permanent, & conservant
 habitum suum, hoc etiam magis necesse est fe-
 rantur ad cælum, & ab his perumpatur, & di-
 vidatur crassus hic, & concretus aer, qui est ter-
 ræ proximus. calidior est enim, vel potius ar-
 dentior animus, quam est hic aer, quem modo
 dixi crassum, atque concretum.

XIX. Quod ex eo sciri potest, quia corpora no-
 stra terreno principiorum genere con-
 secta, ardore animi concalescant. Accedit, ut
 eo facilius animus evadat ex hoc aëre, quem sæpe
 jam appello, eamque perumpat, quod nihil est
 animo velocius; nulla est celeritas, quæ possit
 cum animi celeritate contendere. qui si perman-
 net incorruptus, suique similis: necesse est ita
 feratur, ut penetret, & dividat omne cælum hoc,
 in quo nubes, imbres, ventique coguntur: quod
 & humidum, & caliginosum est, propter exha-
 lationes terræ. quam regionem cum superavit
 animus, naturamque sui similem contigit, &
 agnovit; junctus x) ex anima tenui, & ex ardore
 solis temperato, ignibus insilit, & in eam altius

B 3

se

a) D. distinguit post *dissipantur*, ut *procul a terris* referatur ad seqq. x) D. e. *junctis*.

se efferendi facit. cum enim sui similem & levi-
 tatem, & calorem adeptus y), tamquam paribus
 exanimatus ponderibus, nullam in partem mo-
 vetur, eaque ei demum naturalis est sedes, cum
 ad sui similem penetravit, in quo nulla re egens
 aletur, & sustentabitur iisdem z) rebus, quibus
 astra sustentantur, & aluntur. Cumque corpo-
 ris facibus inflammari soleamus ad omnes fere
 cupiditates, eoque magis incendi, quod iisa)
 amulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cu-
 piamus: profecto beati erimus, cum corporibus
 relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus
 expertes: quodque nunc facimus, cum laxati cu-
 ris sumus, ut spectare aliquid velimus, & visere,
 id multo tum faciemus liberius: totosque nos in
 contemplandis rebus, perspiciendisque ponemus,
 propterea, quod & natura inest mentibus b) no-
 stris inatrabilis quædam cupiditas veri videndi:
 & ora ipsæ locorum illorum, quo pervenerimus,
 quo faciliorem nobis cognitionem rerum cæle-
 stium, eo majorem cognoscendi cupiditatem da-
 bunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris pa-
 triam c) illam, & avitam (ut ait Theophrastus)
 philosophiam, cognitionis cupiditate incensam,
 excitavit, præcipue vero fruuntur ea, qui tum
 etiam, cum hæc terras incolentes circumfusi
 erant

y) D. 1. adeptus est. z) D. 2. hisdem.

a) D. 1. bis. b) D. 2. in mentibus.

c) D. 2. patriam.

patritus, a i. um
 id quod a patre hereditatur.

erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant.

XX. Etenim, si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt d), & eas angustias, per quas penetravit ea, quæ est nominata

Argo, quia e) Argivi in ea, delecti viri,

Vesti, petebant pellem inauratam arietis; aut ii f), qui Oceani freta illa viderunt g),

Europam, Libyamque rapax ubi dividit unda: quod tandem spectaculum fore putamus, cum

totam terram contueri licebit, ejusque cum situm, formam, circumscriptiorem, tum & habitabiles regiones, & rursus omni cultu præter vim fr-

goris, aut caloris, vacantes? Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. neque enim est illis lentus in corpore, sed, ut

non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi

quædam sunt ad oculos, ad aures, ad naves a sede animi perforatæ. itaque sæpe aut cogitatione,

aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec

audimus: ut facile intelligi possit, animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi te-

B 4

d) D. 2. viderint.

e) D. 2. Argo, quia, ad orationem Ciceronis referuntur non ad versus Ennii.

f) D. 2. hi.

g) D. 2. viderint.

nestrae sunt h) animi: quibus tamen sentire nihil
 queat mens, nisi id agat, & adsit. ^{Ubi est mens?} Quid, quod ea-
 dem mente res dissimillimas comprehendimus i),
 ut colorem, laporem, calorem, odorem, sonum?
 quae nunquam quinque nummis animus cogno-
 sceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is
 omnium iudex solus esset. Atque ea profecto
tum multo puriora, & dilucidiora cernentur,
eum quo natura fert, liber animus pervenerit.
 Nam hunc quidem, quamquam foramina illa,
 quae patent ad animum a corpore, ^{foramina} callidissimo
 artificio natura fabricata est, tamen terrenis, con-
 cretisque corporibus sunt intersepta quodam mo-
 do. cum autem nihil erit praeter animum: nulla
 res objecta impediet, quo minus percipiat k),
 quale quidque sit.

XXI. ^{si res} Quamvis copiose haec diceremus, si res
 possideret, quam multa, quam varia,
 quanta spectacula animus in locis caelestibus esset
 habiturus. Quae quidem cogitans, soleo saepe
 mirari nonnullorum ^{impudentium, insipientium} philosophorum,
 qui natura cognitionem admirantur, eiusque in-
 ventori, & principi gratias exultantes agunt, eum-
 que venerantur, ut deum. Liberatos enim se per eum
 dicunt gravissimis dominis, ^{terrore} terrore sempiterno,
 & diurno, ac nocturno metu, ^{quo terrore? quo} metu? ^{metu?}

h) D. 2. sint. i) D. 2. comprehendimus.

k) D. 2. perspiciat.

metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

Acheruntia D) *templa, alta Orci, pallida* Leti, *obnubila, obsitam*) *tenebris loca.*

Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognoverit? ex quo intelligi potest, quam acuti natura sint, qui n) hæc sine doctrina credituri fuerint o). Præclarum autem nescio quid adepti sunt, quod didicerunt, se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sane quidquam occurrit, cur non Pythagora sit, & Platonis vera sententia. ut enim rationem Plato nullam afferret (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut velle ceteris, sibi certe persuasisse videatur.

XXII. Sed plurimi contra nituntur, animosque quali capite damnatos, morte multant, neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quod nequeant, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi vero intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conforma-

B 5

tio,

l) D. z. *Acherusia.*m) D. z. *abest: obsita.*n) D. z. *quoniam.*o) D. z. *fuerunt.*

tio, quæ magnitudo, qui locus: ut, si jam pos-
 sent in homine uno p) cerni omnia, quæ nunc
 tecta sunt, casurusne in conspectum videatur ani-
 mus: an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem.
 Hæc reputent isti, qui negant, animum sine cor-
 pore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso
 corpore intelligant. mihi quidem naturam animi
 intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio,
 multoque obscurior, qualis animus in corpore
 sit, tamquam alienæ domui q), quam qualis, cum
 exierit, & in liberum cælum, quasi domum
 suam venerit, nisi enim, quod nunquam vidi-
 mus, id quale sit, intelligere non possumus, cer-
 te, & deum ipsum, & divinum animum, cor-
 pore liberatum, cogitatione complecti non r)
 possumus. Dicæarchus quidem, & Aristoxenus,
 quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset,
 intelligentis, nullum omnino animum esse dixe-
 runt. Est illud quidem vel maximum, animo
 ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim
 præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque
 noscat. non enim, credo, id præcipit, ut mem-
 bra nostra, aut staturam, figuramve noscamus:
 neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens
 hoc corpori tuo dico. cum igitur, nosce te, di-
 cit, hoc dicit, nosce animum tuum, nam cor-
 pus quidem, quasi vas est, aut aliquod animi re-
 cepta-

p) D. 2. vivo.

q) D. 2. domi.

r) D. 2. abest: non.

capitulum
 & ceptaculum. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te. hunc igitur nosse, nisi divinum s) esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum, sic, ut tributum deo fit t). Hoc est, se ipsum posse cognoscere u).

Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciet x) dic, quæso, ne esse quidem se sciet? ne moveri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ a Socrate est in Phædro explicata, a me autem posita est in sexto libro de republica.

XXIII. Quod semper movetur, æternum est, quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi y) habere necesse est. Solum igitur quod se ipsum movet, quia numquam deseritur se, numquam ne moveri quidem desinit: quinetiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. principii autem nulla est origo. Nam e principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset z) principium, quod gigneretur aliunde. quod si numquam oritur, ne occidat quidem umquam. nam principium extinguitum nec ipsum ab alio renascetur, nec a se a) aliud credidit, siquidem ne-

B 6

cesse

- s) D. z. divinus. t) D. z. tributum ut deo sit.
 u) D. z. (hoc -- cognoscere). x) D. i. nesciat.
 y) D. vivendi finem. z) D. esset id.
 a) D. z. ex se.

XXIV. M. Quid illa tandem? num f) ^{leviora}

centes? quæ declarant inesse in ani-

mis hominum divina quædam: quæ si cernerem,

quemadmodum nasci possent, etiam quemad-

modum interirent, viderem. nam sanguinem,

bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem

denique membrorum, & totius corporis figuram

videor posse dicere, unde concreta, & qua mo-

do facta sint. per animum g) apium, si nihil esset

in eo, nisi id, ut per eum viveremus, tam na-

tura putarem hominis vitam sustentari, quam vi-

tis, quam arboris. hæc enim etiam dicimus vi-

vere, item si nihil haberet animus, hominis, nisi

ut appeteret, aut fugeret h), id quoque esset ei

commune cum bestiis. Habet primum memo-

riam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.

quam quidem Plato recordationem esse vult su-

perioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur

Menon, pusionem quendam Socrates interrogat

quædam geometrica de dimensione quadrati. ad

ea sic ille respondet, ut puer; & tamen ita fa-

ciles interrogationes sunt, ut gradatim respon-

dens eodem i) perveniat, quasi k) geometrica di-

dicisset. ex quo effici vult Socrates, ut discere

nihil aliud sit, nisi recordari. quem locum multo

etiam accuratius explicat in eo sermone, quem

B 7

habuit

f) D. 2. Quid? illa tandem, num.

g) D. 2. abest: per.

h) D. fugeret.

i) D. 2. eo demum.

k) D. 2. quo sc.

Et sine ulla significatione dicitur. Non. profan.

Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper Carmadas p), quanta, qui modo fuit, Scepsius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi omnium q) memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo majore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt.

XXV. Quorum r) igitur hæc spectat oratio?

quæ sit illa vis, & unde s), intelligendum puto. non est certe nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima sit

animus, ignisve t), nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire, quod nesciam. illud, si ulla

alia de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, eum jurarem esse divinum.

Quid enim obsecro te, terrane tibi, aut u) hoc nebuloso, & caliginoso cælo aut sata, aut cuncta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc,

non vides: at, quale sit, vides. si, ne id quidem: at, quantum sit, profecto vides. Quid igitur?

utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo tamquam in aliquod vas, ea quæ meminimus, infundantur? absurdum ad quidem.

qui

p) D. 2. Charmadas. q) D. 2. hominum.

r) D. 1. Quorsus. s) D. 2. unde sit.

t) D. 2. An animæ sit ignisve.

u) D. 2. abest: aut.

qui enim fundus, aut quæ talis animi figura in-
 telligi potest? aut quæ tanta, omnino, capacitas?
 an imprimi quasi ceram, animum putamus, &
 memoriam esse x) signatarum rerum, in mente re-
 stigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsa-
 rum esse vestigia? quæ porro tam impen-
 gnitudo, quæ illa tam multa possit effingere?
 Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat
 occulta, quæ inventio, atque excogitatio dicitur?
 ex hacne tibi terrena, mortalique natura, & ca-
 duca concreta ea videtur y)? Aut qui primus,
 quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est,
 omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissi-
 patos homines congregavit, & ad societatem vi-
 tæ convocavit? aut qui sonos vocis, qui infiniti
 videbantur, paucis litterarum notis terminavit?
 aut qui errantium stellarum cursus, progressio-
 nes, institutiones z) notavit? omnes magni-
 etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui
 recta, qui cultum vitæ, qui prædicia contra feras
 invenerunt: a quibus manuctactu, & exultati, a
 necessariis artificiis, ad elegantiora deflaximus,
 nam & auribus oblectatio magna parta est, in-
 venta & temperata varietate, & natura sonorum:
 & altra suspeximus, tum illa, quæ sunt infixæ
 certis locis, tum illa non re, sed vocabulo erran-
 tia.

- x) D. 2. esse memoriam. y) D. 2. concretus
 esse videtur. z) D. 2. regressiones, insti-
 tiones. a) D. 2. cum.

tia. quorum conversiones, omnesque motus qui, animos b), vidit, is docuit, similem animum suum ejus esse, qui ea fabricatus esset in calco. Nam cum Archimedes luna, solis, quinque errantium motus in sphaeram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum adificavit Platonis deus, ut tarditate, & celeritate dissimillimos motus una regeret conversio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem eosdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari.

XXVI. Mihi vero ne hæc quidem notiora, &

illustriora carere vi divina videntur,

ut ego aut c) poetam grave plenumque carmen

sine caelesti aliquo mentis instinctu potem fundere,

aut eloquentiam sine quadam vi majore d)

fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusque sententiis. Philosophia vero, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato aite),

donum, ut ego, inventum deorum? Hæc nos

primum ad illorum cultum, deinde ad jus hominum,

quod iustum est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit;

eademque ab animo, tamquam ab oculis, rationem dispulit, ut omnia supera, infera,

prima, ultima, media videremus. Proflus hæc

b) D. 2. animo.

c) D. baud.

d) D. 2. majore vi quadam.

e) D. 2. abest: ait.

hæc divina mihi viderur vis, quæ tot res efficiat,
 & tantas. quid est enim memoria rerum, & ver-
 borum? quid porro inventio? profecto id, quo
 nec in deo quidquam majus intelligi potest. non
 enim ambrosia deos, aut hestare, aut f) Javen-
 tate popala ministrante, laxari arbitror: nec Ho-
 merum audio, qui Ganymedem a diis raptum ait
 propter formam, ut Iovi bibere ministraret. non
 iusta causa, cur Laomedonti tanta fieret injuria.
 fingebat hæc Homerus, & humana ad deos trans-
 ferebat. divina mallem ad nos. quæ autem divi-
 na? g) vigere, sapere, invenire, meminisse. Ergo
 animus, qui, ut ego dico, divinus est g), ut Euripides
 audet dicere, deus: & quidem si deus, aut
 anima, aut ignis est, idem est animus hominis.
 nam ut illa natura celestis & terra vacat, & hu-
 more: sic utriusque harum rerum humanus ani-
 mus est expers. si autem est quinta quædam
 natura ab Aristotele inducta: primum h) hæc &
 deorum est, & animorum. Hanc nos sententiam
 lecti, his ipsis verbis in consolatione hæc i) ex-
 pressimus:

XXVII. Animorum nulla in terris origo inveni-
 ri potest: nihil sepium est in animis
 mixtum, atque concretum, aut quod ex terra na-
 tum,

- f) D. 2. abest: aut. g) D. 2. qui divinus
 est, ut. h) D. 2. distinguit post pri-
 mum: i) D. 2. hoc.

404. Hebe, Sea invuldaris.

tum, atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat, quod & praeterita teneat, & futura provideat, & complecti possit praesentia: quae sola divina sunt. nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a deo. singularis est igitur quaedam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatis k), votisque naturis. Ita l) quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult m), quod viget, caeleste & divinum est n), ob eamque rem aeternum sit necesse est. Nec vero deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens, soluta quaedam, & libera, segregata ab omni concretionem materiali, omniaque sentiens, & movens, ipsaque praedita motu sempiterno. Hoc e genere, atque eadem e natura est humana mens.

Ubi ipse deus, in se ipso, ad se recipit, et se ipsum videt?
XXVIII Ubi igitur, aut qualis est ista mens?

Ubi tuus, aut qualis? potesne dicere?
 an, si omnia ad intelligendum non habeo, quae habere vellem, ne iis o) quidem, quae habeo, mihi per te uti licebit? non valet tantum animus, ut se ipsum p) ipse videat. at, ut oculus, sic animus se non videns, alia cernit. non vider

k) D. 2. visitatis.

l) D. 1. Itaque.

m) D. 2. vivit.

n) D. 2. abest: est.

o) D. 2. his.

p) D. 2. abest: ipsum.

videt autem, quod minimum est, formam suam, fortasse: quamquam id quoque: sed relinquamus: vim certe ^{magis} celeritatem, memoriam, motum q), celeritatem videt. Hæc magna, hæc divina, hæc sempiterna sunt. quæ facile quidem fit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem est, ut, cum videmus speciem primum, candoremque cæli: deinde conversionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus; tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationesque temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium moderatorem & ducem solem, lunamque accretione, & diminutione luminis, quæ ratorum notantem & significantem) dies; tum in eodem orbe in XII partes distributo, quinque stellas Terri, eosdem cursus constantissime servantes, disparibus inter se motibus, nocturnamque cæli formam undique sideribus ornatam; tum globum terræ eminentem e mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde

+ *Horriſer Aquilonis ſtridor gelidæ militur*

+ *Ubi duo ſunt horriſer nives s) unde Nordwind*
 - *ſunt horriſer Aquilonis horriſer altera*

q) D. 2. motus.

r) D. signantem.

s) D. 2. duos versus habet: sub axe -- horriſer Aquilonis -- nives.

in manu ubi & cur credam, afferre possum: sed alias: nunc
ubi ubi ubi ubi sit animus x), certe quidem in te est. Quæ
 est ei natura? Propria puto, & sua. sed fac
 igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agi-
 mus. Illud modo videto, ut deum noris, etsi
 ignores y) & locum, & faciem, sic animum tibi
 tuum notum esse oportere, etiam si ejus z) igno-
 res & locum, & formam. In animi autem co-
 gnitione dubitare non possumus, nisi plane in
 physicis plumbei sumus, quin nihil sit animis
 admixtum, nihil coneretur, nihil copulatum,
 nihil obagmentatum, nihil duplex. quod cum ita
 fit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerni,
 nec distrahi potest: nec interire igitur. est enim
 interitus quasi discessus, & secretio, ac direptus a)
 earum partium, quæ ante interitum junctione
 aliqua tenebantur.

His, & talibus rationibus adductus Socrates,
 nec patronum quæsit ad iudicium capitis, nec
 iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam con-
 tumaciam, a magnitudine animi ductam, non a
 superbia: & supremo vitæ die de hoc ipso multa
 diseruit, & paucis ante diebus, cum facile pos-
 set educi e custodia, noluit: & cum pæne in
 manu jam mortiferum illud teneret poculum, lo-
 cutus

- x) D. 1. nunc ubi ubi sit animus. D. 2. alias
 ubi sit animus. y) D. 1. etsi ejus ignores.
 z) D. 2. abest: ejus. a) D. 2. direptus.

cutus ita est, ut non ad mortem tradi, verum in
caelam videretur ascendere b).

XXX. Ita enim censebat, itaque discernit: duas
esse vias, duplicesque cursus animorum
e corpore excedentium: nam qui se humanis vi-
tiis contaminavissent, & se totos libidinibus de-
dissent, quibus caecati velute) domesticis vitis,
atque flagitiis se inquinavissent, vel republica vio-
landa fraudes inexpiabiles concepissent, iis d)
devinm quoddam iter esse, seclulum a concilio
deorum. qui autem se integros, castosque serva-
vissent, quibusque fuisset minima cum corporibus
contagio, seseque ab his semper sevocassent e),
essentque in corporibus humanis vitam imitati
deorum: his ad illos, a quibus essent profecti,
reditum facilem patere. Ita commemorat, ut
cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt,
sed quod ab eo divinationem habere videantur,
qua providentes quid in morte boni sit, cum can-
tu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis,
& doctis esse faciendum. nec vero de hoc quis-
quam dubitare posset, nisi idem nobis accideret,
diligenter de animo cogitantibus, quod iis f) saepe
usu venit, qui cum acriter oculis deficientem so-
lem intuerentur, ut ad spectum omnino amitte-
rent: sic mentis acies seipsam g) intuens, non-
num-

b) D. 2. ascendere.

c) D. 2. vel.

d) D. 2. his.

e) D. 2. sevocavissent.

f) D. 2. his.

g) D. 2. ipsa.

numquam hebescit; ob eamque causam contem-
plandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans,
circumspectans, hæsitans, multa aduersa rever-
tens h), tamquam in rate, in marii) immenso,
nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & a
Græcis. Cato autem sic abiit e vita, ut causam
moriendi nactum se esse gauderet. Verat enim
dominans ille in nobis deus, injussu hinc nos
suo demigrare. cum vero causam justam deus
ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe
multis: næ illè, medius fidius, vir sapiens, lætus
ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec ta-
men illa vincula carceris ruperit. leges enim ve-
tant. sed tamquam a magistratu, aut ab k) aliqua
potestate legitima, sic a deo evocatus, atque
emissus, exierit. tota enim philosophorum vita,
ut ait idem, commentatio mortis est.

XXXI. Nam quid aliud agimus², cum a volu-
ptate, id est, a corpore, cum a re fa-
miliari, quæ est ministra & famula corporis, cum
a republica, cum a negotio omni se vocamus ani-
mum? quid, inquam, tum agimus, nisi animum
ad seipsum advocamus, secum esse cogimus,
maximèque a corpore abducimus? lecerne au-
tem a corpore animum, nec quidquam aliud est,
quam emori discere l). quare hoc commentemur,
mihi

h) D. 2. reverens.
in mari.

i) D. 2. tamquam ratis
k) D. 1. abest: ab.

l) D. 2. est mori discere.

mihî crede, disjungamusque nos a corporibus, id est, consuescamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitæ simile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, ut ii m), qui ferro vincti multos annos fuerunt. quo cum venerimus, tum denique vivemus. Nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet.

A. Satis quidem tu n) in consolatione es lamentatus; quam cum lego, nihil malo, quam has res relinquere; his vero modo auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & sive retractabis, sive properabis. volat enim ætas. tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, ut verear, ne homini nihil sit, non malum aliud certe, sed o) bonum aliud potius: si quidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus. A p). Quid refert? adsunt enim, qui hæc non probent. M. q). Ego autem numquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi r) videri malum possit. A. Quis potest; cum ista cognoverim? M. Quis

m) D. 2. hi.

n) D. 2. tu quidem.

o) D. sed nihil.

p) D. 2. abest: A.

q) D. 2. abest: M.

r) D. 2. ut ratione

mors tibi.

Disputatio de vita Sabinae et de alio bono in corpore
 M. Qui possit, rogas, catervæ veniunt contra dicentiam, non s) solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimi quisque contemnit: acerrime autem deliciae meae, Dicaearchus contra hanc immortalitatem disseruit. is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mytilenis sermo habetur; in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem iustitiam nobis largiuntur, tamquam cornicibus: diu mansuros ajunt animos, semper, negant.

XXXII. Num vis t) igitur audire, cur etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis?

A. Ut videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem: est nihil animis n) oportet considerare, movemur enim saepe aliquo facite concilio labamus, mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus. in his est enim aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, sumus armati. A. Sane quidem: sed, ne accidat, providebo.

M. Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus; eos dico, qui ajunt animos manere, e corpore cum excefferint x), sed non semper? A. Istos vero: qui, quod tota in hac

s) D. 2. nec.

t) D. 2. Numne vis.

u) D. 2. nimis.

x) D. 2. manere animos,

cum e corpore excefferint.

bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. hominum autem similitudo in corporum figura magis existat: & ipsi animi, magni refert, quali in corpore locati sint. multa enim e corpore existunt, quæ æuant mentem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego me tardiozem esse non moleste feram. enumerat multos: idque quasi constat, & rationem, cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in us b) quæ gignuntur in corpore: (ea sunt autem, quæcumque sunt, quæ similitudinem faciant) nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines c). vellem adesse posset Panætius. vixit cum Africano. quærerem ex eo, cujus suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie vel patris; vita omnium perditorum: ita similis, ut esset facile deterritus, cujus etiam similis, P. Crassi, & sapientis, & eloquentis, & primi hominis, nepos, multorumque aliorum virorum clarorum d), quos nihil attinet nominare, nepotes, & filii. Sed quid agimus? oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego vero memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare a proposito facile patiebar.

XXXIV. M.

b) D. 2. bis.

c) D. 2. dissimilitudines.

d) D. 2. clarorum virorum.

XXXIV. M. Video te alte spectare, & velle in
 cælum migrare. A. e) Spero fore,
 ut contingat id nobis. sed fac, ut isti volunt,
 animos non remanere post mortem. video f) nos,
 si ita sit, privari spe ^{beatissimæ} beatissimæ vitæ. M. Mali vero
 quid affert ista sententia? fac enim sic animum in-
 terire, ut corpus. num igitur aliquis dolor, aut
 omnino post mortem ^{in corpore} sensus in corpore est? ne-
 mo id quidem dicit: etsi Democritum inlimumat
 Epicurus: Democritici g) negant. ne in animo
 quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquam
 est. ubi igitur malum est? quoniam nihil ter-
 tium est. an, quoniam ipse animi discessus a cor-
 pore, non fit sine dolore? ut credam ita esse,
 quam est id exiguum! & falsum esse arbitror: &
 fit plerumque sine sensu: nonnumquam etiam
 cum voluptate: totumque hoc leve est, quale-
 cumque est. Fit enim ad punctum temporis,
 illud angit, vel potius excruciat, discessus ab
 omnibus iis, quæ sunt bona in vita h). Vide
 ne a malis dici verius possit. quid ego nunc lu-
 gream vitam hominum? vere & jure possum.
 sed quid necesse est, cum id agam, ne post mor-
 tem miseros nos putemus fore, etiam vitam effi-
 cere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo
 libro, in quo nosmetipsos, i), quantum potuimus,

O 3

con-

e) D. 2. abest: A.

f) D. 2. A. video.

g) D. 2. Democritei,
 quæ sunt in vita.h) D. 2. a bonis his,
 i) D. 2. ipsi.

consolati sumus. a malis igitur mors abducit, non a bonis, verum si ^{in manu veluti in hinc hinc} quærimus. Hoc quidem k) a Cyrenaico Hegesia sic copiose disputatur, ut is a rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quo l) multi, his auditis, mortem sibi ipsi consciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei m) accidisset adversi, e muro se in mare abjecisse, lecto Platonis libro. ejus autem, quem dixi, Hegesiae liber est, ^{ἀπο- ἀπελασθῆναι} quod n) a vita quidam per incediam discedens, revocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda: possem id facere, etsi minus, quam ille, qui omnino vivere expedire nemini putat. Mitto alios. etiamne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatiis, ornamentisque privati, certe, si ante occidissemus, mors nos a malis, non a bonis abstraxisset?

XXXV. Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum a fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus o) quattuor filiis: at quinquaginta Priamus; quibus septem & decem p), iusta uxore natis. in utroque eandem habuit

k) D. 2. Et quidem hoc.

l) D. quod.

m) D. 2. ei nihil.

n) D. 2. in quo.

o) D. 1. honoratis.

p) D. 2. e quibus septem decim.

+ *Handwritten note:* *Handwritten note: In Genesio ubi fallit*

Substantia alius
 buit fortuna potestatem: sed usa in altero est.
 Metellum enim multi filii, filia, nepotes, neptes
 in rogam imponuerunt: Priamumq) tanta pro-
 genie orbatum, cum in aram confugisset, hosti-
 lis manus interemit. Hic si vivis filiis, inco-
 mi regno occidisset.

Ab his diebus
Q. d. Attanto ope barbara
Ab his diebus
 Tectis gelatis, laqueatis:
 utrum tandem a bonis, an a malis discessisset?
 tum profecto videretur a bonis. At certe ei me-
 lius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

Ab his diebus
 Haec omnia vidi inflammari,

Ab his diebus
 Priamo vi vitam exitari,

Ab his diebus
 Jovis aram sanguine turpari.

Quasi veror) ista, vels) quidquam tum potuerit
 ei melius accidere. Quod si ante accidisset t), ta-
 men eventum omnino amisisset: hoc autem tem-
 pore sensum malorum amisit u). Pompejo no-
 stro familiari, cum graviter aegrotaret Neapoli,
 melius est factum, coronati Neapolitani fuerunt:
 nimirum etiam Puteolani x) vulgo ex oppidis pu-
 blice gratulabantur. Ineptum sane negotium, &
 Graculum: sed tamen fortunatum. Utrum igitur,
 si tum esset extinctus, a bonis rebus, an a
 malis discessisset? Certe a miseris. non enim cum

C 4

foce-

q) D. 1. Priamum autem.

r) D. 1. vera.

s) D. 1. Q. vero ista vi.

t) D. 2. occidisset.

u) D. 2. amisit malorum.

x) D. 2. distinguit

post Puteolani:

socero bellum gessisset; non imparatus arma sumpisset: non domum reliquisset: non ex Italia fugisset: non, exercitū amisso, nudus in servorum ferrum, & manus incidisset: non liberi defletī y): non fortunæ omnes a victoribus possiderentur z), qui, si mortem tum obisset a), in amplissimis fortunis occidisset. is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates?

XXXVI. Hæc morte effugiantur, etiam si non evenerint, tamen quia possunt evenire. sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi aut plures fortunati sint, quam infelices, aut certi quidquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quam timere.

Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte privari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis b), idque esse miserum, certe ita dicant necesse est. An potest is, qui non est, re ulla carere? triste enim est nomen ipsum carendi, quia subjicitur hæc vis: habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. opinor, hæc c) incommoda sunt carendis. caret oculis, odiosa cæcitas; liberis, orbitas. valet hoc in vivis: mortuorum autem

y) D. 1. *deleti.*

z) D. 2. *possesse.*

a) D. 1. *obiisset.*

b) D. 2. *post commodis &*

miserum ponit interrogationem.

c) D. 2. *hæc opinor.*

autem non modo vitæ commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt. nos, qui sumus, num aut si d) cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certe nemo. quid ita? quia cum id non habeas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, non careas, etiam si sentias, te non habere. Hoc pre-
 mendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. hoc igitur probe stabilito, & fixo, illud excutiendum est, ut sciatur, quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in carendo, nisi cum sic, tamquam in feбри, dicitur, alia quadam notione verbi. dicitur enim alio e) modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiare. carere enim f) in morte non dicitur. nec enim esset dolendum. dicitur illud, bono carere, quod est malum. sed ne vivus quidem bono caret, si eo non indiget: sed in vivo intelligi tamen potest, regno g) carere: dici autem hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus, at in mortuo ne intelligi quidem potest h).

d) D. 2. et s.

f) D. 2. abest: enim.

h) D. abest: potest.

C 5

e) D. 2. illo.

g) D. 2. regno te.

^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 pertinebit. in quo quid potest esse mali, cum mors
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 nec ad vivos pertineat, nec ad mortuos? alteri
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 nulli sunt, alteros non attinget p). ^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine} Quam qui
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 leviores faciunt q), somni simillimam volunt esse:
 quasi vero quisquam ita nonaginta annos velit
 vivere, ut, cum sexaginta confecerit, reliquos
 dormiat. ne fues quidem id velint, non modo
 ipse. Endymion vero, si fabulas audire volu-
 mus, nescio r) quando in Latmo, obdormivit,
 qui est mons Cariae. nondum s), opinor, est ex-
 perrectus. num igitur eum curare censes, cum
 Luna laboret, a qua consopitus putatur, ut eum
 dormientem oscularetur? quid curet autem, qui
 ne sentit quidem? habes somnum imaginem mor-
 tis, eamque quotidie induis. Et dubitas, quin
 sensus in morte nullus sit, cum in ejus simulacro
 videas esse nullum sensum t)?

XXXIX. Pellantur ergo ista ineptiae pane ani-
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 les, ante tempus mori, miserum
 esse. quod tandem tempus? naturane? At ea
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 quidem dedit naturam vitam, tanquam pecuniam,
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 nulla praestigata die. Quis est igitur, quod que-
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 rare, si reperit, cum vult? ea enim conditione
^{ne in laudibus vel finibus ab abulato, sine}
 acceperas, si idem, si puer parvus occidit, a quo
 4 animo ferendum putant: si vero in canis, ne
 queren-

- p) D. attingit. q) D. 2. quo leviores fa-
 ciant. r) D. 2. ut, nescio. s) D. 2.
 Cariae, nondum. t) D. 2. abest: sensum.

pemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur.

XL. Contemnamus igitur omnes ineptias: (quod enim ^{enim lenius?} ~~enim~~ leuius ^{z) hunc} huic leuitati nomen imponam?) totamque vim bene vivendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molestissimis a) effæminamur, ut, si ante mors adventet, quam Chaldaeorum præmissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutique videamur. Quod si expectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: pro dii immortales! quam iter illud b) iocundum esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quam me delectat Theramenes! quam ^{in talium} elato animo est! etsi enim flemus, cum legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. qui cum coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum, venenum ut sciens obtulisset, reliquum sic e poculo eiecit, ut id reprobaret; quo sonitu reddito, arridens, Propino ^{z)} inquit, hoc pulcro Critæ, qui in eum fuerat terribissimus. Græci enim in conviviiis solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cum jam præcordiis con-

2) D. 2. lenius.

a) D. 2. mollissimis.

b) D. 2. illud iter.

conceptam mortem contineret: vereque ei, qui venenum præbuerat c), mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est. Quis hanc animi maximi d) æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum judicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates; eodem scelere iudicium, quo tyrannorum, Theramenes. quæ est igitur ejus oratio, qua facit eum Plato usum apud iudices, jam morte multatum?

XLI. Magna me, inquit, ^{in pœnalibus} spes tenet, ^{in iudicibus} iudices, bene ^{in morte} mihi evenire, quod ^{in morte} migrar ad mortem. necesse est enim, sit alterum de duobus; ut aut sensus omnino omnes mors e) auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quamobrem, siue sensus exstinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum, ^{in morte} placatissimam quietem affert: dii boni! quid lucri est emori? aut quam multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis f) futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis g) me beator? Sin vera sunt, quæ dicuntur, migrationem esse mortem, in eas ^{in morte} oras, quas, qui e vita excefferunt, incolunt: id multo jam beatius

c) D. 2. cui venenum præbiberat.

d) D. 2. maximam animi.

e) D. 1. mors omnes. f) D. 2. s. similis.

g) D. 2. temporis, quis.

beatius est, te h), cum ab iisi), qui se iudicium numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui vere iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aecum, + Triptolemyum k); convenireque eos, qui iuste, ^{et cum fide dicant.} hęc peregrinatio mediocri vobis videri potest? ut vero colloqui cum Orpheo, Musęo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem aestimatis? equidem saepe emori, si fieri posset, vellem, ut ea, quę dico, mihi liceret invenire. quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cum Ajacem, cum alios, iudicio iniquorum l) circumventos, convenirem? tentarem etiam summi regis i) qui maximas copias duxit ad Trojam, & Ulyssim), Sisyphique prudentiam: nec ob eam rem, cum hęc exquirerem, sicut hic faciebam, capite damnarer. ne vos quidem iudices, ii n), qui me absolvistis, mortem timeritis. ^{Quis enim vobis laudat Minoem, Rhadamanthum, Aecum, Triptolemyum?} Nec enim cuiquam bono mali quidquam evenire potest, nec vivo, nec mortuo: nec unquam ejus res a diis immortalibus negligentur o). ^{et mihi ipse hoc accidit fortuito.} nec vero ego iis p), a quibus accusatus sum q) aut a quibus condemnatus r), habeo quod successeam, nisi quę mihi nocere se crediderunt. & hęc quidem hoc modo. nihil autem

- h) D. 2. tene. i) D. 2. bis. k) D. 2. Triptolemyum? l) D. 2. iniquo. m) D. 1. Ulyssis. n) D. 2. Ulyxi. o) D. 2. negligentur. p) D. 2. bis. q) D. abest: sum. r) D. condemnatus sum.

+ Inventor agriculturalis fuit

autem melius ^{extremo} extremo). Sed tempus est, inquit, jam hinc abire me, ut moriar; vos, ut vitam agatis. utrum autem sit melius, dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem.

XLII. Næ ego haud paullo hunc animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc judicaverunt. etsi, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, utrum melius sit u). nam dixit ante. sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit a natura datum omnibus. intelligamusque, si mors malum sit, esse sempiternum malum. nam vitæ miseræ, mors finis esse videtur. mors si est misera, finis x) esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præstantes viros virtutis & sapientiæ gloria, commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cujus ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut, cum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari, atque læto, dixissetque ei quidam inimicus, Contemnisne leges Lycurgi? responderit, Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multaverit, quam sine mutuatione, & sine versura possem dissolvere. O virum Sparta dignum! ut mihi quidem, qui tam magno animo

t) D. 2. extremo.

u) D. 2. sit melius.

x) D. 2. mortis si est misera, finis.

mo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Tales innumerabiles nostra civitas tulit. Sed quid duces, & principes nominem, cum legiones scribat Cato saepe alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedaemonii in Thermopylis occiderunt, in quo y) Simonides:

*Dic boffes Sparta, nos te hic vidisse jacentes,
Dum sanctis patriae legibus obsequimur.*

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti, Lacedaemonii: hodie apud inferos fortasse cenabimus. fuit haec gens fortis, dum Lycurgi leges vigeant z). e quibus unus cum Perles hostis in colloquio dixisset glorians, Solem praeciaculorum multitudine, & sagittarum non videbitis. In umbra, inquit, igitur a) pugnabimus. Viros commemoro. qualis tandem Lacedaemonia? quae cum filium in praecium misisset, & interfectum audisset, Idcirco, inquit, genueram, ut esset, qui pro patria mortem non dubitaret occumbere.

Lys. d. in abysso
XLIII. Esto: fortes, & duri Spartiatae: magnam habet vim, reipublicae disciplina b). quid? Cyrenaeum Theodorum, philosophum non ignobilem, nonne miramur? cui cum Lyfimachus rex crucem minaretur, Istis quaeso, inquit,

y) D. 2. quos. z) D. 2. (Quid --- vigeant.)

a) D. 2. igitur, inquit. b) D. 2. publica disciplina.

inquit, ^{dispendium} ista horribilia ⁱⁿ morituro purpurabis tuis:
 Theodori quidem nihil interest, ^{ut} humine, an ^{ut} subli-
 me putrescat.

Cujus hoc ^{dicto} admonetur, ut aliquid etiam
 de humatione, & sepultura dicendum existimem:
 rem non difficilem, iis) præsertim cognitis, quæ
 de nihil sentiendo paullo ante dicta sunt. de
 qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo
 libro, in quo moritur: de quo jam tam multa
 diximus. Cum enim de immortalitate animorum
 disputavisset, & jam moriendi tempus urgeret d),
 rogatus a Critone, quemadmodum sepeliri vellet,
 Multam vero, inquit, operam, amici, frustra
 consumpsit. Critoni enim nostro non persuasi, me
 hinc ^{ex} staturum, neque quidquam mei e) relictu-
 rum. verumtamen, Crito, si me assequi potueris f)
 aut sicubi nactus eris, ut tibi videbitur g), sepe-
 lito, sed, mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc
 excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui
 & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto
 genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id
 quidem h) sentiens, sed, ut Cynicus, asperius,
 projici se jussit inhumatum. tum amici, & Volu-
 cribusne, & feris? Minime vero, inquit: sed
 bacillum propter me, quo abigam, ponitote.
 Qui poteris? illi non enim senties. Quid igi-
 tur ^{diciebant.} ^{loculifunt}

c) D. 2. bis.

d) D. 2. urgueret.

e) D. 2. mei quidquam.

f) D. 2. poteris.

g) D. 2. videtur.

h) D. 2. is idem.

tur mihi ferarum laniatus oberit, nihil sentienti? Præclare Anaxagoras: qui cum Lampfaci more- retur, quarentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, si quid ei i) accidisset, afferri: nihil necesse est, inquit. undique enim ad inferos tan- tumdem viæ est. Totaque de ratione humationis unum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue vigeat. in corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum.

XLIV. Sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles: lacerari eum, & sentire, credo, putat. ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem mæret:

Vidi, videre quod me passa ægerrime,

Hectorem quadrijuvo curru k) raptarier.

quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? melius Accius & aliquando sapiens Achilles: immo enimvero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur e terra, qui matrem dormire non sinat:

Mater, te appello, tu quæ curam somno sus- pensio levas,

Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.
Hæc cum pressis, & flebilibus modis, qui totis theatris

i) D. 2. abest: ei. k) D. 2, curru quadrijuvo.

theatris mæstitiam inferant, concinuntur; difficile est, non eos, qui inhumati sunt, miseros judicare:

----- prius quam feræ, volucresque:

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combustis, non extimescit.

Hæc 1) reliquias semiassi regis m), denudatis ossibus,

Per terram sanie n) delibutas fœde divexarier.

Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cum multi inimicos etiam mortuos pœniantur o). Execratur luculentis sane versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus. durum hoc sane: talis enim interitus non est sine gravi sensu, illa inania,

----- *Ipse summis Jaxis fixus asperis,*

Evisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo,

Sanie & sanguine atro p).

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt q), quam ille, latere pendens, cui se hic cruciatum censet optare. quam essent dura, si sentiret? nulla sine sensu sunt r). Illud vero perquam inane.

Neque

1) D. 2. *Neu.* m) D. 2. *sic meus siris.*

n) D. 2. *Tetra sanie.* o) D. 1. *pœniantur.*

p) D. 2. duo versus sunt:

Ipse --- evisceratus,

Latere --- atro.

q) D. 2. *vacabant.* r) D. abest: *sunt.*

Neque sepulcrum, quo recipiat s), habeat, portum corporis:

Ubi, remissa humana vita, corpus requiescat a t) malis.

Vides quanto hæc in errore versentur: portum esse corporis, & requiescere in sepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum.

XLV. Sed quid singulorum opiniones animadvertam, nationum varios errores perspicere cum liceat? Condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi servant u): Persæ etiam cera circumlitos condunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos est, non humare corpora suorum, nisi a feris sint ante laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates, domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, a quibus lanietur: eamque optimam illi esse censent sepulturam. permulta alia x) colligit y) Chrysippus, ut est in omni historia z) curiosus. sed ita tætra sunt quædam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris:
ita

s) D. 1. recipiatur.

t) D. 2. abest: 4.

u) D. 2. servant domi.

x) D. 2. talia.

y) D. 1. collegit.

z) D. 1. memoria.

ita tamen, ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus a). Quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id curent vivi, sed ita, ut intelligant, nihil ad b) mortuos pertinere.

Sed profecto mors tum æquissimo animo appetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ profecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempeſtiva fuerunt: quæ utinam potuiſſem obire! nihil enim jam c) acquirebatur: cumſulata erant officia vitæ: cum fortunæ d) bella reſtabant. quare, ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortem negligere poſſimus: at vita acta perficiat, ut ſatis, ſuperque vixiſſe videamur. quamquam enim ſenſus abierit e), tamen ſummis f), & propriis bonis & g) laudis, & gloriæ, quamvis non ſentiant h), mortui non carent. Eſſi enim nihil in ſe habeat gloria, cur expetatur, tamen i) virtutem tamquam umbra ſequitur. verum k) multitudinis iudicium de bonis, ſi quando eſt, magis laudandum eſt, quam illi ob eam rem beati.

XLVI. Non poſſum autem l) dicere, quoquo modo hoc accipietur m), Lycurgum, Solonem, legum, & publicæ diſciplinæ carere gloria:

- a) D. vivi ſentiamus. b) D. 2. id ad.
 c) D. 2. famæ. d) D. 2. fortuna. e) D. 2. aberit.
 f) D. 2. ſuis. g) D. 2. abeſt: &.
 h) D. 2. (quamvis non ſentiant.) i) D. 2. tantum.
 k) D. 2. Et verum.
 l) D. 2. tamen. m) D. 2. accipietur.

gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicæ
 virtutis. Ante enim Salaminam ipsam Neptu-
 nus obruet, quam Salaminii tropæi memoriam:
 priusque Bœotia Leuctra, tollentur, quam pugnae
 Leuctricæ gloria. multo autem tardius fama de-
 feret Curium, Fabricium, Calatinum, duo Scipiones,
 duo Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum,
 Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum
 similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam
 fama populari, sed vera bonorum laude metiens,
 fidenti animo, si ita refert n) gradietur ad mor-
 tem. in qua aut summum bonum, aut nullum
 malum esse cognovimus. secundus vero suis re-
 bus volet etiam o) mori. non enim tam cumu-
 lus bonorum jucundus esse potest, quam molesta
 decessio. Hanc sententiam significare videtur
 Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras,
 Olympionices nobilis, uno die duo suos filios vi-
 ctos Olympiæ vidisset, accessit ad senem, &
 gratulatus, Morere Diagora, inquit, non enim
 in caelum adscensurus es. Magna hæc, & ni-
 mium fortasse Græci putant, vel tunc potius pu-
 tabant, isque, qui hoc Diagoræ dixit, perma-
 gnem existimans, tres Olympionices una e do-
 mo prodire, cunctari illum diutius in vita, for-
 tana objectum, inutile putabat ipsi, ego autem
 tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, ut
 mihi videbar, responderam. concesseras enim,
 nullo in malo mortuos esse; sed ob eam causam

con-

n) D. 1. res feret. D. 2. res fert. o) D. 2. iam.

+ victor in certamine Olympiaca.

contendi, ut plura dicerem, quod in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorem, modice ferre debemus, ne & p) nosmetipsos amare videamur. illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbatum sumus, esse cum aliquo sensu in iis q) malis, quibus vulgo opinantur. hæc excutere opinionem mihi met volui radicatus; eoque fui fortasse longior.

XLVII. A) Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: posterior, ut modo non nollem, modo non laborarem. omni autem oratione illud certe perfectum est, ut mortem non ducerem in malis.

M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus? an jam hanc r) artem plane relinquitur? A. Tu vero istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem jure. illa enim te, verum si loqui volumus, ornauerat. sed quinam est iste epilogus? a quo enim audire, quidquid est. M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primum Argiæ sacerdotis, Cleobis & Biton s) filii, præ-

p) D. 2. abest: &

q) D. 2. bis.

r) D. 2. hanc jam.

s) D. 2. Biton.

Cic. Tusc. Quæst.

D

prædicantur nota fabula est: cum enim illam ad solemne, & statum sacrificium curru vehi, jus esset, satis longe ab oppido ad fanum, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii t), quos modo nominavi, veste posita corpora oleo perunxerunt: ad jugam accesserunt. ita sacerdos advecta in fanum, cum currus esset ductus a filiis u), precatâ a dea dicitur, ut illis præmium v) daret pro pietate, quod maximum homini dari posset a deo: post epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inventos esse mortuos. simili precatone Trophonius, & Agamedes, usi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exædificavissent; venerantes deum, petierunt x) mercedem non parvam quidem operis, & laboris sui, nihil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit post ejus diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Judicavisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, ut præter ceteros divinaret.

XLVIII. Affertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum a Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur; docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse, proximum autem, quam primum mori.

- t) D. 2. bi. u) D. 2. ductus; filiis precatâ.
v) D. 2. illud præmii. x) D. 2. petiverunt.

mori. Qua est sententia y) in Cresphonte usus Euripides:

*Nam nos decebat cœtus celebrantis z) domum,
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantis mala:
At, qui labores morte finisset gravis,
Hunc omnes a) amicos laude, & lætitia exequi.*

Simile quiddam est in consolatione Crantoris: ait enim, Terinzum quendam Elisium, cum graviter filii mortem mæreret, venisse in Psychomantium, quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tris hujusmodi versiculos datos:

*Ignavis homines in vita mentibus errant:
Euthynous potitur fatorum munere b), letho.
Sic fuit utilius finiri ipsique, tibi que.*

His, & talibus auctoribus usi, confirmant, causam rebus a diis immortalibus judicatam. Alcidas quidam c), rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione humanorum malorum. cui rationes eæ, quæ exquisitius a philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ vero mortes pro patria appetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent.

Repetunt ab Erichtheo d): *cujus etiam filia cupide*

D 2

y) D. 1. est usus sententia. z) D. 2. distinguit post celebrantis, ut domum pertineat ad lugere. a) D. 2. Hunc omni. b) D. 2. numine. c) D. Alcidas quidem. d) D. Erichtheo.

+ a) *πικρὴν ἐκ μαρτυρῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ*

rex in Athenis

pide mortem expetiverunt e) pro vita civium: Codrum, qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, viatrices Athenas fore. Menœceus vero f) non prætermittitur: qui g) oraculo edito largitus est patriæ suam sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium sanguis eliciatur suo.

XLIX. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt: quos enumerare magnum h) est: ira sunt multi, quibus videmus optabiles mortes fuisse i) cum gloria.

Quæ cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum, atque ita velut superiore e loco concionandum, ut homines mortem vel optare incipiant, vel certe timere desistant. nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimus, ac delet omnino, quid melius, quam in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniventem somno consopiri sempiterno? quod si fiat,

+ *Autus in Gysfal in Aetolien*

- e) D. 2. appetiverunt. f) D. 2. abest: vero.
 g) D. 2. qui itidem. h) D. 1. longum.
 i) D. 1. fuisse mortes.

fiat, melior Ennii, quam Solonis oratio. Hic enim noster,

Nemo me lacrymis decoret, inquit, nec funera
fletu k)

Faxit.

At vero sapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis: linguamus amicis

Macrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Nos vero, si quid tale acciderit, ut a deo denuntiatum videatur, ut exeamus e vita, læti, &

agentes gratias pareamus, emittique nos e custodia, & levari vinculis arbitremur, ut aut iam

æternam, & plane in nostram domum remigremus, aut omni læti, molestiaque careamus: in

autem nihil denuntiabitur, eo tamen firmo animo, ut horribilem illum diem aliis, nobis faustum

putemus, nihilque in malis ducamus, quod sit vel a diis immortalibus, vel a natura parente

omnium constitutum. non enim fortuito facti, & creati sumus, sed profecto fuit

quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exan-

clavisset l) omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. Quo utinam

velis

k) D. 2. lessum.

D 3

l) D. 1. exantlavisset.

mit volles Paraphrasen Kommen könnst! wie die vordern
 velis patris perveni liceat! *in restantibus m)* ven-
 tis reperiemur, tamen eodem paullo tardius re-
 feramur necesse est. Quod autem omnibus ne-
 cesse est, idne miserum esse unum potest? Habes
Epilogum epilogum, nequid praetermissum, aut relictum
 putes. A. Ego vero. & quidem fecit etiam iste
 me epilogus firmiorem. M. Optime, inquam.
 sed nunc quidem valitudini tribuamus aliquid.
Sanctus philosophus cras autem, & quot dies erimus in Tusculano,
 agamus haec, & ea potissimum, quae levationem
 habeant aegritudinum, formidinum, cupidita-
 tum: qui omni e philosophia est fructus uber-
 rimus.

m) D. restantibus.

M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM QVAE-
STIONVM

A D
M. B R V T V M
LIBER SECVNDVS.

DE
TOLERANDO DOLORE.

ARGVMENTVM.

Post cohortationem ad Philosophiam diligenter colendam, Latinisque imprimis illustrandam literis, c. 1-3. sermo in Tusculano de dolore institutus exponitur. Is inducitur ab exordio de philosophiae laudibus, c. 4. 5. & duobus imprimis tamquam capitibus continetur: quorum primum est, sitne summum malum dolor; alterum, si non summum, annon malum certe? Et primum quidem breviter hoc uno argumento refellitur, quod dedecus & turpitudo majus profecto sit dolore malum. c. 5. In altero autem reliqua consumitur oratio. Et esse quidem magnam hic multorum imbecillitatem docet. Aristippum enim Socraticum non dubitasse dolorem summum malum dicere, quem Epicurus secutus sit: Hieronymum autem Rho-

dium summum bonum posuisse in vacuitate a dolore. Ceteros prater Zenonem, Aristonem & Pyrrhonem, malum putasse. Poetas quoque ab hac opinione non abesse, quod inducant summos homines in acutis doloribus non viriliter lamentantes c. 6 - 10. Jam rationes, quibus in frangendis his opinionibus utantur Stoici, contortulas esse, decipere magis volentium, aut optantium, quam docentium, v. c. nihil esse malum, quod non sit turpe atque vitiosum: neque enim id ignorare quemquam; sed, doleamus, nec ne, nihil interesse, hoc docendum esse. c. 11. 12. Melius & verius hoc esse: Omnia, quae natura aspernetur, in malis esse, quae adsciscat, in bonis. Quo posito, tamen honestum & rectum ita excellere, ut omnia corporis & fortunae bona ad id minuta videantur, nec ullum malum cum turpitudinis malo comparandum. Quare, cum turpe sit viro, gemere, ejulare, flere, aut nullam virtutem esse, aut contemnendum dolorem. Prudentis porro esse, nihil facere, quo nil proficiat; sed gemitu & lamentationibus non minui dolorem: Temperantiam denique, fortitudinem, justitiam, magnitudinemque animi dolaris patientiam desiderare. c. 12. Non autem negare se, dolorem esse dolorem; quorsum enim opus esse fortitudine? sed eum opprimendum esse patientia. Eam autem duobus modis comparari, primo exercitatione & consuetudine; id quod exem-
 pla

pla multorum confirmant, tamquam, Spartanorum, Marii, gladiatorum, veteranorum militum: c. 13. - 16. deinde ratione. Et illud Epicuri quidem: Neglige dolorem; si longus, levis, si gravis, brevis: tum non respondere ei decreto, quo dolorem summum malum putet, tum & obscurum & falsum esse, quod de doloris diuturni leuitate, & gravis breuitate dicatur. c. 18. Itaque primum oportere hoc sibi quemque persuadere, nihil honestius esse ac laudabilius, adeoque etiam optabilius, quam ferre dolorem: deinde sibi ipsum imperare. Nam cum animus sit in partes tributus duas, alteram rationis participem, alteram expertem, illam huic imperare, tamquam dominum seruo, b. e. a ratione coercere temeritatem oportere. Si se turpiter gerat, & gemitibus ac sletibus dedat, amicorum propinquorumque custodiis constringendam esse; si autem firmior sit, tamquam bonum militem admonitu revocandam esse ad dignitatem c. 19. 20. Sermone intimo ac tacito esse animum confirmandum: species honestas, tamquam Zenonis Eleatae, Anaxarchi, Calani, esse animo proponendas. c. 20. Intentionem etiam adhibendam esse, cuius, ut in corpore, sic in animo magna vis sit. c. 22. 23. Contemnendo adeo levari omnem laborem doloremque. c. 24. Illud denique proponendum animo, amplitudinem animi, quae maxime emineat contemnendis doloribus,

bus, unam esse omnium rem pulcherrimam. c. 25. Adhibendam vero esse quandam doloris tolerandi aequabilitatem, quae a ratione & consilio proficiatur. Eos enim, qui consuetudine tantum aliqua dolorem aliquem ferant, non in omni genere doloris fortes esse. Denique hanc frangendi doloris rationem etiam ad alias animi perturbationes leniendas adhiberi posse.

L. NEOPTOLEMVS quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. ego autem, Brute, necesse mihi quidem a) esse arbitror philosophari: nam quid possum, praesertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, ut ille, difficile est enim, in philosophia pauca b) esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca, nisi e multis eligi possunt, nec qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur. Sed in vita tamen c) occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum saepe profant, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex universa philosophia percipi possunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut aegritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione

a) D. 1. quidem mihi. b) D. 2. vel pauca.

c) D. 2. Sed tamen in vita.

ratione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio; quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. sed qui, non modo quia necesse est mori, verum etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. ^{Uolens utroque esse rem} Quamquam non sumus ignari, multos studiose contra esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus. etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quemque sperandi sibi, eundem & d), bene dicendi finem proponerent, & cum obruerentur copia sententiarum, atque verborum, ^{magis} jejunitatem & famem se malle, quam ubertatem, & copiam dicerent. unde erat exortum genus Atticorum, iis e) ipsis, qui id seque se profitebantur, ignotum: qui jam conticuerunt f), pæne ab ipso fofo irrisi. Quid futurum putamus g), cum, adjutore populo, quo utebamur

D 6

antea,

d) D. 2. abest: &.

e) D. 2. his.

f) D. 2. conticuerunt.

g) D. 1. ita distinguit: dicerent; unde erat -- irrisi: quid

futurum putamus.

+ Die das für die Volkswirtschaft das
 ungenügende

antea, nunc minime nos uti posse videamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta, & invisa: ut vel, si quis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit; vel, si in eam, quam nos maxime sequimur, conetur invadere, magna habere possit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis h.) nos autem universa philosophiae vituperatoribus respondimus in Hortensio.

II. Pro Academia autem quae dicenda essent, satis accurate in Academicis quattuor libris explicata arbitramur: sed tamen tantum abest, ut scribi contra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus: in ipsa enim Graecia philosophia tanto in honore numquam fuisset, nisi doctissimorum contentione, disensioneque viguisset.

Quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, ut hujus quoque generis laudem jam languenti Graeciae eripiant, & perferant in hanc urbem, sicut reliquas omnes, quae quidem erant expetendae, studio atque industria sua majores nostri transtulerunt. Atque oratorum i) quidem laus ita ducta ab humili, venit ad summum, ut jam, quod natura fert in omnibus fere rebus, fenescat, brevique tempore ad nihilum ventura vide-

h) D. 2. *disciplinas*, i) D. 2. *oratoria*.

Non j. abt. an imp. Dio P. b. in I. n.
 videatur. philosophia nascatur k) Latinis quidem
 litteris ex his temporibus, eamque nos adjuve-
 mus: nosque ipsos redargui, refellique patiamur.
 quod ii l) ferunt animo iniquo, qui certis qui-
 busdam, destinatisque sententiis quasi addicti, &
 consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut,
 etiam quæ non probare soleant, ea cogantur con-
 stantiæ causa defendere. nos, qui sequimur pro-
 babilia, nec ultra id, quam, quod m) verisimile
 occurrerit n), progredi possumus, & refellere
 sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati
 sumus.

Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros,
 ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in qui-
 bus multitudo infinita librorum propter eorum
 est multitudinem, qui scripserunt; eadem enim
 dicuntur a multis; ex quo libris omnia referen-
 runt. quod accidet etiam nostris, si ad hæc stu-
 dia plures confluxerint. sed eos, si possumus,
 excitemus, qui liberantur eruditi, adhibita etiam
 disferendi elegantiâ, ratione & viâ philosophan-
 tur.

Autov. p. n. n. n. n. n.
 III. Est enim quoddam genus eorum, qui se
 philosophos appellari volunt, quorum di-
 cuntur esse Latini sane multi libri: quos non
 contemno equidem, quippe quos numquam le-
 gerim:

D. 7

k) D. 2. nascitur.

l) D. 2. bi.

m) D. ultra, quam id, quod.

n) D. 2. occurrit.

gerim: sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scri-
 bunt, se neque distinde, neque ^{ad scribendum libere} distibute, neque
 elegant, neque ornate scribere; ^{illud est, ut non} lectionem sine
 ulla delectatione negligo. quid enim dicant, &
 quid sentiant ii o), qui sunt ab ea disciplina, ne-
 mo mediocriter quidem doctus ignorat, quam-
 obrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non
 laborant: cui legendi sint, nisi ipsi inter se p),
 qui idem sentiunt, non intelligo. Nam ut Pla-
 tonem, & reliquosque Socraticos, & deinceps eos,
 qui ab his profecti sunt, legant omnes, etiam
 qui illa aut non approbant, aut non studiosis-
 sime ^{reperitur in} conlectantur: Epicurum autem, & Me-
 trodorum non fere praeter suos, quisquam in ma-
 nus sumit? sic hos Latinos ii q) soli legunt,
 qui illa recte dici putant. nobis autem videtur,
 quidquid litteris mandetur, ^{id est, in rebus, quae sunt} id commendari q)
 omnium eruditorum lectioni degere r). nec, si s)
 ipsi minus consequi possumus, ideo minus id
 ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi sem-
 per Peripateticorum, & Academiaeque consuetudo,
 de omnibus rebus in contrarias partes differen-
 di, non ob eam causam solum placuit, quod ali-
 ter non posset, quid in unaquaquet) re verifi-
 mile esset, inveniri: sed etiam quod esset ea ma-
 xima dicendi exercitatio; qua ^{in rebus, quae sunt} princeps ulus est
 Aristo-

(o) D. 2. bi. p) D. 2. suos. q) D. 2. bi.

(q) D. 2. commodari. r) D. 1. debere.

(s) D. 2. si id. t) D. 2. quaque.

ταπεινά τε εὐκρίτως γὰρ ἡμεῖς
 #α εὐκρίτως τε εὐκρίτως γὰρ ἡμεῖς
 εὐκρίτως τε εὐκρίτως γὰρ ἡμεῖς

desertus
 Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra
 autem memoria Philo, quem nos frequenter au-
 divimus, instituit alio tempore rhetorum præ-
 cepta tradere, alio philosophorum, ad quam nos
 consuetudinem a familiaribus nostris adducti, in
 Tusculano, quod datum est temporis nobis, in
 eo u) consumpsimus: itaque cum ante meridiem
 dictioni operam dedissemus, sicut pridie fecera-
 mus: post meridiem in Academiã descendi-
 mus. in qua disputationem habitam non quasi
 narrantes exponimus, sed eisdem fere verbis,
 ut actum, disputatumque est.

De rebus se facit iungit
 IV. Est igitur ambulans ad hunc modum
 sermo ille nobis institutus, & a tali quo-
 dam inductus exordio. A. Dici non potest,
 quam sum hesternâ disputatione tua delectatus,
 vel potius adjutus. etsi enim mihi sum conscius x),
 numquam me nimis cupidum fuisse vitæ y); tamen
 objiciebatur, interdum z) animo, metus qui-
 dam, & dolor cogitantis a) fore aliquando finem
 hujus lucis, & amissionem omnium vitæ com-
 modorum. hoc genere molestiæ sic mihi crede,
 sum liberatus, ut nihil minus curandum putem.
 M. Minime mirum id quidem. Nam efficit hoc
 philosophia; medetur animis, inanes sollicitu-
 dines

(u) D. 2. ea. x) D. 1. conscius sum.

(y) D. 2. vitæ cupidum fuisse. z) D. 2. inter-
 dum objiciebatur. a) D. 2. cogitantis.

dines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timo-
 res, sed hæc ^{vis non} vis non idem potest apud
 omnes: tum valet multum, cum est idoneam
 complexa naturam. Fortes enim non modo for-
 tuna adjuvat, (ut est in vetere proverbio), sed magis
 ratio, quæ quibusdam quasi præceptis
 confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum
 quendam videlicet, & altum, & humana despi-
 cientem genuit. itaque facile in animo forti con-
 tra mortem habitatio inedit oratio. sed hæc eadem
 num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum
 paucos, a quibus inventa, disputata, conscripta
 sunt? quotus enim quisque philosophorum in-
 venit, qui sit ita moratus, ita animo ac vita
 constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam
 suam, non ostentationem scientiæ, sed legem vi-
 tæ putet? Qui obtemperet ipse sibi, & decretis
 suis pareat? Videre licet alios tanta levitate, &
 jactatione, iis ut b) fuerit non didicisse melius:
 alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos
 libidinum servos: ut cum eorum vita mirabili-
 ter c) pugnet oratio. quod quidem mihi videtur
 esse turpissimum. Ut enim, si grammaticum se
 professus quispiam, barbare loquatur, aut si ab-
 surde canat is, qui se haberi velit musicum, hoc
 turpior sit, quod in eo ipso peccet, cujus profi-
 tetur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ d)
 pec-

b) D. 1. ut iis. D. 2. ut his. c) D. 1. vita
 & vitæ mirabiliter. d) D. 2. in vita ratione.

peccans, hoc turpior est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemque vitæ professus, delinquit in vita. A. Nonne verendum e) igitur, si est ita, ut dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? quod est enim majus argumentum, nihil eam prodesse, quam quosdam perfectos philosophos turpiter vivere?

M. Nullum vero id quidem argumentum est. nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur, fallumque illud f), ac improbe

Obijciunt in segetem sunt deteriores data

Fruges, tamen ipsæ suapte natura eritent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt, atque, ut in eodem simili verser, ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest: sic sine doctrina animus. ita est utraq; res sine altera debilis. cultura autem animi, philosophia est: hæc extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat his, &, ut ita dicam, ferit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. Agamus igitur, ut cœpimus. dic, si vis, de quo disputari velis.

A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiamne majus, quam dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de sententia esse dejectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim

e) D. 2. verendum est.

f) D. 2. illud Accii.

g) D. 2. Probæ qsi.

+ *si quis autem*

enim minus est dignum, quam tibi pejus quidquam videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis est non modo non h) recusandus, sed non ultro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo. quare ne sit sane summum malum dolor: malum certe est. M. Videsne igitur, quantum, breviter admonitus, de doloris terrore dejeceris? A. Video plane: sed plus desidero. M. Experiar equidem: sed magna res est; animoque mihi opus est non repugnantes. A. Habebis id quidem. ut enim heri feci, sic nunc rationem, quo ea me cumque ducet, sequar.

V. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de i) variis ^{disciplinis} disciplinis philosophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate, Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere. deinde ad hanc enervatam, muliebremque sententiam satis docilem se Epicurus præbuit. hunc post Rhodius Hieronymus, dolore vacare, summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem fere, quod modo tu: malum illud quidem, sed alia pejora. Ergo, id quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne k) dolorem

h) D. 2. abest: non.

i) D. 2. é.

k) D. 2. ne scilicet.

rem summum malum diceret, oppositoque dedecore sententia depelleret, in eo l) magistra vitæ philosophia tot sæcula permanet. Quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tantit, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum sibi esse m) persuaferit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse decreverit? quis autem non miser, non modo tunc, cum premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam cum sciet id sibi posse evenire? & quis est, cui non possit? Ita fit, ut omnino nemo esse possit beatus. Metrodorus quidem eum perfecte n) putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum, ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse?

VI. Epicurus vero ea dicit, ut mihi quidem ius captare videatur, affirmat enim quodam loco, si uratur sapiens, si crucietur: expectas fortasse dum dicat. Patietur, perferet, non succumbet. Magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Hercule digna; sed Epicuro, homini aspero, & duro non est hoc satis: In Phalaridis tauro si erit, dicit. Quam suave est hoc! quam hoc non curo! Suave etiam? an parum

l) D. 2. abest: eo. m) D. 2. esse sibi.

n) D. 2. perfecte cum.

Et erit tanti procti

parum est, si non amarum? at id quidem illi ipsi, qui dolorem, malum esse negant, non solent dicere, cuiquam suave esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui ^{si} solam o) hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suave dicturum. Ego a te non postulo, ut dolorem eisdem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem p), homo, ut scis, voluptarius. ille dixerit sane idem in Phalaridis tauro, quod, si esset in lectulo. ego tantam vim non tribuo sapienti contra dolorem. sit fortis in perferendo, officio latis est: ut lateatur etiam, non postulo, tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumque difficilis. Adspice Philoctetam: cui concedenda est gementi. ipsum enim ^{postulavit} Herculem viderat in Oeta magnitudine dolorum ejulantem. nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur q): cum r)

E vipereo morsu vena viscerum

Veneno imbutæ tætos cruciatus cient.

Itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens:

Hæu, quis s) falsis sanctibus mandet

Me esse sublimi vertice saxi?

Fam-

o) D. 2. qui non solum. p) D. 2. (voluptatem)

q) D. 2. consolantur. r) D. 2. est initium

versus sequentis: Cum e vip.

s) D. 2. Ecqui.

et non sicut sapiens philosophus dicitur.

*Jamjam absumor: conficit animam
Vis vulneris, ulceris aestus.*

Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogitur).

VII. Sed videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipsa morte quærebat. ^{videtur hic locus apud Sophoclem in Trachiniis edit?} cui cum Deianira sanguine centauri tinctam tunicam induisset, inhæsussetque ea visceribus, ait ille:

*O multa dictu gravia, perpeſſu aspera,
Quæ corpore exanclato u), atque animo pertuli.
Nec mihi Junonis terror implacabilis,
Nec tantum invexit tristis Eurystheus mali,
Quantum una vecors Oenei partu x) edita.
Hæc me irretivit veste furiali inscium.
Quæ lateri y) inhærens morsu lacerat viscera,
Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus:
Jam decolorem sanguinem omnem exforbuit:
Sic corpus clade horribili absumptum extabuit.
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hos non hostilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori infixit z) meo,
Non Graja vis, non barbara ulla immanitas,*

Non

t) D. cogatur.	u) D. 1. exantlato, D. 2.
exanclata.	x) D. 2. Oeneo patre.
y) D. 2. latere.	z) D. 2. inflixit.

Non seua terris gens relegata ultimis,
Quas peragrans, undique omnem binca) feritatem expuli:

Sed fæminea vi, fæminea b) interimor manu.
O nate, vere hoc nomen usurpa patri,

Necc) me occidentem matris superet caritas.

Heu d) arripe ad me manibus abstractam piis.

Jam cernam, mene, an illam potiore putes.

Perge, aude, nate, illacryma patris pestibus:

Miserere, gentes nostras flebunt miserias.

Heu virginalem me ore e) ploratum edere,

Quem vidit nemo ulli ingemiscem malis?

Sic fæminata virtus afflicta occidit.

VIII. ^{in milia} Accede pater, assiste, miserandum adspice

ⁱⁿ Evisceratum f), corpus lacerati g) patris.

ⁱⁿ Videte cuncti, tuque caelestum sator, ^{similiter}

Face, obsecro, ⁱⁿ me, vltim foruscam fulminis.

Nunc nuna, delbrum anxiferi, corquent vertices.

Nunc serpit ardor. ⁱⁿ ante vultus manus,

O pectora, o terga, o lacertorum, tori!

Vestrono pressu quondam Nemeæus leo ⁱⁿ

Frendens efflavit graviter extremum halitum?

Hæc dextra Lernam lætam, mactata h) excetra

Placavit: hæc bicorporem afflicta manum:

Eryman-

a) D. hic. b) D. 2. femineæ vir, femineæ.

c) D. 1. Ne. d) D. Huc. e) D. 2.

Men' virginali more. f) D. 2. Eviscerati.

g) D. 2. laceratum. h) D. 2. Lernam,

læta mactata.

*Ein griechischer Pflanzgenosse
+ eine vial d'effluvia Pflanzgenosse*

Sin alibi anfractu
 Erymanthiam hæc vastificam abjecit beluam: 9
 Hæc a Tartarea tenebrica abstractum plaga
 Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
 Hæc interemit tortu multiplicabili
 Draconem, auriferam obtutu observantem ar-
 borem.

Multa alia victrix nostrâ lustravit manus.

Nec quisquam e nostris spolia cepit laudibus.

Possumusne nos contemnere dolorem, cum ipsum
 Herculem tam intoleranter dolere videamus?

IX. Veniat Æschylus non poëta solum, sed etiam
 Pythagoreus. sic enim accepimus. quo
 modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem
 excipit ob furtum Lemnium, unde ignis lucet
 mortalibus, clam divisus? eum doctus Prometheus
 clepsisse dolo, pœnasque Jovi fato expendisse
 supremo i). Has igitur pœnas pendens, affixus
 ad Caucaſum hæc dicit k),

Titanum soboles, socia nostri sanguinis,

Generata cælo, adspicite religatum aſperis

Vinctumque saxis, navem ut horrisso freto

Noctem iparentes timidi adnectunt navite.

Satur-

i) D. z. ad versus hæc ita revocat:

Vnde ignis elucet immortalibus

Clam divis doctus Prometheus:

Clepsisse dolo, pœnasque Jovi

Furti expendisse supremo.

k) D. z. dicit hæc.

Quo Jupi. dux me Saturnus ab inferis sub inf. saepe iussit.
 Saturnius me sic infixit Jupiter,

Jovisque numen Mulcibri ^{ascendit} ~~ascendit~~ mantis.

Hos ille ^{duel} cuneos ~~fabrica~~ crudeli inferens D,

Perrupit artus: qua miser ^{sollestia} ~~sollestia~~

gona subterfuit Transverberatus, castrum hoc furiarum incolo.

Jam tertio me quoque funesto die,

Tristi advolatu, aduncis lacerans unguibus

Jovis satelles ^{pastu} dilaniat fero.

heingone Tum jecore ^{opimo} ~~opimo~~ farta, & satiata affatim

Changorens Gangorem fundit vastum, & sublime advo-

lans m)

Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.

+ D. sum Cum vero ^{adest} ~~adest~~ ^{instatu} ~~instatu~~ renovatum est jecur,

folan Tum rursus ^{haerens} ~~haerens~~ avida se ad pastus refert.

Sic hunc n) custodem maesti cruciatus alo:

Qui o) me peremni vivum foedat miseria.

Namque, ut videtis, vinculis constrictus Jovis,

Arcere nequeo diram volucrem a pectore.

Sic me ipse viduus pestes excipio anxias,

Amore mortis terminum anquirens mali.

Sed longe a leto numine aspellor Jovis.

Atque haec vetusta saeculis glomerata horridis,

Luctifica clades nostro infixata est corpori:

E p) quo liquatae solis ardore excidunt

Guttae, quae saxa assidue instillant Caucasi.

X ad d. co. ad rivi. ad p. itur. ad d. i. cere. X. Vix

D) D. 2. inferens.

m) D. 2. avolans.

n) D. 2. banc.

o) D. 2. Quae.

p) D. 1. Ex.

fest. nome. d. l. o. a. i. a. m. u. l. c. a. d. e.
 X. *Quind. d. l. i. n. g.*

X. Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certe dolorem, malum.

A. Tu quidem adhuc meam causam agis. sed hoc mox videro. interea unde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam hercle. etenim recte requiris. videsne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuisti sæpe, credo, cum Athenis esses, in scholis philosophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animadvertebas igitur, etsi tum nemo erat admodum copiosus, verumtamen versus ab his admisceri orationi. A. Ac multos quidem a Dionysio Stoico. M. Probe dicis. sed is quasi dictata, nullo dilectu, nulla elegantia, Philo noster & proprium numerum q), & lecta poemata, & loco adjungebat. Itaque postquam adamavi hanc quasi senilem declamationem, studiose equidem utor nostris poetis. sed, sicubi illi defecerunt. Verti enim) multa de Græcis, nequo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed videsne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem, & delicatam cum accesserunt etiam poetæ,

q) D. 2. (E --- numerum.)

r) D. 1. enim ipse.

D. 2. ipse.

Cic. Tusc. Quæst.

E

poëta, nervos omnis virtutis elidunt. recte igitur a Platone educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mores optimos), & optimum rei publicæ statum exquireret. At vero nos, docti scilicet a Græcia, hæc & a pueritia legimus, & discimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.

XI. Sed quid poëtis ^{juvenis} irascimur? virtutis magistri philosophi inventi sunt, qui summum malum dolorem dicerent. ^{at tu} at tu adolescens, cum id tibi paullo ante dixisses videri, ^{rogatus a me,} ^{crionne majus,} quam dedecus, ^{verbo de sententia destitisti.} Rogo hoc idem Epicurum: majus dicet esse malum, mediocrem dolorem, quam maximum dedecus. in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem, quo dedecus majus a philosopho nullum exspecto? quare satis mihi dedisti, cum respondisti, majus tibi videri malum, dedecus, quam dolorem. hoc ipsum enim si tenebis, intelliges, quam sit obsistendum dolori. nec tam quærendum est, dolor, malumne sit, quam firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculist) Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis, Zeno? nam cum id, quod mihi

s) D. 2. optimos mores. t) D. 2. ratiunculas.

mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas u), capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit, malum, nisi quod turpe, atque vitiosum est. Ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. scio dolorem non esse nequitiam. desine x) id me docere: hoc doce, doleam, necne doleam, nihil interesse. Numquam quidquam, inquit, ad beate quidem vivendum, quod est in una virtute positum: sed est tamen y) rejiciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpeffu, triste, durum.

XII. Hæc est copia verborum, quod omnes uno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. desinis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerarique possit: nec mentiris: sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem, dum nihil z) bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & verius: omnia, quæ natura aspernatur a), in malis esse; quæ asciscat, in bonis. Hoc polito, & verborum

E 2

con-

- u) D. 2. negas esse. x) D. 2. desine nunc
 etiam id. y) D. 1. tamen est.
 z) D. 2. gloriantem dudum. Nihil.
 a) D. 2. aspernetur.

concordantia virtutis & boni & mali
 concertatione sublata, tantem tamen excellat il-
 lud, quod recte amplexantur isti, quod honestum,
 quod rectum, quod decorum appellamus, quod
 idem interdum virtutis nomine amplectimur, ut
 omnia praeterea, quae bona corporis, & fortunae
 putantur, per exigua, & minuta videantur: ne
 "malum quidem ullum, nec, si in unum locum
 collata omnia b) sint, cum turpitudinis malo
 comparanda. Quare, si, ut initio concessisti, tur-
 pitude pejus est, quam dolor: nihil est plane
 dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro vi-
 debitur, *gemere, ejulare, lamentari, frangi, de-*
 "debilitari, *dolere* c), tum honestas, tum dignitas,
 tum decus aderit: tuque d) in ea intueberis e), te
 continebis: cedit profecto virtuti dolor, & ani-
 mi indactione languescet: aut enim nulla virtus
 est, aut contemnendus omnis dolor. prudentiam
 vis esse, sine qua ne intelligi quidem ulla
 virtus potest? quid ergo ea? patieturne f) te
 quidquam facere nihil proficientem, & laboran-
 tem? an temperantia finet te immoderate facere
 quidquam? an coli iustitia poterit ab homine
 propter vim doloris enuntiante commissa, pro-
 dente conscius, multa officia relinquente? Quid?
 fortitudini, comitibusque ejus, magnitudini ani-
 mi,

b) D. 1. sunt omnia. D. 2. omnia sint.

c) D. 2. debilitari dolore. d) D. 1. cumque.

e) D. 2. intuens. f) D. 2. Quid ergo? Ea patietur.

mi, gravitati, patientiæ, rerum humanarum despicientiæ, quo modo respondebis? afflictusne, & jacens, & lamentabili voce deplorans, audies g), O virum fortem? Te vero ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam h). amittendai) igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor.

XIII. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellectilem salvam: virtutem autem si unam amiseris: etsi amitti non potest virtus; sed si unam confessus fueris k) te non habere, nullam te esse habiturum? Num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num gravem, num humana contemnentem potes dicere l) aut m) Philoctetam illum? A te enim malo discere n). Sed ille certe non fortis, qui jacet in lecto humido, qui

Ejulatu, questu, gemitu, fremitibus, Resonando, multum o) flebiles voces refert.

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi

E 3

dico

g) D. 2. audieris. h) D. 2. quisquam dixerit.

i) D. aut mittenda. k) D. 2. eris.

l) D. 2. te dicere. m) D. 1. Prometheus aut.

n) D. 2. discedere. o) D. 2. hæc quatuor

verba ad versus sequentes refert sic:

--- in lecto humido

Quod hejulatu &c.

strios homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos commodius laboriosos. aliud est enim laborare: aliud dolere. o verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. cum varices fecabantur C. Mario, dolebat. cum æstu magno ducebat agmen, laborabat. est inter hæc tamen quædam u) similitudo. consuetudo enim laborum perpeffionem dolorum efficit x) faciliorem. Itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt. quod Spartiatæ etiam in scæminas transtulerunt: quæ ceteris in urbibus mollissimo cultu, parietum umbris occultantur. Illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacenas virgines; quibus magis palæstra, Eurotas, sol, pulvis, labor, militia in studio est, quam fertilitas barbaray). ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam. impelluntur, feriuntur, abjiciuntur, cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori.

E 4

XV. Mi.

- u) D. 2. quædam tamen. x) D. 2. efficiat.
 y) D. 2. auctore Scaligero hæc ad versus ita redacta sunt:

*Nibil horum simile esse apud Lacenas virgines
 Quibus magis palæstra, Eurota, sol, pulvis, labor,
 Militia in studio est, quam fertilitas barbarâ.*

tus, & vetus, ob eamque rem fortior, medicum
modo requirens, a quo obligetur,

O Patrocle h) (inquit) ad vos adveniens, auxi-
lium & vestras manus peto i),

Priusquam oppeto malam pestem, mandatam
hostili manu:

Neque sanguis ullo potis est pacto profluens con-
sistere:

Si qua k) sapientia magis vestra devitari mors
potest.

Namque Æsculapii l) liberorum saucii opplent
porticus:

Non potest accedi.

XVI. Certe m) Eurypylus hic quidem est. ho-
minem n) exercitatum! ubi tantum lu-
ctus continuatur? Vide, quam non flebiliter re-
spondeat: rationem etiam afferat, cur æquo ani-
mo sibi ferendum sit.

----- qui alteri exitium parat,

Eum scire oportet sibi paratam pestem, ut o)
participet parem.

Abducet Patroclus p), credo, ut collocet in cu-
bili, ut vulnus obliget, si quidem homo esset.

E 5

sed

h) D. 2. Patrocles. i) D. 2. Peto ad seq. versum
refertur. k) D. 2. qui. l) D. Æsculapî.

m) D. 2. accedi certe. Eurypylus. n) D. 2. o
hominem. o) D. 2. paratum, pestem ut.

p) D. Patrocles.

sed nihil vidi minus. quærit enim, quid actum sit.

min. vil. dix. D. in Ar. in l. i. g. g. g.
Eloquere: res Argivum prælio ut se sustinet.

Non potest) effari tantum dictis, quantum factis suppetit) laboris.

Quiesce igitur, & vulnus alliga.

Etiam si Eurypylus posset, non posset Æsopus.

----- ubi fortuna Hectoris

Nostram acrem aciem inclinatham: -----

& cetera explicat in dolore. sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria, ergo hæc veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiensque non poterit? Ille vero melius, ac non paullo quidem. Sed de consuetudine adhuc) exercitationis u) loquor: nondum de ratione & sapientia. Aniculæ sæpe in ediam biduum, aut triduum ferunt. subduc cibum unum diem athletæ: Jovem x) Olympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur.

Inde pugiles cestibus contusi, ne ingemiscunt quidem. Sed quid nos, quibus Olympiorum victoria, consulatus ille antiquus videtur? gla-

r) D. z. potis. s) D. z. ad versum hæc redegit sic: Non --- suppetit Laboris. --

D) D. z. Sed adhuc de consuetudine.

u) D. & exercitatione.

x) D. z. Jovem, Jovem Olympium.

diatores, aut perditii homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quam turpiter vitare? quam saepe apparet nihil eos malle, quam vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti y) ad dominos, qui quarant quid velint. si satis his factum sit, se velle decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutavit umquam? quis non modo stetit, verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuisset, ferrum recipere iustus, colulum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit

Sannis, spiritus bonis, vita illa dignus loquere:
vir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit, ut nunc sit. cum vero ignites ferro depugnabant, auribus fortasse multa, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina.

XVII. De exercitatione, & consuetudine, & *probus actus*
commentatione dixi. agelis, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad haec. A. Egone ut te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sitne

E 6

igitur

y) D. z. defecti.

igitur malum dolere, neene, Sreici viderint, qui
 contortalis quibusdam, ac minutis conelusion-
 culis, nec ad sensus permanentibus, effici volunt,
 non esse malum, dolorem z). ego illud, quid-
 quid sit, tantum esse, quantum videatur, non pu-
 to: falsa que ejus ratione, & specie moveri ho-
 mines dico vehementius, doloremque ejus omnem
 esse tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem
 braviter attingam, quae modo dixi, quo facilius
 gratia progredi possit longius? Inter omnes igitur
 hoc constat, nec doctos homines solum, sed
 etiam indoctos, virorumque fortium, & magna-
 nimorum, & patientium, & humana vincendum,
 toleranter dolorem pati, nec vero quisquam est,
 qui eum, qui ita pateretur, non laudandum pu-
 taret. quod ergo & postulatur a fortibus, & lau-
 datur, cum sit, id aut extimescere ventens, aut
 non ferre paelens, nonne turpe est? Atqui vi-
 de, ne, cum omnes rectae animi affectiones, vir-
 tutes appellentur, non sit hoc proprium nomen
 omnium: sed ab ea, quae una ceteris excelle-
 bat, omnes nominatae sint. appellata est enim
 ex viro virtus: viri autem propria maxime est
 fortitudo. cujus munera duo sunt maxima, mor-
 tis, dolorisque contemptio. utendum est igitur
 his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus
 esse, quoniam a viris virtus nomen est mutuata b).

XIX. Qua-

- z) D. 2. abest: dolorem. a) D. 1. ea una,
 quae. b) D. 2. (mutuata.)

XVIII. Quæres fortasse, quo modo: & recte c). *sanctus* talem enim medicinam philosophia profitetur. venit Epicurus, homo minime malus, vel potius vir optimus: tantum ^{monet} monēt, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum, vix satis constanter *Audiamus* d). Si summus dolor est, inquit, necesse est brevem esse e). Iteradum f) eadem ista mihi. non enim satis intelligo, quid summum dicas esse, quid breve. Summum, quo nihil sit superius: breve, quo nihil brevius. Contemno magnitudinem doloris, ^{quæ} qua me brevitatis temporis vindicabit ante ^{pane} pane, quam venerit, sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene plane magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolet, nisi pes. possunt oculi: poreft caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longe igitur abest a summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quam molestiæ. Nunc ego non possum, tantum hominem, nihil sapere dicere. sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorem (summum autem dico, etiam si decem atomis est major aliis) non continuo dico esse g) brevem: multosque possum honos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ

E 7

cru-

- e) D. 1. recte quidem. d) D. constanter.
 Audiamus. e) D. 2. brevem necesse est, esse.
 f) D. Iterandum. g) D. 1. esse dico.

crucientur maximis. ^{sed} homo cautus h) numquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut sciam, quid summum dicat in dolore, quid breve in tempore. Omittamus hunc igitur, nihil prorsus dicentem: cogamusque confiteri, non esse ab eo doloris remedia quaerenda, qui dolorem, malorum omnium maximum dixerit, quamvis idem forniculum se in ^{delictis} torminibus, & in stranguria sua praebet. aliunde igitur est quaerenda medicina, & maxime quidem, si, quid maxime consentaneum sit, quaerimus, ab iis i), quibus, quod honestum sit, summum bonum; quod turpe, summum videtur malum. His tu praesentibus gemere, & te jactare k) non audebis profecto. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum.

XIX. Tunc, cum pueros Lacedaemone, adolescentes Olympiae, barbaros in arena videris excipientes gravissimas plagas, & ferentes silentio, si te forte dolor aliquis pervellerit, exclamabis, ut mulier? non l) constanter, & sedate feres? ferri m) non potest: natura non patitur. Audio. pueri ferunt, gloria ducti: ferunt pudore alii, multi metu: & tamen veremur, ut hoc, quod a tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non n) patiatur? Illa vero non modo patitur,

h) D. 2. *cautus.* i) D. 2. *his.* k) D. 2. *jactare te.*

l) D. 1. *mulier, nec.* m) D. 1. *fieri.*

n) D. *abest: non.*

titur, verum etiam postulat. nihil enim habet præstantius, nihil, quod magis expetat, quam honestum o), quam laudem, quam dignitatem, quam decus. Hisce ego pluribus nominibus unam rem declarari volo, sed utar, ut quam maxime significem, pluribus. volo autem dicere, illud homini longe optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, a virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quam non summum bonum. Atque, ut hæc de honesto, sic de turpi contraria. nihil tam tætrum, nihil tam aspernandum, nihil homine indignius.

Quod si tibi persuasum est: Principio enim dixisti, plus in dedecore mali tibi videri, quam in dolore: reliquum est, ut tute tibi imperes. quamquam hoc nescio, quo modo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperet, alter pareat: non inscite tamen dicitur.

XX. Est enim animus in partes tributus duas: quarum altera, rationis est particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, ut nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coërceat temeritatem. Est in animis omnium fere natura molle quiddam, demissum, humile, enervatum quodammodo, & languidum, senile p). si nihil aliud: nihil esset homine deformius. sed præsto

o) *D. honestatem.*

p) *D. 2. abest: senile.*

præsto est domina omnium, & regina ratio, quæ connixa per se, & progressa longius, fit perfecta virtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. quonam modo? inquit. Velut dominus seruo, velut imperator militi, velut r) parens filio. si turpissime se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, si se lamentis muliebriter, lacrymisque dedet, vinciat, & constringatur amicorum, propinquorumque custodiis. sæpe enim videmus s), fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, vinculis prope ac custodia arceamus t). qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, hos admonitu oportebit, ut bonos milites, revocatos, dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus Græciæ faucibus lamentatur vel modice potius:

*Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne
successu arripiat major dolor u).*

Pacuvius hæc z) melius, quam Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Ulysses a) lamentatur in vulnere: tamen huic b) leviter gementi,
illi

r) D. 2. *Vel ut. --- vel ut. --- vel ut.*

s) D. 2. *vidimus.* t) D. 2. *abest: arceamus.*

u) D. 2. *Pedetentim (inquit) & sedato nisu
Ne successu arripiat major
Dolor.*

z) D. 2. *hos.* a) D. *Ulixes.* b) D. 2. *apud hunc.*

illi ipsi, qui ferunt saucium, personæ gravitatem intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoque, Ulysses, quamquam graviter cernimus ictum,

Nimis pene animo es molli, qui consuetus in armis ævum agere c).

Intelligit poëta prudens, ferendi doloris consuetudinem, esse non contemnendam magistram.

Atque ille non immoderate magno in dolore,

Retinete, tenete, opprimite,

Ulcus nudate. heu miserum me! excrucior.

Incipit labi: deinde illico desinit,

Operite, abscedite, jamjam mittite!

Nam attrēctatu, & quassu saxum amplificatis dolorem d).

Videsne, ut obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis

Niptris alios quoque objurgat, idque moriens,

Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet.

Id viri est officium: sletus muliebri ingenio additus e).

Hujus

c) D. 2. *Tu quoque Ulixee quamquam graviter Cernimus ictum nimis pene animo es Molli, qui consuetus in armis Ævum agere.*

d) D. 2. --- *operite, abscedite, jamjam Mittite, nam attrēctatu & quassu Saxum amplificatis dolorem.*

e) D. 2. *additūst.*

Hujus animi pars illa mollior rationi sic paruit,
ut severo imperatori miles pudens.

XXI. In quo viro f) erit perfecta sapientia
(quem adhuc nos quidem videmus g)
neminem: sed philosophorum sententiis, qualis h)
futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur)
is igitur, si i) ea ratio, quæ erit in eo perfecta,
atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori,
ut justus parens probis filiis; nutu, quod voler,
conficiet, nullo labore, nulla molestia: eriget
ipse se, suscitabitur k), instruet, armabit, ut,
tamquam hosti, sic obsistat dolori. quæ sunt ista
arma? contentio, confirmatio, sermoque intimus,
cum ipse secum, Cave turpe quidquam, languidum,
non virile. Obversentur species honestæ
animo: Zeno proponatur Eleates, qui perpeffus
est omnia potius, quam conscios delendæ tyran-
nidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogi-
tetur, qui cum Cypri in manus Nicocreontis re-
gis incidisset, nullum genus supplicii l) depre-
catus est, neque recusavit. Calenus Indus, in-
doctus m), ac barbarus, in radicibus Caucasi na-
tus, sua voluntate vivus combustus est. nos, si
pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere n)
cor-

f) D. 2. vero.

g) D. 1. vidimus.

h) D. 2. qualis hic.

i) D. siue.

k) D. suscitabit.

l) D. . supplicii.

m) D. 1. vir indoctus.

n) D. 2. si tactum dolore.

corpus, ferre non possumus. opinio est enim quadam effaminata, ac levis, nec in dolore magis, quam eadem in voluptate: qua cum liquecimus, fluimusque mollitia, apud aculeum sine clamore ferre non possumus. At vero C. Marius, rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, ut supra dixi, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus, cur ergo postea alii o)?) valuit auctoritas. Videsne igitur, opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit. crux enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem, ut vir, &, ut homo, majorem ferre sine causa necessaria noluit. totum igitur in eo est, ut tibi imperes. Ostendi autem, quod esset imperandi genus; atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignissimum sit, non solum animum comprimet p), sed ipsum etiam dolorem nescio, quo pacto, mitiorem facit.

XXII. Ut enim fit in prælio, ut ignavus miles, ac timidus, simul ac q) viderit hostem, abjecto scuto fugiat, quantum possit, ob eamque r) causam pereat nonnumquam, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale evenit:

o) D. 1. alii post ea? p) D. comprimit.

q) D. 1. abest: ac. D. 2. qui simul ac.

r) D. 2. eam.

nerit: sic, qui doloris speciem ferre non possunt, abjiciunt se, atque ita afflicti, & exanimati jacent: qui autem resisterunt, discedunt sæpissime superiores. sunt enim quædam animi similitudines cum corpore: ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillime animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum; remissione autem sic urgetur), ut se nequeat extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus officiis persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola officii tamquam custodia, sed hoc quidem t) in dolore maxime est providendum, ne quid abjecte, ne quid timide, ne quid ignave, ne quid serviliter, muliebriterve faciamus: in primisque refateretur, ac rejiciatur Philoctetæus ille clamor. ingemiscere nonnumquam viro concessum est, idque raro: ejulatus u) ne mulieri quidem. & hic nimirum est fletus x), quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi venterunt. Nec vero unquam ne ingemiscit quidem vir fortis, ac sapiens y), nisi forte ut se intendat ad firmitatem; ut in stadio cursores exclamant quam maxime possunt. faciunt idem, cum exercentur athletæ: pugiles vero, etiam cum feriunt adversarium, in jactandis cestibus ingemiscunt: non quod doleant, animove succumbant,

s) D. 2. *urgetur.*t) D. 2. *idem.*u) D. 2. *ejulatus.*x) D. 2. *lessus.*y) D. 2. *patiens.*

bant, sed quia pro fundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.

XXIII. Quid? qui volunt exclamare majus, num satis habent latera, fauces, linguam intendere, e quibus elici *z)* vocem, & fundi videmus? toto corpore, atque omnibus unguis *a)*, ut dicitur, contentioni vocis asserviunt. Genu inehercule M. Antonium vidi, cum contente pro se ipse lege Varia diceret, terram tangere. ut enim balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo graviores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga, hoc gravior, quo *b)* est missa contentius. cujus contentionis cum tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur. sin erit ille gemitus elamentabilis *c)*, si imbecillus, si abjectus, si flebilis: ei qui se dederit *d)*, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus si levationis aliquid afferret, tamen videremus, quid esset fortis, & animosi viri. cum vero nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus? quid est enim fletu muliebri viro turpius? Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius. omnibus enim rebus, non solum dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido

z) D. 2. ejici. *a)* D. 2. unguiculis. *b)* D. cum.
c) D. lamentabilis. *d)* D. 2. dederit.

libido concitatur. in eandem arcem confugiendum est; eadem sunt arma sumenda. sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placide & e) sedate, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quam id honestum sit. sumus enim natura, ut ante dixi (dicendum est enim sapius) studiosissimi, appetentissimique honestatis. cujus si quasi lumen aliquod adspexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati simus & ferre, & perpeti. ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem, illa pericula adeuntur in praeliis, non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt f), sed mori malunt, quam tantum g) modo de dignitatis gradu demoveri. Fulgentes gladios hostium videbant Decii, cum in aciem eorum irruebant. his levabat omnem vulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. num tum h) ingemuisse Epaminondam putas, cum una cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmoniis relinquebat, quam acceperat fervientem. hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum.

XXIV. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philosophos me revocas, qui in aciem non sæpe prodeunt. E quibus homo

e) D. 2. atque. f) D. 2. sentiant.
g) D. tantillum. h) D. 2. tu.

homo sane levis Heracleotes Dionysius, cum a Zenone fortis esse didicisset, a dolore deductus) est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in eulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset, quem cum Cleanthes condiscipulus rogaret, quanam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, cum k) tantum operæ philosophiæ dedissem l), dolorem tamen ferre non possem m): satis esset argumenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cum pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse.

Audisne hæc Amphiaræ, sub terram abdite?

Zenonem significabat: a quo illum degenerare dolebat. At non noster Posidonius: quem & ipse sæpe vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompejus: se, cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audivisset n), eum graviter esse ægrum, quod vehementer ejus artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem ut vidisset, & salutavisset, honorificisque verbis prosecutus esset, molesteque o) se dixisset ferre, quod eum non posset audire; at ille, Tu
vero,

i) D. 2. deductus.

k) D. 2. *Quicumque.*

l) D. 2. dedisset.

m) D. 2. posset.

n) D. 2. audisset.

o) D. 2. moleste.

vero, inquit, potes: nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat, cum graviter, & copiose de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset p), cubantem disputavisse: cumque quasi faces ei doloris admoverentur, sæpe dixisse, Nihil agis dolor: quamvis sis molestus, numquam te esse confitebor malum. Omninoque omnes clari, & nobilitati labores contemnendo fiant etiam tolerabiles.

XXV. Videmusne, apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab iis q), qui in id certamen descendant, devitari dolorem? apud quos autem venandi, & equitandi laus viget, qui hanc petessunt, nullum fugiunt r) dolorem. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate bonorum loquar? quæ flamma est, per quam non cucurrerint ii s), qui hæc olim punctis singulis colligebant? itaque semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cujus in primis laudabat illud, quod diceret, eosdem labores non esse æque graves t) imperatori, & militi, quod ipse honos laborem leviolem faceret impera-

p) D. 2. esset honestum.

q) D. 2. bis.

r) D. 2. fugere.

s) D. 2. cucurrerunt hi.

t) D. 2. non æque graves esse.

peratorium u). Sed tamen hoc evenit, ut in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non possint. itaque fama, & multitudinis iudicio moventur, cum id v) honestum putent, quod a plerisque laudetur. Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus iudicio stare nolim, nec, quod illa putet, idem putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio est utendum, tibi si recta probanti placebis, tum x) non modo tu te y) viceris, quod paullo ante præcipiebam, sed omnes, & omnia. Hoc igitur tibi propone: amplitudinem animi z) & quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi, quæ a) maxime eminet contemnendis, & despiciendis doloribus: unam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulcriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum b) ipsa delectet. quin etiam mihi quidem laudabilia videntur omnia, quæ sine venditione, & sine populo teste fiunt: non quo fugiendus sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est.

XXVI. Atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam sæpe jam animi intentione dixi esse firmandam, in omni genere

u) D. imperatori. v) D. i. ut id. x) D. z. tuo.

y) D. z. tete. z) D. abest: animi.

a) D. z. qui. b) D. z. tamen.

Cic. Tusc. Quæst.

F

genere se æquabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter c) victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ d), aut etiam ut jus factum, & libertatem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem e) omiſſa contentione dolorem morbi ferre non poſſunt. neque enim illum, quem facile tulerant, ratione, aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes, ferro decertare acerrime poſſunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, ut eſt captus hominum, ſatis, hoſtem adſpicere non poſſunt, eidem f) morboſ toleranter atque humane ferunt. At Cimbrī, & Celtiberi in præliis exſultant, lamentantur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non a certa ratione proficiſcatur. Sed cum videas, eos, qui g) aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perfequendo, atque adipiſcendo h) dolore non frangi: debeas i) exiſtimare k) aut non eſſe malum, dolorem, aut, etiamſi, quidquid aſperum, alienumque natura l) ſit, id appellari placeat malum, tantulum m) tamen eſſe, ut a virtute ita obruatur,
ut

c) *D. 2. per.*d) *D. 2. gloriam.*e) *D. 2. idem.*f) *D. 1. ſed iidem.**D. 2. ſed idem.*g) *D. 2. quo.*h) *D. poſt adipiſcendo, diſtinguitur.*i) *D. debes.*k) *D. 1. æſtimare.*l) *D. a natura.*m) *D. 1. tantillum.*

ut nusquam appareat. quæ meditare, quæso, dies, & noctes, latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto majorem locum, quam de uno dolore, occupabit. nam si omnia fugiendæ turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cum paratum sit illud ex hesternâ disputatione per fugium. Ut enim sicui naviganti, prædones insequantur, deus quis n) dixerit, Ejice te navi: præsto est qui excipiat; vel delphinus, ut Arionem Methymnæum, vel equi Pelopis illi Neptunii, qui per undas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quo velis, perferent; omnem omittat o) timorem: sic urgentibus asperis & odiosis doloribus, si tanti non sint p), ut ferendi sint, quo sit confugiendum, vides.

Hæc fere hoc tempore putavi esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minime vero: meque biduo duarum rerum, quas maxime timebam, spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsydram, sic enim duximus q). & tibi hoc r) video non posse deberi. A. Ita profus & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuisque optimis studiis obsequemur.

n) D. 2. qui. o) D. 2. omittas. p) D. 2. sit.

q) D. 1. diximus. r) D. 2. sed tibi & hoc.

65X 3 0 4 720

M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM QVAE-
STIONVM

^{AD}
M. BRVTVM

LIBER TERTIVS.

DE
AEGRITVDINE LENIENDA.

ARGVMENTVM.

*Præfatio hujus libri in laudibus Philosophiæ ver-
satur, quæ cum medicina animi sit, eaque in
potestate nostra, queritur, multum & honoris
haberi, & temporis tribui medicinæ corporis,
illam autem contemni & negligi. c. 1. 2. 3. Ipse
autem liber in eo versatur, ut, ægritudinem
non cadere in sapientem, demonstretur. Præ-
mittit c. 1. - - 5. argumenta leviora, & a ver-
bis Latinorum ducta, qui omnem animi affe-
ctionem, rationis lumine carentem, insaniam,
amentiam, dementiam appellant, adeoque a sa-
piente removeant. Sequuntur deinde argu-
menta Stoicorum contorta c. 6. - - 10. Quibus
expositis, suo more & diffusius aliquanto ista
& latius dicit. Ostendit ergo c. 11. omnis
ægritudinis non modo, verum ceterarum etiam
per-*

perturbationum, causam esse ab opinione repe-
 tendam, & ægritudinis quidem ab opinione ma-
 gni mali, cujus hanc definitionem facit: esse
 opinionem magni mali præsentis, & quidem
 recentem opinionem talis mali, ut in eo rectum
 videatur esse, ang. Ex hac definitione in tres
 partes abit disputatio, quarum prima docet ægri-
 tudinem esse ex opinione mali, c. 13. in qua
 Epicurum refellit, qui ipsam opinionem esse
 ægritudinem contendit, & Cyrenajcos, qui non
 nisi inopinatum malum ad ægritudinem valere
 putant, quod, quamquam insperata sint gra-
 viora, & ipsa præmeditatio ægritudinem mi-
 nuat c. 13. med. 14. 15. ut merito reprehen-
 dantur Epicurei, qui istam reprehendant c. 16.
 & cogitationes potius ad voluptates traducant
 corporis, aut quæ propter corpus vel recorda-
 tione vel spe cogitentur c. 17-21. tamen in isto
 non sint omnia, cum & non opinatorum na-
 tura considerata intelligatur, propterea tantum
 magna videri, quod quanta sint, considerandi
 spatium non detur, & quasi culpa contractum
 omne non provisum malum videatur. c. 22.
 Altera pars dolorem voluntarium esse, non in
 natura rerum ipsa situm, ex eo demonstrat,
 quod cum accessit ad opinionem magni mali al-
 tera illa opinio, ad officium pertinere, ægre
 ferre, quod acciderit, vehementer augeatur
 ægritudinis perturbatio. c. 26. sq. Tertia de-
 niq; hoc argumento a natura rerum ægri-

dinem remouet, quod ægritudo fere non fit nisi e recenti mali opinione, quæque habeat quandam viriditatem; unde fiat, ut ipse dies vel maximæ ægritudini medeatur c. 31. Reliqua disputatio c. 32. 33. versatur in remediis ægritudinis tradendis.

I. **Q**UIDNAM esse, Brute, causæ putem, cur, cum constemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tyendique causa quæsitæ sit ars ejus, atque utilitas, ^{Causa} deorum immortalium inventioni consecrata: animi autem medicina, nec tam desiderata sit, ^{Causa} antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam suspecta & inuisa? an quod corporis gravitatem, & dolorem animo judicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita fit, ut animus de se ipse tum judicet, cum id ipsum, quo iudicatur, ægrotet. Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri, & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus; haud erat sane, quod quisquam ^{Causa} rationem, ac doctrinam requireret. nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusque depravati sic restringimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum; quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduce-

duceret. nunc autem, simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitare, & in summa opinionum perversitate versamur: ut pane cum lacte nutricis errorem suseruisse videamur. cum vero parentibus redditi, demum a) magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.

II. Accedunt etiam poëtae: qui cum magnam speciem doctrinae, sapientiaeque praese tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhaerescunt penitus in mentibus. cum vero eodem b) quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitare, a naturaque desciscimus: ut nobis optimam naturam c) invidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil praestantius honoribus, imperiis, populari gloria judicaverunt. ad quam fertur optimus quisque, veramque illam honestatem expetens, quam una d) natura maxime inquirat, in summa inanitate versatur, consecraturque nullam eminentem effigiem virtutis e), sed adumbratam imaginem gloriae. est enim gloria, solida quaedam res,

F 4

& ex-

a) D. dein. b) D. vero accedit eodem.

c) D. i. magistram. d) D. i. unam.

e) D. i. (virtutis.)

+ Die 17. Aprilis 1771. In der Stadt Braunschweig. In der Druckerei bey dem Herrn Johann Christian Balthasar. Gedruckt bey dem Herrn Johann Christian Balthasar. In der Druckerei bey dem Herrn Johann Christian Balthasar.

& expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute. ea virtuti resonat, tamquam imago. quæ quia recte factorum plerumque comes est, non est bonis f) viris repudianda. Illa autem, quæ se ejus imitatricem esse vult, temeraria, atque inconsiderata, & plerumque peccatorum, vitiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam ejus, pulcritudinemque corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam etiam præclara cuperent, eaque nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quam cursu errore fallantur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumque ita perturbantur animi, ut non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit omnibus, his nullane est adhibenda curatio? utrum g) quod minus noceant animi ægrotationes, quam corporis? An quod corpora curari possint, animorum medicina nulla sit?

III. At & morbi perniciosiores, pluresque sunt animi, quam corporis. hi enim ipsi h) odiosi sunt, quod ad animum pertinent, eumque sollicitant: animusque æger, ut ait Ennius, semper

f) D. 1. a bonis.

g) D. 2. utrumne.

h) D. 2. ipsi ideo.

hoc tertium volumen efficiet. Ut enim in Academia nostra descendimus, inclinatio jam in postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendi. Tum res acta sic est.

IV. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim fere sunt ejusmodi, quæ Græci *πάθη* appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset e verbo: sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, invidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eosdem motus concitati animi, recte, ut opinor, perturbationes dixerimus: morbos autem non satis usitate: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi vero isto modo. M. Hæcine igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo. M. Næ ista gloriola sapientia non magno æstimanda est, siquidem non multum differt ab infania. A. Quid? tibi omnine animi commotio videtur infania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, majoribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis sæculis p) ante Socratem: a quo hæc omnis, quæ est de vita, & de moribus, philosophia manavit. A. Quonam tandem

p) D. 2. sectis.

eadem modo? M. Quia nomen insaniam significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, insanitatem, & ægrotum animum, quam appellarunt insaniam q). Omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi appellant; negantque, stultum quemquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniant. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiaque censebant; his rebus mentem vacuam, appellarunt insaniam, propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit.

V. Nec minus illud acute, quod animi affectionem, lumine mentis carentem, nominaverunt amentiam, eandemque dementiam. ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod a Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem, hos perturbatos motus, ut modo dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est. ita fit, ut sapientia, sanitas sit animi: insipientia autem, quasi insanitas quædam, quæ est insaniam, eademque dementiam. multoque me-

q) D. 2. (id est ... insaniam.)

lius hæc notata sunt verbis Latinis, quam Græcis: quod aliis quoque multis locis reperietur. sed id alias: nunc, quod instat. Totum igitur id, quod quærimus, quid & quale fit, verbi vis ipsa declarat. eos enim sanos s) intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo fit. qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. itaque nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis Latini, eum exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia. quamquam ipsa iracundia, libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis: cui regnum totius animi a natura tributum est. Græci autem *μανίαν* unde appellant, non facile dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quam illi. hanc enim insaniam, quæ junctâ stultitiæ patet latius, a furore disjungimus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, *μελαγχολίαν* illi vocant. quasi vero atrabili solum mens, ac non sæpe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore moveatur. quo genere Athamantem, Alcæonem, Ajacem, Orestem furere dicimus. qui ita fit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulæ. itaque non est scriptum, SI IN-

SANDVS 2

s) D. 2. sanos quoniam.

sine magna mercede contingit, immanitatis in
 animo, stuporis in corpore. Sed videamus, ne
 hæc oratio sit hominum assentantium nostræ im-
 becillitati, & indulgentium mollitudini: nos au-
 tem audeamus non solum ramos amputare mi-
 seriarum, sed omnes radicum fibras evellere. ta-
 men aliquid relinquetur fortasse. ita sunt altæ
 stirpes stultitiæ, sed relinquetur id solum, quod
 erit necessarium. illud quidem sic habeto, nisi
 sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri
 non potest, finem miseriarum nullum fore. quam-
 obrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei cu-
 randos. sanabimur, si volumus. & progrediar
 quidem longius: non enim de ægritudine solum,
 quamquam id quidem primum, sed de omni
 animi, ut ego posui, perturbatione, morbo, ut
 Græci volunt, explicabo. Et primo, si placet,
 Stoicorum more agamus, qui breviter adstringere
 solent argumenta: deinde nostro instituto vaga-
 bimur.

VII. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam
 confidens mala consuetudine loquendi in
 vitio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod
 laudis est. qui autem est fidens, is profecto non
 extimescit. discrepat enim a timendo, confidere.
 atque d) in quem cadit ægritudo, in eundem ti-
 mor. quarum enim rerum præsentia sumus in
 ægri-

d) D. i. atqui.

ægritudine, easdem impendentes, & venientes timemus. ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. verisimile est igitur, in quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem, & infractionem quidem e) animi, & f) demissionem. Quæ in quem cadunt, in eundem cadit, ut serviat, ut victum se quandoque g) esse fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignaviam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidem. at nemo sapiens, nisi fortis. Non cadet g) ergo in sapientem ægritudo. Præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit, cum res humanas h) despiciere, atque infra se positas arbitrari. despiciere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine numquam affici. omnes autem sapientes, fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus, non est probe affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, totumve corpus statum cum est motum, deest officio suo, & muneri: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suum. munus autem animi est, ratione bene uti: & sapientis animus, ita semper affe-

e) D. 2. *quandam.*f) D. 1. *abest: &*g) D. 2. *si quando se.*h) D. 1. *cadit.*i) D. 1. *humanas res.*

affectus est, ut ratione optime utatur. numquam igitur est perturbatus. at ægritudo, perturbatio est animi. semper igitur ea sapiens vacabit.

VIII. Veri etiam simile illud est, qui sit temperans, quem Græci σάφρονα appellunt, eamque virtutem σαφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modestiam: sed haud scio, an recte ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines χρησιμους appellunt, id est, tantummodo utiles. at illud est latius. omnis ²¹⁷k) enim abstinentia, omnis ²¹⁸innocentia, (quæ apud Græcos usitatum nomen nullam habet, sed habere potest ἀβλάβειαν. nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini.) reliquas etiam virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si iis ²¹⁹m) angustius, quibus plerique putant, teneretur, numquam esset L. Pisonis cognomen tantopere ²²⁰n) laudatum. Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignaviæ; nec qui, propter avaritiam, clam depositum non reddidit, quod est iniustitiæ; nec qui, propter temeritatem, male rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet: eo tres virtutes, fortitudi-

nem,

k) D. 2. omnem.

l) D. 2. abstinentiam,

omnem innocentiam.

m) D. 2. bis.

n) D. 2. tanto opere.

nem, justitiam, prudentiam, frugalitas est complexa: etsi hoc quidem, commune est virtutum. omnes enim inter se nexæ, & jugatæ sunt: reliqua igitur, & o) quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas. ejus enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam. cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, a fruge: qua nihil melius e terra. nequitia ab eo, (etsi hoc erit p) fortasse durius: sed temerius q) luisse putemur, si nil sit) ab eo, quod nequidquam est in tali homine: ex quo idem, nihili r) dicitur. qui sit frugi igitur, vel, si mavis, moderatus, & temperans, cum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine. & sunt illa sapientis: aberit igitur a sapiente ægritudo.

IX. Itaque non inscite Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

*Corque meum penitus turgescit tristibus iris,
Cum decore, atque omni me orbatum laude
recedor.*

Num

o) D. 1. relinquatur tum vt quarta.

D. 2. reliquum igitur est. p) D. 2. erit hoc.

q) D. 2. sed temtemus: r) D. 2. nihil.

Num manus affecta recte est, cum in tumore est? aut num aliquodpiam s) membrum tumidum, ac turgidum, non vitiose se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio est. sapientis autem animus, semper vacat vitio, numquam turgescit, numquam tumet. at iratus animus, ejusmodi est: numquam igitur sapiens irascitur t). nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, a quo laesus videatur, ei quam maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere latari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit. si u) autem caderet in sapientem aegritudo, caderet etiam iracundia. qua quoniam vacat, aegritudine etiam vacabit. Etenim si sapiens in aegritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in invidentiam. non dixi in v) invidiam, quæ x) tum est, cum invidetur; ab invidendo autem invidentia recte dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen invidiæ; quod verbum ductum est a nimis intuendo fortunam alterius, ut est in Menalippo y),

Quisnam florem liberum, invidit meum?
male Latine videtur. sed præclare Accius. ut enim videre, sic invidere florem rectius, quam flori.

nos

s) D. aliud quodpiam. t) D. 2. irascetur.

u) D. 1. si. v) D. 2. abest: in.

x) D. 2. quæ &. y) D. 2. Melanippo.

+ hic est Genetivus pluralis, in nominativo plurali
liberi, liberorum.

nos consuetudine prohibemur: poeta jus suum tenuit, & dixit audacius.

X. Cadit igitur in eundem & misereri, & invidere. nam qui dolet z) rebus alicujus adversis, idem alicujus etiam secundis solet a): ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis b) sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum, quem admodam rebus secundis uti conveniret. Atqui quemadmodum misericordia, ægritudo est ex alterius rebus adversis: sic invidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam invidere, non cadit autem invidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. quod si hoc c) ægre ferre sapiens solet, misereri etiam solet. abest ergo a sapiente ægritudo.

Hæc sic d) dicuntur a Stoicis, concludunturque contortius, sed e) latius aliquanto dicenda sunt, & diffusius: sententiis tamen utendum f) eorum potissimum, qui g) maxime forti, & ut ita dicam, virili utuntur ratione, atque sententia, nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil

- z) D. 2. dolere. a) D. 1. dolet. b) D. 2. Callistheni.
 c) D. 2. abest: hoc. d) D. 2. si-contortius:
 utendum est. e) D. 2. &. f) D. 1.
 g) D. 2. quia.

nihil est uberius, nihil eruditius, nihil gravius, mediocritates vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sane probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est: sic in animo ista mediocritas, caret sanitate. itaque præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum h), ægritudinem nominaverunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant. Vocant enim *πένθος*, id est, morbum, quicumque est motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo i). at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens. ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quamquam ægritudini est finitimus; sed proprie, ut ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non sejunctum a dolore. doloris igitur hujus origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tamquam ægrotationem in corpore. nam, ut medici, causa morbi inventa, curationem esse inventam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.

XI. Est

- h) D. 1. *ægroterum.* i) D. 2. *ægrum enim corporis simillima animi est ægritudo.*

XI. Est igitur causa omnis in opinione, nec vero ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens, isque motus aut boni, aut mali opinione citetur k): bifariam quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia, opinione præsentis magni alicujus boni: altera cupiditas, quæ recte vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur, ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendentis; & ægritudo, est l) opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum videatur esse angere: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, quas in vita m) hominum stultitia quasi quasdam furias immittit, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquille, placideque traducere. sed cetera n) alias: nunc ægritudi-

k) D. 2. excitetur.

l) D. 2. abest: est.

m) D. 2. in vitam.

n) D. 2. ceteras.

rudinem si possumus, depellamus. id enim sit o) propositum: quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem eadere dixisti. quod ego nullo modo existimo: tætra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, velis, ut ita dicam, remisque fugienda.

XII. Qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam a focero Oenomao rege Hippodamiam raptu nactus nuptiis? Iovis iste quidem pronepos p). tamne ergo abjectus, tamque fractus?

Nolite (inquit) hospites ad me adire ilico istic; q)

Ne contagio mea bonis, umbrave obsit:

Tanta r) vis sceleris in corpore hæret.

Tu te, Thyestæ, damnabis, orbabisque luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:

Lacrymæ peredere humore exsanguis genas:

Situ

o) D. 2. fuit.

p) D. 2. ita ad versus redegit:

Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam a focero

Oenomao rege Hippodamiam raptis nactus nuptiis?

Iovis ista quidem pronepos ---

q) D. 1. adire ad me --- istic.

r) D. 2. (Meo) tanta.

Situ nidoris barba pædore horrida,

Atque intonsas) infuscat pectus illuvie scabrum.

Hæc mala, o stultissime Æeta, ipse tibi addidisti. non inerant in his, quæ tibi casus invexerat; & quidem inveterato malo, cum tumor animi resedisset. est autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. sed mæres videlicet regni desiderio, non filiæ. illam enim oderas, & jure fortasse. regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mærore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. usque eo imperio carere non poterat. Tarquinio vero quid impudentius, qui bellum gereret cum iis t), qui ejus non tulerant superbiam? is, cum restitui in regnum nec Vejentium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse u) dicitur, inque ea urbe senio, & ægritudine esse confectus.

XIII. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, ut ægritudine opprimatur, id est, miseria? nam cum omnis perturbatio, miseria est, tum carnificina est, ægritudo; habet ardorem libido, levitatem lætitia gestiens, humilitatem metus:

s) D. 2. *Ti. innit auris: barba pædore horrida*
at ---

Que intonsa.

t) D. 1. bis.

u) D. 2. *contulisse se.*

tus: sed ægritudo majora quædam, tabem, cruciatum, afflictationem, fœditatem: lacerat, exest animum, planeque conficit. hanc nisi exuimus sic, ut abjiciamus, miseria carere non possumus.

Atque hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, ut magnum quoddam malum adesse, & urgere x) videatur. Epicuro autem placet, opinione y) mali, ægritudinem esse natura, ut quicumque intueatur in aliquod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudinem z). Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed insperato, & nec opinato malo. est id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina graviora. ex hoc & illa jure laudantur.

Ego cum genui, tum morituros a) scivi, & ei rei sustuli.

Præterea ad Trojam cum misi ob defendendam Græciam,

Sciebam b) me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

XIV. Hæc igitur præmeditatio futurorum maiorum, lenit eorum adventum, quæ venientia longe ante videris, itaque apud Euripidem

x) D. z. urgere.

y) D. opinionem.

z) D. z. ægritudine.

a) D. z. moriturum.

b) D. z. Sciebam.

dem a Theseo dicta laudantur. licet enim, ut sæpe facimus, in Latinum illa convertere.

*Nam qui hæc audita a docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar misérias:*

*Aut mortem acerbam, aut exfilii c) mæstans
frægam,*

Aut semper aliquam molem meditabar mali;

Ut, siqua invec̄ta diritas casu foret,

Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theseus a docto se audisse dicit, id de seipso d) loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt, nuntiata morte filii e), dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat, iis f) esse hæc acerba, quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non dubium, quin omnia, quæ mala putantur ff), sint improvisa graviora. itaque quamquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum potest provisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & divina sapientia, & perceptas g) penitus, & pertractatas humanas res h) habere;

e) D. 2. exfilii. d) D. 2. se ipse. e) D. 1. fili.

f) D. 2. bis. ff) D. 2. potentior.

g) D. 1. præceptas. h) D. 2. res humanas.

habere; nihil admirari, cum acciderit; nihil, antequam evenerit, non evenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt maxime, tum maxime

Meditari secum oportet, quo pacto adversam arumnam ferant:

Pericla, damna, peregre rediens semper secum cogitet,

Aut filii i) peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filia:

Communia esse hæc, ne quid horum unquam accidat animo novum:

Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

XV. Ergo hoc Terentius a philosophia sumptum cum k) tam commode dixerit, nos, e quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem semper se vidisse exeuntem illum domo, & revertentem. nec vero ea l) frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena. sic enim accepimus. jure autem erat semper idem vultus, cum mentis, a qua is fingitur, nulla fieret muta-

i) D. 2. fili.

k) D. 2. abest: cum.

l) D. 1. eadem.

mutatio. Quare accipio equidem a Cyrenaicis hæc arina contra casus, & eventus, quibus eorum advenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulque iudicio, malum illud, opinionis esse, non naturæ.

Si enim in re essent, cur fierent provisã leviora? sed est, iisdem m) de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus: qui censet, necessè esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, sive illa ante provisã, & exspectata sint, sive inveteraverint. nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata, leviora: stultamque etiam esse meditationem n) futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitavisset, accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angere, aut accipiendo, aut cogitando malo. Levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avocatione a cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates. parere enim censet animum rationi posse, &, quo illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri o) molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem p) ad miseras con-

G 2

tem-

m) D. 2. *isdem.* n) D. 1. *præmeditationem.*

o) D. 1. *igitur nos intueri molestias.*

p) D. 2. *cogitationes; hebetat aciem.*

templandas: a quibus cum cecinit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contrectandas varias voluptates, quibus q) ille & præteritarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicurei dicunt suo. sed, quæ dicant, videamus quo modo negligamus.

XVI. Principio male reprehendunt r) præmeditationem rerum futurarum. Nihil est enim, quod tam obtundat, eleuetque s) ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit: quam meditatio conditionis humanæ: quam vitæ lex, commentatioque parendi: quæ non hoc affert, ut semper mareamus, sed ut numquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mæret cum hæc cogitat, sed tum vel maxime sapientiæ fungitur munere. utrumque enim consequitur, ut & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur t) officio, & adversis casibus triplici consolatione sanetur: primum, quo posse accidere diu cogitaverit u), quæ cogitatio una maxime molestias omnes extenuat, & diluit: deinde, quod
huma-

q) D. 2. quarum. r) D. 2. reprehendit.

s) D. 1. enervetque. D. 2. levetque.

t) D. fungatur. u) D. 2. cogitavit.

humane x) ferenda intelligit: postremo, quod videt malum nullum esse, nisi culpam y); culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit. Nam revocatio illa, quam affert, cum a contuendis nos malis avocet, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis z) rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel oblivio. lacerant, vexant, stimulos admovent, ignes adhibent, respirare non finunt. Et tu oblivisci jubes, quod contra naturam est? quia natura datum est auxilium a), extorqueas inveterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. jubes me bona cogitare, oblivisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentire esse b), quæ essent homine dignissima.

XVII. Pythagoras mihi sic) diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid jaces? aut quid mæres? aut cur succumbis, cedisque fortunæ? quæ d) pervellere te forsitan potuerit, & pungere: non potuit e) certe vires frangere. magna vis est in virtutibus. eas excita, si forte dormiunt. jam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tan-

G 3

to

- x) D. quod humana humane. y) D. 2. culpa.
 z) D. 2. bis. a) D. 2. est, quod a natura datum auxilium. b) D. 2. esse sentire.
 c) D. 1. sic. d) D. 2. quæ ut. e) D. 1. poterit.

to esse coget, ut omnia, quæ possint hominĩ evenire, contempnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia, quæ est eadem moderatio; a me f) quidem paullo ante appellata frugalitas g)? quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. Quid est autem nequius, aut turpius effaminato viro? ne justitia quidem sinet te ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loqui h): quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te injustum, cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortalium, & graviter feras, te, quod utendum acceperis, reddidisse. Prudentiæ vero quid respondebis, dicenti i) virtutem sese esse k) contentam, quo modo ad bene vivendum, sic & l) ad beate? quæ si extrinsecus religata pendeat, & non m) oriatur a se, & rursus ad se revertatur, & omnia sua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expectanda videatur. Ad hæc bona me si revocas, Epicure, pareo, sequor, utor te ipso duce, obliviscor etiam malorum, ut jubes, eoque facilius, quod ea ne in malis quidem ponenda censeo. sed traducis cogitationes meas ad voluptates. quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. numquid est aliud?

- f) D. 2. te. g) D. frugalitas. h) D. loci.
 i) D. 2. docenti. k) D. 1. abest: esse.
 l) D. 2. etiam. m) D. 2. & non &.

aliud? rectene interpretor sententiam tuam? Solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille agriculus, me audiente, Athenis n) senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat: cum esse beatum, qui presentibus voluptatibus frueretur, consideretque se futurum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interveniente: aut si interveniret, si summus foret, futurum brevem: si o) productior, plus habiturum jucundi, quam mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim si & p) ante præceptis bonis contentus esset, nec mortem, nec deos extimesceret.

XVIII. Habes formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. Quid ergo? hujusne vitæ propositio, & cogitatio aut Thyesten levare poterit, aut Æetam q), de quo r) paullo ante dixi, aut Telamonein, pulsam patria, exsulantem, atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

*Hiccine est Telamo ille s), modo quem gloria
ad cælum extulit?*

*Quem aspectabant? cujus ob os Grajæ ora ob-
vertebant sua.*

G 4

Quod

n) D. post Athenis, distinguunt. o) D. 2. sine.

p) D. 2. abest: &. q) D. 2. Actam.

r) D. 2. quis. s) D. 2. est ille Telamo.

Quod si cui, ut ait idem, simul animus eum ret) concidit, a gravibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, non ab his u) voluptariis. quam enim isti bonorum copiam dicunt? fac sane esse summum bonum x), non dolere, quamquam id non vocatur voluptas. sed non necesse est nunc omnia. idne est, quo traducti luctum levemus? sit sane summum malum, dolere, in eo igitur, qui non est, si y) malo careat, continuone fruitur summo bono? Quid tergiversamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricavisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, necne? in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim jam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. *Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaves motiones, sive quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet sensu z).* Nec vero ita dici potest, mentis lætitiã solam esse in bonis. lætantem enim mentem ita novi, spe eorum omnium, quæ supra dixi, fore ut natura iis a) potiens, dolore careat. Atque hæc quidem his

t) D. 2. re cum.

u) D. 1. iis.

x) D. 1. summum bonum esse. y) D. 2. etsi.

z) D. 1. e sensu.

a) D. 2. his.

his verbis, quivis ut intelligat, quam voluptatem norit Epicurus. deinde paullo infra, *Sape quaesivi*, inquit, *ex iis, qui appellantur b) sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi si vellent voces inanes fundere. nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eam viam c), qua efficiantur ea voluptates, quas supra dixi.* Quæ sequuntur, in eadem sententia d) sunt: totusque liber, qui est de summo bono, refertus & e) verbis & sententiis talibus. Ad hancine igitur vitam Telamonem illum revocabis, ut leves ægritudinem? & si quem tuorum afflictum dolore videris, huic acipenserem potius, quam aliquem f) Socraticum libellam dabis g)? hydraulii hortabere ut audiat voces potius, quam Platonis h)? expones, quæ flectet florida, & varia? fasciculum ad maris admovebis? incendes odores? & fertis redimiri jubebis, & rosa? Si vero aliquid etiam: tum plane luctum omnem absterferis?

XIX. Hæc Epicuro i) confitenda sunt, aut ea, quæ modo expressa, ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abjiciendus.

G 5

est

b) D. 2. his, qui appellabantur. c) D. 2. vim.

d) D. 2. eandem sententiam. e) D. 2. est.

f) D. 2. abest: aliquem. g) In D. 2. hic

& in seqq. interrogatio sublata est.

h) D. 2. Platonis; i) D. 2. Epicure.

est enim confertus voluptatibus. Quærendum
igitur, quemadmodum ægritudine privemus eum,
qui ita dicat;

----- *Pol* mihi fortuna magis nunc desit, quam
genus.

Namque regnum suppetebat mihi: ut scias
quanto loco,

Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna
accidat.

Quid? huic calix nulli impingendus est, ut plo-
rare desinat, aut aliquid ejusmodi? Ecce tibi ex
altera parte ab eodem poëta:

Ex opibus summis opis egens, Hector, tuæ.

Hic subvenire debemus. quærit enim auxilium.

Quid petam (præsidi k), aut exsequar? quove
nunc auxilio, aut fuga

Freta sim l)? arce, & urbe orba sum, quo ac-
cedam m)? quo applicem?

Cui nec aræ patriæ domi stant: fractæ, & dis-
jectæ jacent:

Fana flamma deflagrata: tosti alti stant parie-

tes n)?
Deformati, atque abiete o) crassa.

Scitis:

k) D. præsidii. l) D. 2. Quid petam præ-
sidi aut exsequar? quove nunc
Auxilio exili aut fuga freta sim?
Arce & urbe &c.

m) D. 2. accidam. n) D. 2. parietes o) D. abiete.

+ Quid Pol

Scitis p), quæ sequantur: & illud in primis,
O pater, o patria, o Priami domus,
Septum altifono cardine templum.
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tectis calatis, laqueatis,
Auro, ebore instructam regifice.

O poëtam egregium! quamquam ab his cantori-
 bus Euphorionis contemnitur. sentit omnia re-
 pentina, & nec opinata esse graviora. exaggera-
 tis igitur regis opibus, quæ videbantur sempi-
 ternæ fore, quid adjungit?

Hæc omnia viâ inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Iovis aram sanguine turpari.

Præclarum carmen. est enim & rebus, & verbis,
 & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem.
 quo modo? Collocemus in calcita plumea: psal-
 triam adducamus, hedrychum q) incendamus:
 demus scutellam dulcissimiæ potionis: aliquid vi-
 deamus & sibi. Hæc tandem bona sunt, quibus
 ægritudines gravissimæ detrahantur? tu enim
 paullo ante ne intelligere te quidem alia ulla r)
 dicebas. revocari igitur oportere a mærore ad co-
 gitationem bonorum. conveniret mihi cum Epi-
 curo, si, quid esset bonum, conveniret.

XX. Dicit aliquis: Quid ergo? tu Epicurum
 existimabas s) ista voluisse, aut libidino-
 sas ejus fuisse sententias? Ego vero minime. vi-

G 6

deo

p) D. i. Scis.

q) D. hedrychum.

r) D. i. ulla alia.

s) D. 2. existimas.

deo enim ab eo dici multa severe, multa præclare. Itaque, ut sæpe dixi, de acumine agitur ejus t), non de moribus; quamvis spernat u) voluptates eas, quas modo laudavit: ego tamen meminero, quòd x) videatur ei summum bonum, non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanavit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi jucundas moveantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli, quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detractò; summamque voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata: unum, quod secum ipse pugnat. modo enim, ne suspicari quidem y) se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillentur voluptate; nunc autem, summam voluptatem esse, dolore carere. potestne magis secum ipse pugnare? alterum peccatum, quod, cum in natura tria sint: unum, gaudere; alterum, dolere; tertium, nec gaudere, nec dolere: hic primum, & tertium putat idem esse, nec distinguit a non dolendo voluptatem. tertium peccatum commune cum quibusdam a), quod, cum virtus maxime expectatur, ejusque adipiscendæ causa philosophia qua-

sita

- t) D. 1. ejus agitur. u) D. 1. aspernetur.
 x) D. 2. quid. y) D. 1. abest: quidem.
 z) D. 2. titillentur. a) D. 2. abest: commune cum quibusdam.

fita fit, ille a virtute summum bonum separavit. At laudat, & b) saepe, virtutem. Et quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset ararium, verbis tamen defendebat ararium. Quid verba audiam, cum facta videam? Piso ille Frugi, semper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata, consularis ad frumentum accipiendum venerat. animadvertit Gracchus in concione ^{in concione} Pisonem stantem, quærit audiente populo Romano, ^{qui} ^{libi} ^{con-} ^{feret,} cum ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritim dividere libeat: sed si facias, partem petam. Parumne declaravit vir gravis, & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum dissipari c)? ^{Lege orationes Gracchi: patronum ararii d) esse dices.} Negat Epicurus jucunde posse vivi, nisi cum virtute vivatur. negat ullam in sapientem vim esse fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat ullum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet. nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur ejus esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis.

G 7

XXI. Et

b) D. 2. abest: &

c) D. 1. dispensari.

d) D. 2. arari.

+ quo ratio

XXI. Et querantur e) quidam Epicurei, viri
bolofati optimi (nam nullum genus est minus
 malitiosum) me studiose dicere contra Epicu-
 rum. Ita credo, de honore, aut de dignitate
 contendimus. mihī summum in animo bonum
 videtur, illi autem in corpore: mihī in virtute,
 illi in voluptate. & illi pugnant: & quidem
 vicinorum *fidem* implorant. multi autem sunt,
 qui statim *convolent* ego sum is, qui dicam
 me non laborare, actum habiturum quod egerint.
 Quid enim? de bello Punico agitur? de quo
 ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo vi-
 deretur, nulla inter eos concertatio umquam fuit.
 hi nimis iracunde agunt, praesertim cum ab his
 non sane animosa defendatur sententia, pro qua
 non in senatu, non in concione, non apud exer-
 citum, neque apud f) censores *dicere audeant*
 sed cum istis alias, & eo quidem animo, nul-
 lum ut certamen instituum: verum dicentibus
 facile cedam, tantum admonebo: si maxime ve-
 rum sit, ad corpus omnia referre sapientem: sive,
 ut honestius dicam, nihil facere, nisi quod ex-
 pediat: sive omnia referre ad utilitatem suam:
 quoniam haec plausibilia non sunt, ut in sinu
 gaudeant, gloriose loqui delinam.

XXII. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum
 a) *agritudinem* censent existere, si nec
 opinato quid evenerit. est id quidem magnum,

Cicero se ait nolle certari qui non est factus
 magni e) D. I. conqueruntur. f) D. Adv

faciunt in sinu + defendere audeant.
 gaudeant.

Karthagine misit consolandi causa ad captivos ci-
 ves suos. in eo est disputatio scripta Carneadis:
 quam se ait in commentarium retulisse. *¶ cum ita*
positum esset, videri fore in ægritudine sapien-
 tem, patria capta: quæ Carneades contra dixerit,
 scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis g)
 adhibetur a philosopho medicina, quanta invete-
 rata h) ne desideratur quidem. nec si aliquot an-
 nis post idem ille liber captivis missus esset, vul-
 neribus mederetur, sed cicatricibus: sensum enim,
 & *perdentem progrediens* extenuatur dolor: non
 quo ipsa res immutari soleat, aut possit; sed id,
 quod ratio debuerat, usus docet, *x* minora esse ea,
 quæ sint visa majora. *¶ cum hæc quaestio*
posita esset

XXIII. Quid ergo opus est, dicit aliquis, ra-
 tione i), aut omnino consolatione ul-
 la k), qua solemus uti, cum levare dolorem mæ-
 rentium volumus? hæc l) enim fere rum habe-
 mus in promptu, nihil oportere inopinatum vi-
 deri. Atqui m) tolerabilius feret incommodum,
 qui cognoverit, necesse esse homini tale aliquid
 accidere. hæc enim oratio de ipsa summa mali
 nihil detrahit: tantummodo affert, nihil evenisse,
 quod non opinandum fuisset. neque tamen ge-
 nus id orationis in consolando non valet: sed
 id

- g) D. 2. calamitati præsentis. h) D. 2. invete-
 rata. i) D. 2. oratione. k) D. 1. illa.
 l) D. hoc. m) D. Aut quis.

id haud sciam an plurimum. ergo ista necopinata non habent tantam vim, ut ægritudo ex his omnis oriatur. ferunt enim n) fortasse gravius: non o) id efficiunt, ut ea, quæ accidunt, majora videantur, quia recentia sunt, non quia repentina. Duplex est p) igitur ratio veri repertiendi, non in iis q) solum, quæ mala, sed in iis r) etiam, quæ bona videntur. nam aut des) ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quærimus, ut de paupertate nonnumquam, cujus onus disputando levamus, docentes, quam parva, & quam pauca sint, quæ natura desideret: aut a disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia.

Cum enim paupertatis una, eademque sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alii negent se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solum id t) continet ea disputatio, ut
cogni-

n) D. 2. tamen. o) D. 2. nam. p) D. 1. quia recentia sunt, majora videntur. non &c.

D. 2. majora videantur, quia repentina.

Duplex est. &c.

q) D. 2. his.

r) D. 2. his.

s) D. 2. abest: de.

t) D. 2. id solum.

cognitionem afferat generis humani: sed significat, tolerabilia esse, quæ & u) tulerint, & ferant ceteri.

XXIV. De paupertate agitur: mukti patientes pauperes commemorantur. De contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipsum beatiores: eorumque, qui privatam otium negotiis publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: nec filetur illud potentissimi regis anapæstum, qui x) laudat senem, & fortunatum esse dicit, quod inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem perventurus. Similiter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum y) prædicantur, eorumque qui gravius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. sic perpeffio ceterorum facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quam quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, ut, quantum sit eumentita opinio, appareat, atque hoc idem & Telamo ille declarat,

*Ego cum genui,
& Theseus,*

Futuras mecum commentabar miseras.

& Anaxagoras, *Sciebam me genuisse mortalem.*
Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis,
intel-

u) D. abest: &

x) D. 2. quo.

y) D. 2. liberum.

intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas. & mihi quidem videtur idem fere accidere iis z), qui ante meditantur, quod iis a), quibus medetur dies: nisi quod ratio quædam b) sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum c), quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum, ut vitam beatam possit ^{subvertere} evertere. Hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga major sit, non ut illi putant, ut, cum duobus pares casus evenerint, is modo ægritudine afficiatur, cui ille necopinato casus evenerit. itaque dicuntur nonnulli in mærore, cum de hac communi hominum conditione audivissent, ea lege esse nos natos, ut nemo in perpetuum esse posset expertus mali, gravius etiam tulisse.

XXV. Quocirca Carneades, ut video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat, laudantem Euripideum carmen illud,

*Mortalis nemo est, quem non attingit dolor,
Morbusque. multi sunt humani liberi,
Rursum d) creandi: morsque est finita omnibus.
Quæ generi humano angorem nequidquam afferunt.*

Red-

z) D. 2. bis. a) D. 2. bis. b) D. 2. quidem.
c) D. 2. quod rem continet; illud malum.
d) D. 2. Rursus.

*Reddenda est terra terra: tum vita omnibus
Metenda, ut fruges. sic jubet necessitas.*

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad levandam ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quod in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad malivolos consolandos esse accommodatam. mihi vero longe videtur secus. nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ, quasi cum deo pugnare (cohibet e), admonetque esse hominem: quæ cogitatio magnopere f) luctum levat: & enumeratio exemplorum, non ut animum malivolorum oblectet, affertur, sed ut ille, qui mæret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderate, & tranquille tulisse. Omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipsam ægritudinem λύπη Chrysippus, quasi solutionem totius hominis, appellatam putat. quæ tota poterit evelli, explicata, ut principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia, nisi opinio, & iudicium magni præsentis, atque urgentis g) mali. itaque & dolor corporis, cujus est morsus acerrimus, perferetur spe proposita boni. & acta ætas honeste, ac splendide, tantam affert consolationem, ut eos, qui

e) D. 2. prohibet. f) D. 2. magno opere.

g) D. 2. urgentis.

qui ita vixerint, aut non tangat h) ægritudo, aut perleviter pungat animi dolor.

XXVI. Sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio accesserit i), oportere; rectum esse; ad officium pertinere; ferre illud, ægre quod acciderit: Tum denique efficitur illa gravis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. Hinc ille Agamemno Homericus, & idem Accianus,

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mæror levaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere. Itaque & Æschines in Demosthenem invehitur, quod is septimo die post filia mortem hostias immolasset k). At quam rhetorice? quam copiose? quas sententias colligit? quæ verba contorquet? ut licere quidvis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quam gravissime mærare oportere. ex hoc evenit, ut in animi dolo.

h) D. attingat.

i) D. z. accessit.

k) D. z. immolavisset.

doloribus alii solitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

*Qui miser in campis marens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.*

& Nioba fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putant, propter animi acerbitatem quandam, & rabiem, fingi in canem esse conversam. sunt autem alii, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

*Cupido cepit miseram nunc me, proloqui
Celo atque terræ Medæe l) miserias.*

XXVII. Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: maximeque declaratur m), hoc quasi officii n) iudicio fieri. quod si qui forte, cum se in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, revocant se rursus ad mæstitiam, peccatique se infimulant, quod dolere intermiserint. pueros vero matres, & magistri castigare etiam solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu hilarius ab iis o) factum est, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, intellectaque p) nihil profici mærendo, nonne res q) declarat, fuisse totum

l) D. Medæi. m) D. 2. declarant.

n) D. 2. officium. o) D. 2. bis.

p) D. intellectumque est. q) D. 2. re.

totum illud voluntarium? Quid ille Terentianus ipse se puniens^{r)}, id est, *ἑαυτὸν τιμωρόμενος*?

Decrevi tantisper me minus injuria,

Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit, ut miser sit. num quis igitur quidquam decernit invitus?

Malo quidem me quovis dignum deputem.

malo se dignum deputat, nisi miser sit. vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. quid, quod s) res ipsa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianæ neces, interitusque multorum, sedationem mærendi afferunt: apud quem ita dicitur.

Namque nimis multos, atque omni luce cadentes

Cernimus; ut nemo possit mærore vacare.

Quo magis est æquum tumultis mandare peremptos

Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est abjicere dolorem, cum velis, tempori servientem. An est ullum tempus (quoniam quidem res in nostra potestate est) cui non ponendæ curæ ægritudinis^{t)} causa serviamus? Constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompejum vidissent, cum illo u) ipso acerbissimo, miserrimoque spectaculo sibi timerent, quod se classe hostium circumfusos viderent,
nihil

r) D. 2. pœniens.

s) D. 2. quos.

t) D. & ægritudinis.

u) D. in illo.

summi, neque dum tamen f) sapientiam consecuti, nonne intelligunt, in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia ullum majus malum est: neque tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorum non affigitur g) illa opinio, rectum esse & æquum, & ad officium pertinere, ægre ferre, quod sapiens non sis. quod idem affigimus h) huic ægritudini, in qua luctus inest: quæ omnium maxima est. Itaque Aristoteles, veteres philosophos accusans, qui existimavissent, philosophiam suis ingeniis esse perfectam, ait eos aut stultissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quod paucis annis magna accessio facta esset, brevi tempore philosophiam plane absolutam fore. Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quod cervis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset i); hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam k) dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. querebatur igitur, se tum, cum illa videre cœpisset, extingui. Quid? ex ceteris philosophis nonne optimus,

f) D. 2. *quique nondum tamen.*

g) D. 2. *affingitur.* h) D. 2. *adtingimus.*

i) D. 1. *interfuisset.* k) D. 2. *abest: vitam.*

mus, & gravissimus quisque confitetur l), multa se ignorare? & multa sibi etiam, atque etiam esse discenda? Neque tamen, cum se in media stultitia, qua nihil est pejus, habere m) intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. quid, qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus effrensus filium consolarem: qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amissis filiis: qualis M. Cato, prætor designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione collegimus. Quid hos aliud placavit, nisi quod luctum, & mærorem n) non putabant viri? Ergo id, quod alii rectum opinantes, ægritudini se solent dedere, id ii o) turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem.

XXIX. Contra dicuntur hæc. Quis p) tam demens, ut sua voluntate mæreat? natura affert dolorem. cui quidem Crantor, inquit, noster q) cedendum putat. premit enim, atque instat, nec resisti potest. Itaque Oilens ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte consolatus esset, is, cum audisset de suo r), fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur:

Nec

- l) D. 2. confitentur. m) D. 2. habere.
 n) D. 2. mærorem esse. o) D. 2. hi.
 p) D. 2. contra dicunt, ecquis.
 q) D. 2. vester. r) D. 2. audivisset de sui.

*Nec vero tanta præditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis
allevans,*

*Non idem, cum fortuna mutata impetum
Convertat, clade s) ut t) subita frangatur sua,
Ut illa ad alios dicta, & præcepta excidant.*

Hæc cum disputant, hoc student efficere, naturæ
obfisti nullo modo posse. ii u) tamen fatentur,
graviore ægritudines suscipi, quam natura cogat.
quæ est igitur amentia, ut nos quoque idem ab
aliis x) requiramus? Sed plures sunt causæ susci-
piendi doloris. primum illa opinio mali, quo
vifo, atque persuaso ægritudo insequitur necessa-
rio. deinde etiam gratum mortuis se facere, si
graviter eos lugeant, arbitrantur. accedit super-
stitio muliebris quædam. existimant enim, diis
immortalibus se facilius satis facturos, si eorum
plaga percussi, afflicti se, & stratos esse fatean-
tur. sed hæc inter se quam repugnent, plerique
non vident. laudant enim eos, qui æquo animo fe-
morianantur: qui alterius mortem æquo animo fe-
rant, eos putant vituperandos. quasi fieri ullo
modo possit, quod in amatorio sermone dici
solet, ut quisquam plus alterum diligat, quam
se. Præclarum illud est, & si quæris, rectum
quoque, & verum, ut eos, qui nobis carissimi

H 2

esse

s) D. 2. cladi.

t) D. abest: ut.

u) D. 2. hi.

x) D. 2. ab illis idem.

esse debeant, æque ac nosmetipfos amemus: at y) vero plus, fieri nullo pacto potest. ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus, quam se z), ego illum plusquam me. perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium, consequatur a).

XXX. Sed de hoc alias. nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum, miseriam nostram, ne illos plus, quam ipsi velint, si sentiant: plus certe, quam nosmetipfos, diligamus. nam quod ajunt, plerosque consolationibus nihil levari, adjunguntque, consolatores ipsos confiteri se miseros, cum ad eos impetum suum fortuna converterit: utrumque dissolvitur. sunt enim ista non naturæ vitia, sed culpæ. stultitiam autem accusare quamvis copiose licet. nam & qui non levantur, ipsi b) ad miseriam invitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque ut c) auctores aliis ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quam fere plerique, qui avari avaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. est enim proprium stultitiæ, aliorum vitia cernere, oblivisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum constet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diurna d). nam si & eadem res est,
& idem

y) D. 2. ut.

z) D. 1. semet.

a) D. 1. consequetur.

b) D. 2. ipsi se.

c) D. 2. abest: ut.

d) D. 2. diuturna.

& idem est homo: qui potest quidquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod dolet, quidquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diurna e), nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diurnitas.

XXXI. Hic mihi afferunt mediocritates. quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum. si opinabiles, opinio tota tollatur. satis dictum esse arbitror, ægritudinem, esse opinionem mali præsentis, in qua opinione illud insit, ut ægritudinem fuscipere oporteat.

Additur ad hanc definitionem a Zenone recte, ut illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, ut non tantum illud recens esse velit, quod paullo ante acciderit, sed, quam diu in illo opinato malo vis quædam insit, & f) vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens: ut Artemisia illa, Mausoli, Carix regis, uxor; quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulcrum. quamdiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam g) confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum denique non appellabatur h) recens, cum vetustate exaruit.

Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere i) ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere

H 3

quam

e) D. 2. diuturna.

f) D. 2. ut.

g) D. 2. eo denique etiam.

h) D. 2. appellatur.

bitur.

i) D. 2. aut tollere.

quam plurimum, aut suppressere, nec pati manare longius, aut ad aliam k) traducere. Sunt, qui unum officium consolantis putent l), malum illud omnino non esse, ut Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici m). sunt, qui abducunt a malis ad bona, ut Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali n). Chrysisippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem marenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito, sunt etiam, qui hęc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo movetur, ut fere nos omnia in consolationem unam o) coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. sed fumendum tempus est non minus in animorum morbis, quam in corporum: ut Prometheus ille Æschyli; cui cum dictum esset,

*Atqui, Promethee, te hoc tenere existimo,
Mederi posse rationem iracundiæ.*

Respondit,

*Si quidem qui tempestivam medicinam ad-
movens*

Non ad grave scens vulnus illidat manus.

XXXII. Erit

- k) D. alia. l) D. 2. putant docere, malum illud. m) D. 2. Peripateticis.
n) D. 2. accidisse, ut Cyrenaici. o) D. 2. in consolatione omnia in consolationem unam.

XXXII. Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum parvum: altera & de p) communi conditione vitæ, & proprie, si quid sit de ipsius, qui mæreat, disputandum: tertia, summam esse stultitiam frustra confici mærore, cum intelligas, nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quod esse summum malum Cleanthes ipse fateatur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi persuasisset, ut accepimus, cum nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem, summo loco natum, & quemvis bajulum interesse: cum se Alcibiades affligeret, lacrymansque Socrati supplex esset, ut sibi virtutem traderet, turpitudinemque depelleret: quid dicemus, Cleanthe? tum q) in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? quid? illa Lyconis, qualia sunt? Qui ægritudinem extenuans, parvis ait eam rebus moveri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dole-

H 4 bar,

p) D. 2. altera est & de.

q) D. 2. Num.

bat, non ex animi malis, vitiisque constabat?
Ad Epicuri consolationem satis est ante dictum.

XXXIII. Ne illa quidem consolatio firmissi-
mar) est, quamquam & usitata est,
& saepe prodest: Non tibi hoc soli. Prodest hæc
quidem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus.
sunt enim, qui respuant: sed refert, quo mo-
do adhibeatur. ut enim tulerit quisque eorum,
qui sapienter tulerunt, non quo quisque incom-
modo affectus sit, prædicandum est. Chryssippi,
ad veritatem firmissima est; ad tempus ægritu-
dinis, difficilis. magnum opus est, probare mæ-
renti, illum suo iudicio, & s) quod se ita putet
oportere facere, mære. nimirum igitur, ut in
causis non semper utimur eodem statu; (sic enim
appellamus controversiarum genera) sed ad tem-
pus, ad controversiæ naturam, ad personam ac-
commodamus: sic in ægritudine lenienda quam t)
quisque curationem recipere possit, videndum est.

Sed nescio quo pacto ab eo, quod erat a te
propositum, aberravit oratio. tu enim de sapiente
quæsieras: cui aut malum videri nullum potest,
quod vacet turpitudine: aut ita parvum malum,
ut id obruatur sapientia, vixque appareat: qui
nihil opinione affingat, assumatque ad ægritudi-
nem: nec id putet esse rectum, se quam maxi-
me

r) D. 2. firmissima consolatio. s) D. 2. abest: &.

t) D. 2. lenienda: nam quam.

ne excruciaci luctuque confici: quo pravius nihil esse possit. edocuit tamen ratio u), ut mihi quidem videtur, cum hoc ipsum proprie non quaeretur hoc tempore, num quod esset malum, nisi quod idem dici turpe posset: tamen ut videremus, quidquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. Tractatum est autem a nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maximum, ut, eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere x) quaerenda arbitraremur,

XXXIV. Sunt enim certa, quæ de paupertate; certa, quæ de vita inhonorata, & ingloria dici soleant. separatim y) certæ scholæ sunt de exsilio, de interitu patriæ, de servitute z), de debilitate, de cæcitate, & a) de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros disperunt. opus enim quaerunt: quamquam plenæ disputationes delectationis sunt. Et tamen, ut medici, toto corpore curando, minimæ etiam parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cum universam ægritudinem sustulit, tamen, si quis error aliunde existit, si paupertas momordit,

H 5

dit,

- u) D. 1. oratio. x) D. 2. magno opere.
 y) D. 1. separatim autem certæ,
 z) D. 1. absunt: de servitute.
 a) D. 2. abest: &.

Est, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum
 obfudit exsilium, aut eorum, quæ modo dixi,
 si quid exstitit: & si singularum rerum sunt pro-
 priæ consolationes: de quibus audies tu quidem,
 eum voles: sed ad eundem fontem revertendum
 est, ægritudinem omnem procul abesse a sapiente,
 quod inanis sit, quod frustra suscipiatur, quod
 non natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione,
 sed quadam invitatione ad dolendum, cum id de-
 creverimus ita fieri oportere. Hoc detracto,
 quod totum est voluntarium, ægritudo erit sub-
 lata illa mærens: morsus tamen b), & contra-
 stiunculæ c) quædam animi relinquuntur. hanc
 dicant sane naturalem, dum ægritudinis nomen
 absit, grave, tætrum, funestum: quod cum sa-
 pientia esse, atque, ut ita dicam. habitare nullo
 modo possit. Atquid) stirpes sunt ægritudinis,
 quam multæ, quam amaræ! quæ, ipso trunco
 everso, omnes eligendæ e) sunt, &, si necesse
 erit, singulis disputationibus. superest enim no-
 bis hoc, cuiuscumodi est, otium. Sed ratio una
 omnium est ægritudinum, plura nomina. nam
 & f) invidere, ægritudinis est, & æmulari, &
 obtrectare, & milereri, angig), lugere, mære-
 rumna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in-
 mole-

- b) D. z. tantum. c) D. z. contractiuncula -
 relinquetur. d) D. z. Atque.
 e) D. i. eligendæ. f) D. z. abest: &
 g) D. & angig.

molestia esse, afflictiari, desperare. Hæc omnia definiunt Stoici: eaque verba, quæ dixi, singularum rerum sunt, non, ut videntur, easdem res significant, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. hæ h) sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi i), persequendæ k), & omnes eligendæ l), ne ulla unquam m) possit existere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id n) effecturam philosophia proficitur. nos modo curationem ejus recipiamus. Verum quidem hæc hæctenus. cetera, quotiescumque voletis, & hoc loco, & aliis, parata vobis erunt.

h) D. 2. hæc. i) D. 2. quæ sunt, ut initio dixi.

k) D. 1. præsecandæ. l) D. 1. eligendæ.

m) D. 2. ulla unquam. n) D. id se.

M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM QVAE-
STIONVM

A D

M. B R V T V M

LIBER QVARTVS.

D E

RELIQVIS ANIMI PERTVR-
BATIONIBVS.

ARGVMENTVM.

*Præfatio hujus libri ad asserendum priscis Roma-
nis Philosophiæ studium comparata est. Ipsa
autem libri hujus disputatio in hoc versatur,
ut, omni perturbatione posse sapientem vacare,
demonstretur. Primo adfertur perturba-
tionis Stoica definitio, & in quattuor genera
distributio; quarum duæ ex bonis opinatis
sunt, ut lætitia & libido; duæ ex malorum
errore, ut ægritudo & metus: bisque singulis
perturbationibus suæ partes subjiciuntur. c. 4.
-- 9. Deinde quomodo ipsa perturbatio ab
ægotatione seu morbo differat, & quæ sit in
hoc genere animi cum corpore similitudo, osten-
ditur. c. 10. -- 14. Sequitur postea brevis de-
monstra-*

monstratio ejus, quod querebatur, nempe per-
turbationem cum sapientia consistere non posse,
longa autem contra Peripateticos disputatio, qui
perturbationes necessarias esse, naturales, uti-
lesque contendunt, easque a sapiente non tollen-
das & extirpandas, sed modum ipsis adhiben-
dum statuunt, c. 15. -- 26. Subjicitur tandem
de perturbationum curatione. Ea varia est,
neque omnis perturbatio una ratione sedatur.
Est præterea in quattuor perturbationibus illis
ea distinctio: Primum, utrum ad universam
perturbationem, tamquam ægritudinem, leti-
tiam, an ad singulas, b. e. generibus subje-
ctas formas adhibeatur; deinde, utrum mali
bonive opinionem, an ipsam omnino perturba-
tionem tollas. Sed certa & propria sanatio
est, si doceas, ipsas perturbationes per se esse
vitiosas, nec habere quicquam aut naturale,
aut necessarium. Altera autem ratio, quæ
simul opinionem boni aut mali tollit, est ea
quidem utilior, sed raro proficit, neque est ad
vulgus adhibenda. Est etiam, ubi adhiberi
plane non potest, quod res, quæ perturbat ani-
mmum, vere est bona aut mala, tamquam, si
quis ægre ferat, nihil in se esse virtutis, nihil
animi, nihil officii, nihil honestatis. c. 27. 28.
Reliqua disputatio, quomodo quattuor ista ge-
nera tollenda sint, docet.

I. **C**VM multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesque, Brute, soleo mirari, tum maxime his in studiis, quæ sero admodum expetita, in hanc civitatem e Græcia transtulerunt. nam cum a primo urbis ortu, regiis institutis, partim etiam legibus, auspiciis, caeremoniæ, comitia, provocationes, patrum consilium, equitum peditumque descriptio, tota res militaris, divinitus esset a) constituta; tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio republica liberata. nec vero hic locus est, ut de moribus, institutisque majorum, & disciplina, ac temperatione civitatis loquamur, aliis hæc locis satis accurate a nobis dicta sunt, maximeque in iis b) sex libris, quos de republica scripsimus. Hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sane occurrunt, cur ea quoque arecessita aliunde, neque solum expetita, sed etiam conservata, & culta videantur. erat enim illis pæne in conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem c), quibus L. Brutus patriam liberavit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe lateque flueret, permanavisse mihi videtur in hanc civitatem: idque cum conjectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. quis enim est, qui

a) D. 2. essent. b) D. 2. eis. c) D. 2. isdem.

qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis, & maximis urbibus, ea, quæ magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? Quinetiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem, Pythagoreum a posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam, & instituta d) cognoscerent, regisque ejus æquitatem, & sapientiam a majoribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarent, propter vetustatem, eum, qui e) sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt f).

II. Et de conjectura quidem hætenus. vestigia autem Pythagoreorum, quamquam multa colligi possunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur & g) præcepta quædam occultius tradere, & mentes suas a cogitationum intentione, cantu, fidibusque ad tranquillitatem traducere, gravissimus auctor in Originibus dixit h) Cato, morem apud majores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accubarent, canerent ab tibiam clarorum virorum laudes,

d) D. 1. *constituta.* e) D. 2. *quia.*

f) D. 2. *crediderunt fuisse.*

g) D. 2. *abest: &* h) D. 1. *dicit.*

des, atque virtutes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse rescriptos vocum somis, & carmina. Quamquam id quidem etiam XII. tabulæ declarant, condi jam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius injuriam, lege sanxerunt. nec verò illud non eruditorum temporum argumentum est, quod & deorum pulvinaribus, & epulis magistratuum, fides præcinunt: quod proprium ejus fuit, de qua loquor, disciplinæ, mihi quidem etiam Appii i) Cæci carmen, quod valde Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. multa etiam sunt in nostris institutis dicta k) ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperisse l) ipsi putamur, aliunde didicisse videamur. Sed, ut ad propositum redeat oratio: quam brevi tempore, quot, & quanti poëtæ, qui autem oratores exstiterunt? facile ut appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle cœpissent. sed de ceteris studiis alio loco & dicemus, si usus fuerit, & sæpe diximus.

III. Sapientiæ studium vetus id quidem in nostris: sed tamen, ante Lælii m) ætatem, & Scipionis, non reperio, quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus, Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem video ad senatum

i) D. 2. Appi.

l) D. 2. reperisse.

k) D. ducta.

m) D. 2. Læli.

natum ab Atheniensibus missos esse legatos, qui cum reipublicæ nullam umquam partem attigissent, essetque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius, numquam profecto scholis essent excitati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus, temporibus illis, fuissent studia doctrinæ. qui cum cetera litteris mandarent, alii jus civile, alii orationes suas, alia monumenta majorum: hanc amplissimam omnium artium bene vivendi disciplinam vita magis, quam litteris persecuti sunt. Itaque illius veræ, elegantisque philosophiæ, quæ ducta a Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controversias disceptarent, nulla fere sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, sive propter magnitudinem rerum, occupationemque hominum, sive etiam, quod imperitis ea probari posse non arbitrabantur: cum interim, illis silentibus C. Amasinius exstitit dicens: cujus libris editis, commota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, sive quod erat cognitu perfacilis, sive quod invitabatur illecebris blandis n) voluptatis, sive etiam, quia nihil prolatum erat melius: illud, quod erat, tenebant. Post Amasinium autem multi ejusdem æmuli rationis multa cum scripissent, Italiam totam occupaverunt: quodque maximum argumentum est, non dici illa

n) D. i. *blandæ*.

illa subtiliter, quod etiam o) facile ediscantur: & ab indoctis probentur, id illi firmamentum esse disciplinae putant.

IV. Sed defendat quod quisque sentit: sunt enim iudicia libera: nos institutum tenebimus, nullisque p) unius disciplinae legibus adstricti q), quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile, semper requiremus. quod cum saepe alias, tum nuper in Tusculano studiose egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod feceramus idem superioribus diebus, acta res est sic.

M. Dicat, si quis vult, qua de re disputari velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. M. Ægitudine quidem hesternae disputatione videbatur: nisi forte temporis causa r) assentiebare. A. Minime vero, nam mihi egregie probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægitudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne conturbet? At earum rerum est absentium metus, quarum praesentium est

o) D. 1. &. D. 2. tam. p) D. 2. nulliusque.
 q) D. 1. adscripti. r) D. 2. causa nobis assentiebare.

est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus s) restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadent t) in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. A. Sic prorsus intelligo. M. Utrum igitur malis? statimne nos vela facere, an quasi e portu egredientes paullulum remigare?

V. A. Quidnam est istuc? non enim intelligo.

M. Quia Chrysippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi prætermittunt. quarebam igitur, utram panderem vela orationis u) statim, an eam ante paullulum dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo vero, erit enim hoc totum, quod quæro, ex utroque perfectius x). M. Est id quidem rectius: sed y) post requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem. tu tamen, ut soles, dices ista ipsa obscura planius, quam dicuntur a Græcis. M. Enitar equidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si unum aliquod effugerit.

Quo-

s) D. 2. est & metus. t) D. 1. cadant.

u) D. 2. orationi. x) D. 1. perfectum.

y) D. 2. &

Quoniam quæ Græci *πάθος* vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos: in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primum, deinde z) Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes dividunt; alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in particepe rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam, quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos tum a) iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicosque rationi. Sit igitur hic fons. Utamur b) tamen, in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissime.

VI. Est igitur Zenonis hæc definitio, ut perturbatio sit, quod *πάθος* ille dicit, averfa a recta ratione, contra naturam, animi commotio. quidam brevius, perturbationem, esse appetitum vehementiorem: sed vehementiorem eum volunt esse, qui longius discesserit a naturæ constantia. partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis: ita esse quattuor. ex bonis libidinem, & lætitiā: ut sit lætitiā, præsentium bonorum; libido, futurorum. ex malis metum, & ægritudinem nasci censent: metum, futuris: ægritudinem,

z) D. z. *deit.*a) D. z. *cum.*b) D. z. *Usemur.*

dinem, præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, eadem afficiunt ægritudine instantia. Lætitia autem, & libido in bonorum opinione versantur, cum libido ad id, quod videtur bonum, injecta c), & inflammata rapiatur. lætitia, ut adeptam jam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat. natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. Quamobrem simul objecta species cuiuspiam est d), quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter, prudenterque fit, ejusmodi appetitionem Stoici βέλῃσιν appellant, nos appellamus voluntatem. eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt. voluntas est, quæ quid cum ratione desiderat. quæ autem ratione adversa e), incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata: quæ in omnibus stultis invenitur. Itemque, cum ita movemur, ut in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione f) animus movetur placide, atque constanter, tum illud gaudium dicitur. cum autem inaniter, & effuse animus extulatur, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest; quam ita definiunt, sine ratione animi clationem. quoniamque ut bona natura appetimus,

sic

- c) D. 2. *inlecta.* d) D. 2. *est cuiuspiam.*
 e) D. 1. *adversa ratione.* D. 2. *aversa ratione.*
 f) D. 2. *cum cum ratione.*

fic a malis natura declinamus: quæ declinatio si e) cum ratione fiet, cautio appelletur, eaque intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili, atque fracta, nominetur metus. est igitur metus ratione aduersa f) cautio. præsentis autem mali, sapientis affectio, nulla est. Stulti g) autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosque demittunt, & contrahunt, rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, ut ægritudo sit animi, aduersante ratione, contractio. sic quattuor perturbationes sunt, tres constantiæ, quoniam ægritudini nulla constantia opponitur.

VII. Sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiant pressius, ut intelligatur non modo quam vitiosæ, sed etiam quam in nostra sint potestate. est igitur h) ægritudo, opinio recens mali præsentis, in quo demitti, contrahique animo rectum esse videatur. lætitia, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. libido, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. Sed quæ iudicia, quasque opiniones perturbationum esse dixi,

e) D. 2. abest: *fi.*

g) D. 2. *Stultis.*

f) D. 2. *aversa.*

h) D. 2. *ergo.*

dixi, non in eis perturbationes solum positas esse dicunt, verum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat; metus, recessum quendam animi, & fugam; lætitia profusam hilaritatem; libido effrenatam appetentiam. opinationem autem, quam in omnes definitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillam ascensionem.

Sed singulis perturbationibus partes ejusdem generis plures subjiciuntur: ut ægritudini, invidentia (utendum est enim, docendi causa, verbo minus usitato; quoniam invidia non in eo, qui invidet, solum dicitur, sed etiam in eo, cui invidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, mæror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si quæ sunt de genere eodem. sub metum autem subjecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati malivolentia lætans malo alieno i), delectatio, jactatio, & similia. Libidini ira, excandescencia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cetera ejusmodi. hæc autem definiunt hoc modo.

VIII. Invidentiam esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti, nam si quis k) doceat

i) D. z. (*lætans --- alieno.*) k) D. z. *qui.*

leat ejus rebus secundis, a quo l) ipse laedatur, non recte dicitur m) invidere; ut si Heçtori n) Agamemno, qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is invidet o) profecto. Æmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in vitio nomen hoc sit. nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: sed ea nihil hoc loco utimur; est enim laudis: & est æmulatio, ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. Obtreçtatio autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ipse concupiverit. Misericordia, est ægritudo ex miseria alterius, injuria laborantis. nemo enim parricidæ, aut proditoris supplicio misericordia commovetur. Angor, est p) ægritudo premens. Luctus ægritudo ex ejus, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mæror, ægritudo flebilis. Ærumna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo crucians. Lamentatio, ægritudo cum ejulatu q). Sollicitudo, ægritudo cum cogitatione. Molestia, ægritudo permanens. Afflictatio, ægritudo cum vexatione corporis. Desperatio, ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subjecta sunt sub metur),

ca

l) D. 2. quis.

m) D. 2. dicatur.

n) D. 2. Heçtoris.

o) D. 2. invidet.

p) D. 2. abest: est.

q) D. 2. hejulatu.

r) D. 2. metum.

ea sic definiunt: Pigritiam, metum consequentis laboris. Terrorem s), metum concutientem, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus consequatur: Timorem, metum mali appropinquantis: Pavorem, metum mentem loco moventem, ex quo illud Ennii t),

Tum pavor sapientiam omnem mihi ex u) animo expectorat:

Exanimationem, metum subsequenter, & quasi comitem pavoris: Conturbationem, metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem.

IX. Voluptatis autem partes hoc modo describunt, ut malivolentia, sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo: Delectatio, voluptas suavitate auditus animum deleniens. &, qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & saporum: quæ sunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tamquam illiquefactæ voluptates. Iactatio, est voluptas gestiens, & se efferens insolentius. Quæ autem libidini subjecta sunt, ea sic definiuntur x), ut Ira, sit libido pœniendi ejus, qui videatur

s) D. 2. Pudorem & terrorem. t) D. 2. Ennii.

u) D. 2. mihi omnem ex &c.

x) D. 2. definiunt.

tur læsiffe injuria. Excandescencia autem, fit ira nascens, & modo existens, quæ *ἔμωσις* Græce dicitur: Odium, ira inveterata: Inimicitia, ira ulciscendi tempus observans: Discordia, ira acerbior, intimo odio y), & corde concepta: Indigentia, libido inexplebilis: Desiderium, libido ejus, qui nondum adsit, videndi. Distinguunt illud etiam, ut fit libido z) earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibusdam: quæ *κατηγορήματα* dialectici appellant; ut habere divitias, capere honores. Indigentia, rerum ipsarum est a), ut honorum, ut pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt, Intemperantiam: quæ est a tota mente, & a recta ratione b) defectio, sic averfa a præscriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, ut hæc c) rectæ rationi pareant; conservatque considerata judicicia mentis: sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. itaque & ægrotudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

X. Quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis; in corpore, morbi ægrotationesque nascuntur: sic pravaram
opini-

- y) D. 2. animo. z) D. 2. desiderium libido fit.
a) D. 2. fit. b) D. 2. (a recta ratione.)
c) D. 2. ea.

opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia, sanitate spoliatur animum, morbisque perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur, quæ vocant illi *νοήματα*, eaque, quæ sunt eis morbis contraria. quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur d) a Stoicis *ἀόρωσήματα*, hisque item oppositæ contrariæ offensiones. hoc loco nimium operæ consumitur a Stoicis, maxime a Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. qua oratione prætermissa minime necessaria, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus se opinionibus inconstanter, & turbide, in motu esse semper. cum autem hic fervor, concitatioque animi inveteraverit, & tamquam in venis, medullisque infederit, tum existit & morbus, & ægrotatio, & offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, ægrotationibusque contrariæ.

XI. Hæc, quæ dico, cogitatione inter se differunt, re quidem copulata sunt, eaque e) oriuntur ex libidine, & f) lætitia. nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanaret g)

1 2

eam

d) D. 2. abest: appellantur. e) D. 2. ea quæ.
 f) D. 2. & ex. g) D. 2. sanet.

eam cupiditatem: permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus, & h) ægrotatio: quæ avelli inveterata non possunt i): eique morbo nomen est avaritia. Similiterque ceteri morbi: ut gloriæ cupiditas, ut mulierositas, ut ita appellem eam k), quæ Græce φιλογυνεῖα dicitur, ceterique l) similiter morbi, ægrotationesque nascuntur. quæ autem sunt his contraria, ea nasci putantur a metu; ut odium mulierum, quale in μισογυνεῖα m) est: ut in hominum universum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: ut inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. Definiunt autem animi ægrotationem, opinionem vehementem de re non expetenda, tamquam valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt, Opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus insitam, tamquam fugienda. hæc autem opinatio est judicare n) se scire, quod nesciat. Ægrotationi autem talia quædam subiecta sunt, avaritia, ambitio, mulierositas, pervicacia, ligurritio, vinolentia, cupedia, & si qua similia. est autem avaritia, opinatio vehemens de pecunia, quasi

- h) D. 2. seu. i) D. 2. posset. k) D. 2. appellem, ea quæ. l) D. 2. ceteri, inquam. m) D. μισογυνεῖα Attili est. n) D. 2. judicatio.

habet. ergo & invidi, & malivoli, & lividi, & timidi, & misericordes, quia proclives t) ad eas perturbationes, non quia semper feruntur. hæc igitur proclivitas ad suum quodque genus, a similitudine corporis, ægrotatio dicitur), dum ea intelligatur ad ægrotandum proclivitas. sed hæc in bonis rebus, quod alii ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur, in malis proclivitas, ut significet lapsonem: in neutris habeat superius nomen.

XIII. Quo modo autem in corpore est morbus, est ægrotatio & vitium; sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem. Ægrotationem morbum cum imbecillitate: vitium, cum partes corporis inter se disident. ex quo pravitas membrorum, distortio, deformitas. itaque illa duo x), morbus, & ægrotatio, ex totius valitudinis corporis conquassatione, & perturbatione gignuntur: vitium autem, integra valitudine, ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione sejungere. vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & a se ipsa dissentiens. ita fit, ut in altera, corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio: in altera inconstantia, & repugnantia. non enim omne vitium

t) D. 2. proclive.

u) D. 2. dicatur.

x) D. 2. duo illa.

vitium partes habet dissentientes y), ut eorum, qui non longe a sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans sibi ipsa, dum est insipiens, sed non distorta, nec prava. morbi autem, & ægrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sintne ejusdem partes, quæstio est. Vitia enim, affectiones sunt manentes: perturbationes autem, moventes, ut non possint affectionum manentium partes esse. atque ut in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic in z) bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulcritudo, vires, validudo, firmitas, velocitas: sunt item in animo. Enim a) corporis temperatio, cum ea congruunt inter se, e quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, cum ejus judicia, opinionionesque concordant, eaque animi est b) virtus: quam alii ipsam temperantiam dicunt esse, alii obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequenter, nec habentem ullam speciem suam: sed sive hoc, sive illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione c) medicorum conturbatio d) mentis aufertur. Et, ut corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate; eaque e) dicitur pul-

I 4

critu-

y) D. 2. pares. -- disidentias. z) D. 1. sic & in.

a) D. 1. Est enim. b) D. 1. est animi.

c) D. curatione & gubernatione.

d) D. perturbatio. e) D. 2. ea quæ.

eritudo: sic in animo, opinionum, iudiciorumque æquabilitas, & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam g) continens, pulcritudo vocatur. Itemque viribus corporis, & nervis, & efficacitati similes similibus h) verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenii etiam laus habetur propter animi multarum rerum brevi tempore percursionem.

XIV. Illud, animorum, corporumque dissimile i), quod animi valentes, morbo tentari non l) possunt; corpora m) possunt. sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item. Quorum omnes morbi, & perturbationes ex aspernacione rationis eveniunt. itaque in hominibus solum existunt, nam bestię simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & inter hebetes interest, quod ingeniosi, ut æs Corinthium in æruginem, sic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocyus; hebetes non item. Nec vero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingeniosi cadit. non enim multa

g) D. 2. ipsa.

h) D. 2. similibusque.

i) D. 1. dissimile est.

l) D. 2. abest; non.

m) D. 2. ut corpora possunt.

ta efferata, & immania n): quædam autem humanitatis quoque habent primam speciem, ut misericordia, ægrotudo, metus. Ægrotationes autem, morbi que animorum, difficilius evelli posse putantur, quam semina illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse non o) possent, quia p) non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus ~~omnitate~~ disputant Stoici, quæ logica appellant, quia dilucuntur subtilius, ex q) quibus quoniam tamquam e scrupulosis r) cotibus enavigavit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus: modo satis illa dilucide dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed si quas) diligentius erunt cognoscenda, quæremus alias: nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus, & cursum.

XV. M. Quando & aliis locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit (pleræque enim quæstiones, quæ ad vitam moresque pertinent, a virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus, est affectio animi constans, conveniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiuntur honestæ voluntates,

I 5

sen.

n) in ullam efferatam & immanem.

o) D. abest: non. p) D. 2. qui. -q) D. 1. è.

r) D. 2. ex scrupulosis. s) D. 2. quæ.

sententiæ, actiones, omnisque recta ratio: quamquam ipsa virtus brevissime recta ratio dici potest. hujus igitur virtutis contraria est vitiositas. sic enim malo, quam malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellant. nam malitia, certi cujusdam vitii nomen est: vitiositas, omnium ex qua cogitantur u) perturbationes, quæ sunt, ut paullo ante diximus, turbidi animorum, concitatieque motus, aversi a ratione, & inimicissimi mentis, vitæque tranquillæ. important enim ægri tudines anxias, atque acerbæ, animosque affligunt, & debilitant metu. iidem y) inflammant appetitione nimia: quam tum z) cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi, a temperantia, & moderatione plurimum disidentem. Quæ si quando adepta est ida), quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem b), ut nihil esse constet, quod c) agat: ut ille, qui voluptatem animi nimiam, summum esse errorem d) arbitratur. eorum igitur malorum in una virtute posita sanatio est.

XVI. Quid autem est non miserius solum, sed
 fœdus etiam, & deformius, quam ægri-
 tudine quis afflictus, debilitatus, jacens? cui mi-
 seris

u) D. 1. concitantur. 2. cooriantur.

y) D. 2. Idem. z) D. 2. cum.

a) D. 2. quando se adeptam retur id.

b) D. 2. tam effertur alacritate.

c) D. 2. ei constet, quid. d) D. 2. ægrotant.

seriæ proximus est is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusque pendet animi. quam vim mali significantes poëta impendere apud inferos saxum Tantaló faciunt, ob scelera, animique impotentiam, & superbiloquentiam e). ea communis pœna stultitiæ est. omnibus enim, quorum mens abhorret a ratione, semper aliquis f) talis terror impendet. Atque ut hæc tabificæ mentis perturbationes sunt, agridinam dico, & metum; sic hilariore illæ, cupiditas, auide semper aliquid expetens, & inanis alacritas, id est, læritia gestiens, non multum differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, alias modestum, temperantem g), alias constantem, continentemque dicimus. nonnumquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tamquam ad caput, referre volumus. quod nisi eo nomine virtutes continerentur, numquam ita per illud vulgatum h) esset, ut jam proverbii locum obtineret, hominem frugi omnia recte facere. quod idem cum Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnifice dicere videntur.

I 6

XVII. Ex-

- e) D. 2. hæc ad versus trochaici numeros redegit: *Ob scelera --- superbiloquentiam.*
 f) D. 1. aliquid, aliis dolor, aliis terror, impendet. D. 2. aliqui talis, &c.
 g) D. 1. & temperantem.
 h) D. per vulgatum illud &

XVII. Ergo is i), quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibi que ipse placatus, ut nec tabescat molestiis, nec frangatur timore, nec sitienter quid expetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis latabile ad efferendum videri potest. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam k) quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua breuitate vitæ l) magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? Atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut semper videat sedem sibi m), ac locum sine molestia, atque angore vivendi, ut quemcumque casum fortuna invexerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus, perfecte atque absolute beatos efficit: idemque concitatus, & abstractus ab integra, certa que ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem.

Quocirca mollis, & enervata putanda est Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos

i) D. 2. bis.

k) D. 2. num.

l) D. 1. vitæ breuitate, m) D. 2. sibi sedem.

mos necesse esse dicunt n). sed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Modum tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentem, aut adeptus efferas te insolenter o)? nec porro malum, quo aut oppressus jaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes? eaque omnia aut nimis tristia, aut nimis lata errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat p), aliter ferant inveterata, aliter recentia: sapientes ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iste? Quæramus enim modum ægritudinis q), in qua r) operæ plurimum ponitur. ægre tulisse P. Rutilium fratris repullam consulatus, scriptum apud Fannium est. sed tamen transisse videtur modum s), quippe qui ob eam causam a vita recesserit: moderatius igitur ferre debuit. quid si, cum id ferret modice, mors liberorum accessisset? nata esset ægritudo nova, sed t) ea modica: magna tamen facta esset accessio. Quid, si deinde dolores graves corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exsilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur.

I 7

XVIII. Qui

- n) D. 2. dicunt esse. o) D. 1. te efferas insolenter? p) D. 2. re eadem maneat.
 q) D. 2. ægritudini. r) D. 1. quo.
 s) D. 1. modum videtur. t) D. 2. sit.

XVIII. Qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, ut si posse putet eum, qui se e Leucade u) præcipitaverit, sustinere se, cum velit. ut enim id non potest: sic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo loco vult, insistere omnino: quæque crescentia perniciofa sunt, eadem sunt vitiofa nascentia. Ægritudo autem, ceteræque perturbationes amplificatæ, certe pestiferæ sunt. igitur etiam susceptæ, continuo in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impellunt, ubi semel a ratione discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altumque provehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. quamobrem nihil interest, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam injustitiam, moderatam ignaviam, moderatam intemperantiam. qui enim vitii modum apponit, is partem suscipit vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitataque semel proclive x) labuntur, sustinerique nullo modo possunt.

XIX. Quid? quod iidem Peripatetici perturbationes istas, quas nos exstirpandas putamus, non modo naturales esse dicunt, sed etiam utiliter a natura datas? quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant:

u) D. Leucata.

x) D. a. proclivi.

dant. eotem fortitudinis esse dicunt; multoque & in hostem, & in improbum civem vehementiores iratorum impetus esse: leves autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent y); prælium rectum est hoc fieri: convenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent z) vim, nisi ira excanduit fortitudo. nec vero de bellatoribus solum disputant. imperia severiora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ: oratorem denique non modo accusantem, sed ne defendentem quidem probant sine aculeis iracundiæ, quæ etiam si non adsit, tamen verbis, atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. virum denique videri negant, qui irasci nesciat a), eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant. Nec vero solum hanc libidinem laudant (est enim ira, ut modo definivi, ulciscendi libido) sed ipsum illud b) genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam utilitatem esse dicunt a natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat c), præclare facere posse. noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset: quærentibusque respondebat, Miltiadis tropæis se e somno suscitari, cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ?

y) D. 2. cogitarint.

z) D. 1. habere.

a) D. 2. nesciet.

b) D. 1. illud ipsum.

c) D. 2. libeat.

giliae? qui dolere se aiebat, si quando opulentiam antelucana victus esset industria. philosophiae denique ipsius principes numquam in suis studiis tantos progressus sine flagrante cupiditate facere potuissent. ultimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quidquid d) esset, quod disci posset, eo veniendum judicaverunt. Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse?

XX. Ipsam ægritudinem, quam nos ut tætram, & immanem belluam, fugiendam esse e) diximus, non sine magna utilitate a natura dicunt constitutam, ut homines castigationibus, reprehensionibus, ignominiiis affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia. ex quo est illud e vita ductum ab Afranio. nam cum dissolutus filius,

Heu me miserum!

tum severus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet f).

Reliquas quoque partes ægritudinis, utiles esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum sublevandas: ipsa

d) D. quid.

e) D. abest: esse.

f) D. 2. quid lubet.

ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, cum aut se non idem videat consecutum, quod alium, aut alium idem, quod se: metum vero si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ (summag) esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent). hæc tamen ita disputant, ut refecanda esse fateantur, evelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut i) in omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existiment. quæ cum exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi vero dicere aliquid; itaque exspecto, quid ad ista.

XXI. M. Reperiam fortasse: sed illud ante. videsne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? plane enim dicunt, quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur a Stoicis. digladiantur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi ubi sit illud quod verissimum videatur, anquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac questione, e l) qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? Definitio perturbationis: qua recte Zenonem usum puto. ita enim definit, ut perturbatio sit adversa ratione m), contra naturam,

g) D. 2. nulla. h) D. 2. dolorem non timerent.

i) D. 1. c.

l) D. 2. abest: c.

m) D. 2. adversa à ratione.

ram, animi commotio: vel brevius, ut perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit a naturæ constantia. Quid ad has definitiones possum n) dicere? atqui hæc pleraque sunt prudenter, acutèque differentium. illa quidem ex rhetorum pompa, *ardores animorum, cotesque virtutum*, an vero vir fortis, nisi stomachari cœperit o), non potest fortis esse? gladiatorium p) id quidem. quamquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colloquuntur, congregiuntur, queruntur, aliquid postulant q), ut magis placati, quam irati esse videantur. sed in illo genere fit sane Pacideianus aliquis hoc animo, ut narvat Lucilius,

*Occidam illum equidem, & vincam, si id
queritis, inquit,*

*Verum illud credo fore, in os prius accipiam
ipse,*

*Quam gladium in stomacho, fura, ac r) pul-
monibus sisto,*

*Odi hominem: iratus pugno: nec longius
quidquam*

*Nobis s), quam dextræ gladium dum accom-
modet alter:*

Usque

n) D. 2. possint.

o) D. 2. cœpit.

p) D. 2. gladiatorum.

q) D. 2. expostulant.

r) D. 2. Furi, ac &c.

s) D. 2. Vobis.

Usque adeo studio t), atque odio illius, efferox ira.

XXII. Ac n) sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Ajacem multa cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum Hectore: cujus, ut arma sumpsit, ingressio latitiam attulit sociis, terrorem autem hostibus: ut ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem provocasse ad pugnam pœniteret. Atque hi collocuti inter se, priusquam manum conferent, leniter & quiete, nihil ne in ipsa quidem pugna iracundē, rabioseve fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen invenit, iratum existimō Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel putare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Halienum x) Pelignum scuto protexerit, gladiumque hosti in pectus infixerit. de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Arruntem invaserit. video enim utrumque comminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœpe-

t) D. 2. *studeo.*

n) D. 2. *At.*

x) D. *Allienum.*

cæperit y), impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cælum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratumne censes conflixisse cum Erymanthio apro, aut leone Nemeæo? an etiam Theseus Marathonii tauri cornua comprehendit iratus? vide, ne fortitudo minime sit rabiosa, sitque iracundia tota levitatis. neque enim est ulla z) fortitudo, quæ rationis est expers.

XXIII. Contemnendæ res sunt humanæ a): negligenda mors est: patibiles & dolores, & labores putandi. Hæc cum constituta sint iudicio atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi forte quæ vehementer, acriter, animose fiunt, iracunde fieri suspicamur. Mihi ne b) Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declaravit, numquam privatum esse sapientem, iratus videtur fuisse Ti. Graccho, tum, cum consulem languentem reliquit, atque ipse privatus, ut si consul esset, qui rempublicam salvam esse vellent, se sequi iussit. Nescio, ecquid ipsi nos fortiter in republica fecerimus. si quid fecimus, certe irati non fecimus. An est quidquam

y) D. 2. cæpit.

z) D. 1. illa.

a) D. 2. res humanæ sunt:

b) D. 2. Mihi vero ne &c.

quam similius insaniam, quam ira? quam bene Ennius initium dixit insaniam. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque e) factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille Homericæ fœdus? quid Agamemnone, in iurgio? nam Ajacem quidem ira ad furorem, mortemque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo advocatam iracundiam. Satis est instructa, armata, parata d) per sese. Nam isto modo quidem licet dicere, utilem violentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quod & insani, & ebrii multa faciunt sæpe vehementius. Semper Ajax fortis: fortissimus tamen in furore:

*Nam facinus fecit maximum, cum, Danais
inclinantibus,
Summam rem perfecit manus, prælium restituit
insaniens e).*

XXIV. Dicamus igitur utilem insaniam. tractata definitionem f) fortitudinis. intelliges, eam stomacho non egere. Fortitudo est igitur, affectio animi ff) legi summæ in perpeti-

c) D. 2. ac. d) D. 2. parata, armata.

e) D. 2. Nam facinus fecit maximum
Cum, Danais inclinantibus,
Summam rem perfecit manu
Rem restituit insaniens.

f) D. 2. definitiones. ff) D. 1. animi affectio.

petiendis rebus obtemperans; vel conservatio stabilis iudicii in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, & repellendis, vel scientia rerum formidolosarum, contrariarumque, perferendarum aut omnino negligendarum, conservans earum rerum stabile iudicium: vel brevius, ut Chrysippus. nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definiens, ut putant Stoici: sunt enim omnino omnes fere similes: sed declarant communes notiones, alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum *g*), vel affectio animi in patiendo, ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Quamvis licet insectemur istos, ut Carneades solebat. metuo, ne soli philosophi sint. Quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque involutam? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos existimet sine rabie quidquam fortiter facere posse? Quid? Stoici, qui omnes insipientes insanos esse dicunt, nonne ista colligunt? remove perturbationes, maximeque iracundiam: jam videbuntur monstra dicere. Nunc autem ita differunt, sic se dicere, omnes stultos insanire, ut male olere omne cænum. At non semper. Commove: senties. Sic
ira-

g) D. 2. rerum perferendarum.

iracundus non semper iratus est. Lacesse: jam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cum domum rediit, qualis est cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est utilis? est igitur aliquid, quod perturbata mens melius possit facere, quam constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis h) vitia, quod nullum erat iracundia fœdus, iracundos solos, morbosos i) nominaverunt.

XXV. Oratorem vero irasci minime decet: simulare non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cum quid in causis acrius, & vehementius dicimus? quid? cum jam rebus transactis, & præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Et quis hoc animadvertit? Vincite, num aut egisse unquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum Accium? aguntur ista præclare, & ab oratore quidem melius, si modo est orator, quam ab ullo histrione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem vero laudare, cujus est libidinis? Themistoclem mihi & Demosthenem profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerum,

h) D. 2. moribus. i) D. 2. morosos.

k) D. 1. animadverterit?

rerum, ut ea sunt, quæ profertis, sedata tamen, & tranquilla esse debent. Jam ægritudinem laudare, unam rem maxime detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commode dixit Afranius,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet l).

Dixit enim de adolescente perditio, ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem ipsam illam m) iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria. Utile est enim n), uti motu animi, qui uti ratione non potest: nos autem, ut testificor sæpe, de sapiente quærimus.

XXVI. At etiam æmulari utile est, obtrectare, misereri. Cur misereare potius, quam feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possumus, levare ægritudine. Obtrectare vero alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari quid habet utilitatis, cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse non habeat: obtrectantis autem, angi alieno bono, quod id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro
expe-

l) D. 2. quid lubet.

m) D. 2. illam ipsam.

n) D. 2. eum.

experientia, si quid habere velis? nam solum habere velle, summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare recte possit? quis enim potest, in quo libido, cupiditasve sit, non libidinosus & o) cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinosum igitur, & cupidum p), & iracundum, & anxium, & timidum censemus esse sapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quamvis fuisse, lateque possint; sed brevissime illo modo, sapientiam esse rerum divinarum, & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ cujusque rei causa sit. ex quo efficitur, ut divina imitetur, humana omnia inferiora, virtute ducat. In hanc q) tu igitur, tamquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri? quid est, quod tantam gravitatem, constantiamque perturber? an improvisum aliquid r), aut s) repentinum? quid potest accidere tale, & cui nihil quod t) homini evenire possit? Nam quod ajunt nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia
ista

- o) D. 2. aut. p) D. 2. abest: & cupidum.
 q) D. 2. hunc. r) D. 2. abest: aliquid.
 s) D. 1. atque. t) Sic distinguit: repentinum quid, potest accidere: &, cui nihil tale, quod.

ista ex errorum orta radicibus. Quæ evellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt.

XXVII. Sed quoniam suspicor, te non tam de sapiente, quam de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, quæ u) a philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi infensa, atque inimica natura, ut corporibus tot res salutare, animis nullam invenerit. De quibus hoc etiam est x) merita melius, quod corporum adjuncta adhibentur y) extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo major est in eis z) præstantia, & diviniore, eo majore indigent a) diligentia. Itaque bene adhibita ratio cernit b), quid optimum sit: neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi jam convertenda omnis oratio est. simul enim quærere te de sapiente: quærere autem fortasse de te.

Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes. nam neque omnis ægritudo

- u) D. 2. quanta & quæ. x) D. 1. est hoc etiam.
 y) D. 2. abest: adhibentur.
 z) D. 2. est mentis præstantia. a) D. 2. indiget.
 b) D. 2. I. b. habita cernit.

tudo una ratione sedatur. alia est enim lugenti, alia miseranti, alia invidenti adhibenda medicina. est etiam in omnibus quattuor perturbationibus illa distinctio: Vtrum ad universam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior; an ad singulas, ut ad metum, libidinem, reliquasque melius adhibeatur oratio c): & utrum illudne non videatur ægre ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: ut si quis ægre ferat, se pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse; an hominem ægre ferre nihil oportere, nimirum hoc melius: ne, si forte de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata, propriis rationibus, quibus heri usi sumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur.

XXVIII. Sed omnis ejusmodi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia, aut libido oriatur; nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo: verumtamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quidquam aut naturale, aut necessarium: ut ipsam ægritudinem leniri videmus, cum objicimus marentibus imbecillitatem animi effæminati,

K 2

cum-

c) D. 2. curatio.

cumque eorum gravitatem, constantiamque laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis, esse voluptatem d) bonum; alius autem, pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia avocari potest. illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem utilior e), sed raro proficit, neque est ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas levare illa medicina nullo modo possit: ut si quis ægre ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officii, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam sit ad eum admovenda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. inter omnes enim convenire oportet, commotiones animorum, a recta ratione averfas, esse vitiosas, ut, etiam si nec f) mala sint illa, quæ metum, ægritudinemve; nec g) bona, quæ cupiditatem, lætitiãve moveant, tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim quendam volumus, sedatum, gravem, humana omnia prementem, illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus, talis autem nec inærens,
nec

d) D. 1. voluptatem esse. e) D. 2. subtilior, sed.
f) D. 2. abest: nec. g) D. 2. abest: nec.

nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam h) potest. eorum enim hæc sunt, qui eventus humanos, superiores, quam suos animos esse ducunt.

XXIX. Quare omnium philosophorum, ut ante dixi, una ratio est medendi, ut nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. itaque primum in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, ut ea tollatur, non est quærendum, bonum illud, necne sit, quod libidinem moveat: sed libido ipsa tollenda est: ut siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum utrumque conjunctum, siue illa tria genera bonorum, tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. continet autem omnem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexque vitæ. Itaque non sine causa, cum Orestem i) fabulam doceret Euripides, primos tris versus revocasse dicitur Socrates:

*Neque tam terribilis ulla fando oratio k) est,
Nec fors l), nec ira calitum inxectum malum,
Quod non natura humana patiendo efferat.*

K 3

Est

h) D. 1. quisquam esse.

i) D. 1. Orestis.

k) D. 1. ratio.

l) D. 2. fors.

Est autem m) utilis ad persuadendum, ea, quæ acciderunt n), ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. etsi ægritudinis sedatio & hesternæ disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mærore, & dolore conscripsimus: quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi, remedium adhibere id nos fecimus, naturæque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet.

XXX. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus. De quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, ut ægritudo, præsentis; sic ille, futuri mali. Itaque nonnulli ægritudinis partem quandam, metum esse dicebant, alii autem metum, præmolestiam appellabant, quod est o) quasi dux consequentis molestiæ. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nam videndum est in utrisque, ne quid humile, summissum, molle, effæminatum, fractum, abjectumque faciamus. Sed quamquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, levitate dicendum est: tamen multum prodest, ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. Itaque, siue casu accidit, siue

m) D. 2. etiam.

n) D. 2. acciderint.

o) D. 2. esset.

sive consilio, percommode factum est, quod eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die disputatum est. Quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione, hætenus.

XXXI. Videamus nunc de bonorum, id est, de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem p), una res videtur causam continere, omnes eas esse in nostra potestate, omnes iudicio susceptas, omnes voluntarias. Hic igitur error est eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque ut in malis opinatis, tolerabilia q): sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bonorum: ut, si jam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in bonis, aut in malis r) esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaque ratione malivofus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. atque erat facile, sequentem eam rationem, quæ maxime probatur de bonis, & malis, negare umquam lætitia affici posse insipientem, quod nihil umquam haberet boni. Sed loqui-

K 4

mur

p) D. 2. perturbationes. q) D. 2. tolerabiliora.
r) D. 1. malis aut in bonis.

mur nunc more communi. Sint sane ista bona, quæ putantur, honores, divitiæ, voluptates, cetera: tamen in eis ipsis potiundis exultans, gestiensque lætitiâ, turpis est: ut, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est effusio animi in lætitiâ, quo, in dolore, contractio: eademque levitate cupiditas est in appetendo, qua lætitiâ, in fruendo: & ut nimis afflicti molestia, sic animi elati lætitiâ s), jure judicantur leves. & cum invidere, ægritudinis sit: malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: utrumque immanitate, & feritate quadam proponendo, castigari solet. Atque ut confidere t) decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi causa a gaudio lætitiâ distinguimus. Illud jam supra diximus, fieri contractionem animi recte numquam posse u), elationem posse: aliter enim Nævianus ille gaudet Hector,

Letus sum

Laudari me abs te, pater, laudato viro x):
aliter ille apud Trabeam,

*Læna delinita argento nutum observabit meum,
Quia velim, quid studeam: adveniens digito
impellam januam:*

Fores

- s) D. 2. molles, ita nimis elati.
t) D. 2. cavere. u) D. 2. contractionem animi recte fieri nunquam.
x) D. 2. unum ex utroque versum fecit.

*Fores patebunt y). de improvise Chrysis ubi
me adspexerit,
Alacris obviam mihi veniet, complexum exoptans
meum,
Mihī se dedet.*

*Quam hæc pulcra putet, ipse jam dicet,
Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.*

XXXII. Hæc lætitia quam turpis sit, satis z) est diligenter attendentem penitus videre. Et ut turpes sunt, qui efferunt se lætitia tum, cum fruuntur Veneris voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus vero iste, qui vulgo appellatur amor, (nec, hercule, invenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ levitatis est, ut nihil videam, quod putem conferendum. Quem Cæcilius,

*... deum qui non summum putet,
Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:*

*Cui in manu sit, quem esse dementem velit,
Quem sapere, quem insanire a), quem in morbum injici,*

Quem b) contra amari, quem arcessiri, quem expeti c).

K 5

O præ-

y) D. 2. foris patebit. z) D. 2. facile.

a) D. 2. sanari. b) D. 1. Quam.

c) D. 2. expeti, quem arcessier.

O præclaram emendatricem vitæ, poëticam! quæ amorem, flagitii, & levitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non probaremus d), nulla esset omnino. Quid ait ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu m' e) amoris magis, quam honoris servasti gratia.

Quid ergo? hic amor Medæe quanta miseriarum excitavit incendia! atque ea tamen apud alium poëtam patri dicere audet, se conjugem habuisse.

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorque est patre.

XXXIII. Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Jovem. Ad magistros virtutis, philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente. quis est enim iste amor f) amicitia? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. Bene ergo Ennius,

Fla-

d) D. 2. nisi --- nos probaremus.

e) D. 2. me.

f) D. 1. amor iste.

Flagitii g) principium est nudare inter civis corpora.

Qui ut sint, quod fieri posse video, pudici, solliciti tamen, & anxii sunt: eoque magis, quod seipsi continent, & coërcent. Atque, ut mulieres amores omittam, quibus majorem licentiam natura concessit: quis aut de Ganymedis h) raptu dubitat, quid poëtæ velint: aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Lajus? quid denique homines doctissimi, & summi poëtæ de seipsis i), & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in sua republica cognitus, quæ de juvenum amore scribit k) Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poësis, est amatoria. Maxime vero omnium flagrasse amore Rheginum Ibycum, apparet ex scriptis.

XXXIV. Atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non injuria Dicæarchus accusat, qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici vero & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiae faciundæ ex pulchritudinis specie definiunt qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspirio: sit sane. vacat enim omni

K 6

libi-

g) D. 2. Flagiti.

i) D. 2. se ipsi.

h) D. 2. Ganymedi.

k) D. 1. scripsit.

libidine. hæc autem de libidine oratio est. *fin* autem est aliquis amor, ut est certe, qui nihil absit, aut non multum ab infania, qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim cura.
At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria.

Hæu me infelicem!

Nihil verius. Probe & ille,

Sanusne es, qui temere lamentare?

Sic insanus videtur etiam suis. At quas tragedias effecit!)?

*Te Apollo sancte, fer opem, teque omnipotens
Neptune, invoco;*

Vosque adeo venti.

Mundum totum se ad amorem suum sublevandum conversurum putat: Venerem unam excludit, ut iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quidquam, quasi vero ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat.

XXXV. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, ut & illud, quod cupiat, ostendat quam leve, quam contemnendum, quam nihil m) sit omnino, quam facile vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit.
Abdu-

l) D. 2. effudit ?

m) D. 2. nibili.

Abducendus est etiam n) nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. Loci denique mutatione, tamquam ægroti non convalescentes, sæpe curandus est. Etiam novo quodam o) amore veterem amorem tamquam clavam ejiciendum putant. maxime autem admonendus, quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profecto nulla vehementior: ut, si jam ipsa illa accusare nolis, supra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitude: sed ut hæc omittas, perturbatio ipsa mentis in amore, fœda per se est. nam ut illa præteream, quæ sunt furoris: hæc ipsa per sese quam habent levitatem, quæ videntur esse mediocria?

--- injuriæ,

Suspiciones, inimicitia, indutiæ,

Bellum, pax rursus. Incerta hæc si tu possules

Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis, quem non ipsa pravitate deterreat? est enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi judicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset: & amarent omnes, & semper amarent,

K 7

n) D. 2. etiam est.

o) D. 2. quidam.

rent, & idem amarent, neque alium pudor, aliūm cogitatio, aliūm satietas deterreret.

XXXVI. Ira vero quæ quamdiu p) perturbat animum, dubitationem insanix non habet: cujus impulsu existit etiam inter fratres tale jurgium:

Quis q) homo te exsuperavit umquam r) gentium impudentia?

Quis s) autem malitia te?

Nosti quæ sequuntur. alternis enim versibus in-
torquentur inter fratres gravissimæ contumeliæ:
ut facile appareat, Atrei filios esse, ejus, qui me-
ditatur pœnam in fratrem novam.

*Major mihi moles, majus miscendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam & com-
primam.*

Quæ igitur hæ erunt molest)? audi Thyestem ipsum u):

*Impius hortatur me x) frater, ut meos malis
miser*

Manderem y) natos.

Eorum viscera apponit: quid est enim, quo non progrediatur eodem ira, quo furor z)? Itaque ira-

p) D. 2. cum diso.

q) D. 2. Qui.

r) D. 2. usquam.

s) D. 2. Qui.

t) D. 2. Quo igitur hæc erumpit moles?

u) D. 2. abest: ipsum.

x) D. 2. me hortatur.

y) D. 1. Mandarem.

z) D. 2. progrediatur

ira? eo demum quo furor.

tos proprie dicimus exisse de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. His aut a) subtrahendi sunt ei, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere?) aut rogandi orandique sunt, ut, si quam habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud: dum defervescat ira. Defervescere autem certe significat ardorem animi invita ratione excitatum. Ex quo illud laudatur Archytæ: qui cum villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem?

XXXVII. Ubi sunt ergo isti, qui iracundiam utilem dicunt? (Potest utilis esse infania?) Aut b) naturalem? an quidquam esse potest c) secundum naturam, quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira? aut alius alio magis iracundus esset: aut finem haberet prius, quam esset ulla d) ulciscendi libido: aut quemquam pœniteret, quod fecisset per iram? ut Alexandrum regem videmus, qui cum interemisset Clitum, familiarem suum, vix a se manus abstinuit. tanta vis fuit pœnitendi, quibus cognitis, quis est, qui dubitet, quin hic que-

a) D. 1. autem.

b) D. 2. At.

c) D. 2. est.

d) D. ult.

quoque motus animi, sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est avaritia, gloria cupiditas, ex eo, quod magni æstimeretur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationem quoque omnem, esse in opinione. Et, si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio gravis, non temere assentiens: metus quoque, est diffidentia e) expectati, & impendentis mali. Et, si spes, est expectatio boni: mali expectationem esse necesse est, metum. Ut igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo ut constantia, scientiæ; sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid, ii f) sunt constituti, quasi mala valitudine animi: sanabiles tamen. ut Socrates g) dicitur, cum multa in conventu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est a ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate sublevatus, cum illa sibi signa, sed ratione a se dejecta diceret. Ergo ut optima quisque valitudine affectus, potest videri, ut h) natura, ad aliquem morbum
pro-

e) D. 2. assentiens: diffidentia quoque est metus expectati. f) D. 2. ei.

g) D. 2. ut Socratis dicitur. Cum.

h) D. 2. ut natura ad a. m. p.

proclivior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant e i) falsis opinionibus, rerum bonarum, ac k) malarum, ut sit alius ad alios motus, perturbationesque proclivior. inveteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur, quam perturbatio: citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur.

XXXVIII. Sed cognita jam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum, & voluntatibus, sit jam hujus disputationis modus. Scire autem vos l) oportet, cognitis, quoad possunt m) ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil a philosophia posse aut majus, aut utilius optari, quam hæc, quæ a nobis hoc quadriduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum levato, adjunximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini malum majus n) est. etsi enim omnis animi perturbatio gravis est, nec multum differt ab amentia; tamen ita ceteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo, & perturbatos dicere solemus: at eos, qui
se

i) D. 1. ex. k) D. 2. &. l) D. 2. nos.
m) D. 1. possint. n) D. 1. majus malum.

se ægritudini dederunt o), miseros, afflictos, ærumnolos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed a te ratione propositum, ut separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputarem. in ea est enim fons miseriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse, & voluntarios, ea reque fuscipi, quod ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem malorum omnium p), stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurque nos sanari. his enim malis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione recte fieri possit: aut cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni, & beati volumus esse, omnia adjumenta, & auxilia petamus bene, beateque vivendi.

o) D. i. dederunt.

p) D. i. omnium malorum.

M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM QVAE-
STIONVM

A D

M. B R V T V M

LIBER QVINTVS.

VIRTVTEM AD BEATE VIVEN-
DVM SE IPSA ESSE CONTENTAM.

ARGVMENTVM.

Hic liber in difficili, sed gravi & dignissima Philosopho, quaestione versatur, sitne virtus ad beate vivendum se ipsa contenta? De ea disputatur primo Mathematicorum more breviter, deinde fufus more Philosophorum. Nam quemadmodum Geometrae, cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quae ante docuerunt, id sumunt pro concesso & probato, illud modo explicant, de quo ante nihil scriptum sit; philosophi autem, quamcunque rem habent in manibus, in eam, quae conveniunt, congerunt omnia, etsi alio loco disputata sunt: sic Cicero primo ex iis, quae superioribus diebus disputarat, conficit id, quod quaeritur; deinde vero ita de hac quaestione dispu-

disputat, tamquam superioribus diebus nil esset disputando confectum. Nam primo ostendit breviter, si sapiens omnibus perturbationibus liber sit, non posse non beatum sapientem esse, quod qui in iis sint, miseri sint necessario. Quare, cum virtus a perturbationibus sola liberet, virtutem necessario solam beatum hominem efficere. c. 5. 6. In quo reprehendit veterem Academicorum & Peripateticorum inconstantiam, qui cum tria genera bonorum faciant, solam tamen virtutem dicant sufficere, etsi non ad beatissimam, tamen ad beatam vitam. c. 7. -- 13. Deinde multis tum argumentis, tum exemplis hominum & vitiosorum & virtutis laude illustrium demonstrat, virtutem efficere hominem non solum beatum, quod est Stoicis cum Academicæ veteris Philosophis & Peripateticis commune, sed etiam vel in cruciatu & tormentis beatissimum; quod contradicunt Platonici & Peripatetici, qui virtute quidem beatam vitam esse contendunt, sed accessione bonorum corporis & fortunæ fieri beatissimam. c. 14. --- 28. Subjicitur tandem longa disputatio, qua initio a Platonice & Peripateticis facta, ostenditur, quomodo cuique, imprimisque Epicureæ, de fine bonorum, sententiæ

tia consentaneum putet, sapientes semper beatissimos dicere.

I. QVINTVS hic dies, Brute a), finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est a nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, disputatum. placere enim tibi admodum sensi, & ex eo libro, quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut elaborandum sit, quo facilius probetur. nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod gravius, magnificentiusque dicatur. Nam, cum ea b) causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, ut, omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profecto spe beate vivendi tantam in eo studio curam, operamque posuerunt. Quod si ab iis c) inventa, & perfecta virtus est, & si præsidii ad beate vivendum in virtute satis est: quis est, qui non præclare & ab illis positam, & a nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? sin autem virtus subiecta sub varios,
incer-

a) D. 1. *Brute, dies.*

b) D. 2. *aliqua.*

c) D. 2. *eis.*

incertosque casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beate vivendi, quam vota facienda videantur. Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: interdum & humani generis imbecillitatem, fragilitatemque extimescere. vereor enim, ne natura, cum corpora nobis infirma dedisset, iisque d), & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles adjunxisset, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus & molestiis implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum, & ex nostra fortasse mollitia, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. Illa enim, si modo est ulla virtus, (quam dubitationem avunculus tuus, Brute, fustulit;) omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet: eaque despiciens, casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter se ipsam, nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia adversa tum e) venientia metu augentes, tum mærore præsentia, rerum naturam, quam errorem nostrum, damnare malimus.

II. Sed

d) D. 2. *hisque.*

e) D. 2. *cum.*

II. Sed & hujus culpæ, & ceterorum vitiorum, peccatorumque nostrorum omnis a philosophia petenda correctio est. cujus in sinum cum a primis temporibus ætatis nostra voluntas, studiumque nos compulisset, his gravissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna jactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux! o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiiis, tum litterarum, & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. ad te confugimus: a te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Est autem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. Cujus igitur potius opibus utamur, quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. Ac philosophia quidem tantum abest, ut proinde, ac de hominum est vita merita, laudetur; ut a plerisque neglecta, a multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc patricidio se inquinare audet? & tam impie ingratus

tus esse, ut eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longe retro respicere non possunt: nec eos, a quibus vita hominum instructa primis sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cum videamus, nos tamen confitemur esse f) recens.

III. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modo re esse antiquam, verum etiam nomine? quæ divinarum g), humanarumque rerum, tum initiorum, causarumque, cujusque rei cognitione hoc pulcerrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui a Græcis σοφοί, sapientes a nostris & habebantur, & nominabantur, & multis ante sæculis Lyeurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Ulyssem h), & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. Nec vero Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaaso, nec stellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium divina cogni-

f) D. esse confitemur,
divinarum.

g) D. 2. quæ cum
h) Ulyxem,

cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen usque ad Pythagoræ manavit ætatem: quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Phliuntem ferunt venisse, eumque cum i) Leonte, principe Phliasiorum, docte, & copiose disseruisse quædam. cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsisse ex eo, qua maxime arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratum Leontem novitatem nominis, quæsisse k), Quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset? Pythagoram autem respondisse, Similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent: alii emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenium, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed vivendi causa venirent, studioseque

per.

i) D. 2. cumque Leonte.

k) D. 1. quæsisse.

perspicerent, quid ageretur, & quo modo: item l) nos quasi in mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriae servire, alios pecuniae: raros esse quosdam, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur: hos se appellare sapientiae studiosos, id est enim philosophos: & ut illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirentem, sic in vita longe omnibus studiis contemplationem rerum, cognitionemque praestare.

IV. Nec vero Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cum post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Graeciam, quae magna dicta est, & privatim, & publice, praestantissimis & institutis, & artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagorae discipulum, audierat, numeri, motusque tractabantur, & unde omnia orirentur, quove recederent m): studioseque ab his siderum magnitudines, intervalla, cursus anquirebantur, & cuncta caelestia. Socrates autem primus philosophiam de-

VOCA-

l) *D. ita.*m) *D. z. reciderent.*

vocavit e cælo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita, & moribus, rebusque bonis, & malis quærere. Cujus multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenii magnitudo, Platonis memoria, & litteris consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. E quibus nos id potissimum consecrati o) sumus, quo Socratem usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissime, copiosissimeque tenuisset, fecimus & alias sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus. Et quadridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die, cum eodem loco consedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus.

V. A. Non mihi videtur ad beate vivendum satis posse virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cujus ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed dep) hoc, quod mihi dixi videri, quale sit:

L 2

de

o) D. consecuti.

p) D. 2. abest: de.

de quo a te disputari volo. M. Nempe negas ad beate vivendum satis posse virtutem? A. Prorsus nego. M. Quid? ad recte, honeste, laudabiliter, postremo ad bene vivendum satisne est praesidii in virtute? A. Certe satis. M. Potes igitur, aut qui male vivat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beate vivere? A. Quidni possum? nam etiam in tormentis recte, honeste, laudabiliter q), & ob eam rem bene vivi potest, dummodo intelligas, quid nunc dicam bene. dico enim, constanter, graviter, sapienter, fortiter. Haec etiam in equuleum conjiciuntur, quo vita non adspirat beata. M. Quid igitur? solane beata vita, quaeso, relinquitur extra ostium, limenque carceris, cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia, reliquaeque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium, nec dolorem? A. Tu, si quid es facturus, nova aliqua conquiras oportet. Ista me minime movent, non solum quia pervulgata sunt, sed multo magis, quia, tamquam levia quaedam vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam potata delectant. Velut iste chorus virtutum, in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, ut ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita a se desertas r) passura videatur.

cum

q) D. 2. abest: *laudabiliter.*

r) D. 2. *perrectura beata vita, nec eas a se &c*

cum autem animum ab ista pictura, imaginibusque virtutum, ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse, quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus, virtutes autem noli vereri ne expostulent, & querantur se a beata vita esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos: multaque de M. Atilio, Q. Cæpione, M. Aquillio recordatur: beatamque vitam, si imaginibus potius uti, quam rebus ipsis placet, conantem ire in equalem retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune.

VI. M. Facile patior, te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum a me disputari velis. Sed quæro, utrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum vero, & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata jam hæc, & pæne ad exitum adducta quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationesque animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim potest, mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? quid, si idem (quod plerumque fit)

fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timeret: si debilitatem, cæcitatem: si denique, quod non singulis hominibus s), sed potentibus populis sæpe contingit t), servitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modo ea futura timeret, verum etiam fert, sustinetque præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserrimus? quid vero illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem videmus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius, ardentiusque sitientem, nonne recte miserrimum dixeris? quid elatus ille u) levitate, inanique lætitia exsultans, & temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi videtur beator? ergo, ut hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ, exsultantes x) languidis liquefaciunt voluptatibus. Ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commovente: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moveri queat.

Quod

s) D. 2. *singulis modo hominibus.*

t) D. 2. *contigit.*

u) D. 2. *ille elatus.*

x) D. 2. *exultantes.*

Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuique y) accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat; idemque, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate: quid est, cur is non beatus sit: & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos?

VII. A. Atqui alterum dici non potest, quin ii z), qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem jam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est, videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodum id quidem. M. Verumtamen mathematicorum iste mos est, non est philosophorum. Nam geometræ cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id sumunt pro concessio, & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil scriptum est. Philosophi, quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia: etsi alio

L 4

loco

y) D. 2. cuiquam.

z) D. 2. bi.

loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quaesitum, satisne ad beate vivendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset, respondere, se ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: &, quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut, si beata vita virtute contenta sit; nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beate vivendum esse vim, nihilo minus hoc agunt separatim. propriis enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim, cave enim putes, ullam in a) philosophia vocem emissam clariorem b), ullumve esse philosophiæ promissum uberius, aut majus. Nam quid profitetur? o dii boni! perfecturam se, qui legibus suis parvisset, ut esset contra fortunam semper armatus: ut omnia præfidia haberet in se, bene, beateque vivendi; ut esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni aestimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertur omnibus præmiis, donisque fortunæ; non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudinem, non infinito pondere auri contentus,

præ-

a) D. 2.

b) D. 2. elatiorem.

præmium proposuit e), qui invenisset novam voluptatem. Qua ipse non fuit d) contentus: neque enim umquam finem inveniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmiter crederemus.

VIII. A. Vellem id quidem: sed habeo paululum e), quod requiram. ego enim assentior, eorum quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, ut, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam f) virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem g) bonum. Sed Brutus tuus, auctore h) Aristone, & Antiocho, non sentit hoc: putat i) enim, etiam si sit k) bonum aliquid præter virtutem. M. Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? A. Tu vero, ut viderur: nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristone nuper, cum Athenis imperator apud eum diversarer l), dissensio fuit.

L 5

mihi

- c) D. 2. proposuit ei. d) D. 2. ipsa non fuisset.
 e) D. 2. paululum. f) D. 2. vitam beatam.
 g) D. 2. honestum. h) D. 2. auctoribus.
 i) D. 2. disputat. k) D. 1. etiam ut sit.
 l) D. 2. diversarer.

mihî enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis m) pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua n) pars abesset, ut vires, ut valitudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte clauderet, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quamquam non constantissime dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, ut sit beator: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) &, quod ex maiore parte unamquamque rem appellari, spectarique dicunt, est ubi id isto modo valeat. cum vero tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus urgeatur o), ut omnia adversa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectum doloribus, huic paullumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modo ad beatissimam? Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cum
statu-

m) D. 2. scripta sunt etiam Antiocho locis.

n) D. 2. quæ.

o) D. 2. urgeatur.

statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ
 everfiones, exsilia, orbitates magnam vim habere
 ad male, misereque vivendum, non est ausus elate,
 & ample loqui, cum humiliter, demisseque sen-
 tiret.

IX. Quam bene, non quæritur: constanter qui-
 dem certe. Itaque mihi placere non so-
 let, consequentia reprehendere, cum prima con-
 cesseris. Hic autem, elegantissimus omnium phi-
 losophorum, & eruditissimus, non magnopere
 reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum:
 vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro,
 quem scripsit de vita beata, in quo multa dispu-
 tat p), quamobrem is, qui torqueatur, qui cru-
 cietur, beatus esse non possit. in eo etiam puta-
 tur dicere, in rotam q), beatam vitam non ascen-
 dere. Non usquam r) id quidem dicit omnino,
 sed, quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui
 concesserim, in malis esse dolores corporis, in
 malis naufragia fortunæ; huic succensere dicenti,

L 6]

non

p) D. 2. quod --- disputavit.

q) D. 2. in rotam (id est genus quoddam tor-
 menti apud Græcos) beatam vitam &c.

r) D. 1. Nusquam.

non omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? Vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum, quod in Calisthene suo laudavit illam sententiam,

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negant ab ullo philosopho quidquam dictum esse languidius. recte id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quam consilium, valere? An malumus Epicurum imitari? qui multa præclare sæpe dicit: quam enim s) sibi constanter, convenienterque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quemquam jucunde posse vivere, nisi idem honeste, sapienter, justeque vivat. Nihil gravius, nisi philosophia dignius: nisi idem hoc ipsum, honeste, sapienter, juste, ad voluptatem referret. Quid melius, quam fortunam exiguam intervenire sapienti? sed hoc isne dicit, qui, cum dolo-

s) D, 2. *Quam sibi.*

dolorem non modo maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus, *Occupavi, inquit, te t) fortuna, atque cepi: omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me adspirare non posses.* Præclare, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu vero, Metrodore, qui omne bonum in visceribus medullisque condideris: & definieris, summum bonum firma corporis affectione, explorataque spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono jam exspoliari potes.

X. Atqui his capiuntur imperiti: & propter hujusmodi sententias, istorum hominum est multitudo. Acute autem disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. Quid dicam bonos, perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, cum u) sapientes,

L 7

tum

t) D. 2. *te, inquit.*

u) D. 1. *tum.*

tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidem hos existimo, qui sint x) in bonis, nullo adjuncto malo. Neque ulla alia huic verbo, cum beatum dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest. aderit enim malorum, si mala illa ducimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graves dolores corporis, perdita valitudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsilium, servitus. Denique y) in his tot, & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere z), potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper a) beatum fore, cum vel in omnibus his uno tempore esse possit? Non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut cum ea, quæ supra enumeravi, in
malis

x) D. 2. sunt.

y) D. 2. Servitus denique. In his tot &c.

z) D. 2. & tantis, ad quæ etiam plura possunt accedere. a) D. 2. semper sapientem.

malis numerent, iidem b) dicant semper beatum esse sapientem, quod c) si titulus hic deletat insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, Platone dignissimus, inducant animum, illa, quorum splendore capiuntur, vires, valitudinem, pulcritudinem, divitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque d) paupertate terreri, omniaque sibi in sese esse posita, neque e) esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & f) hæc loqui, quæ sunt magni cujusdam & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo potest: qua gloria commotus Epieurus exoritur. cui etiam, si diis g) placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. sed numquam id diceret, si ipse se audiret. quid est enim, quod minus conveniat, quam ut is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat,
 Quam

b) D. 2. *idem.*c) D. 2. *quos.*d) D. *nec.*e) D. 2. *nec.*f) D. 2. *Neque enim & hæc.* g) D. 2. *Diis.*

Quam hoc suave est, tum, cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia.

XI. A. Adducis me, ut tibi assentiar. Sed tua quoque vide ne desideretur constantia.

M. Quonam modo? **A.** Quia legi tuum nuper quartam de Finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem disserens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur h), inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum novitatem interesse. Quod si ita est, quid est causæ, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beate vivendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba. **M.** Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem vivimus? quodcumque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. veruntamen, quoniam de constantia paullo ante diximus, non ego hoc loco id quæ-

ren-

h) D. 2. probare.

quam sit doctus, quam vir bonus? Quid? tu o) in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros. miser ergo Archelaus? certe, si iniustus. Vide-
turne omnem hic beatam vitam in una virtute ponere? Quid vero in epitaphio? quo modo idem? Non cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beate vivendum ferunt, nec sus-
pensa aliorum aut bono casu, aut contrario pen- dere ex alterius eventis, & errare coguntur: huic optime vivendi ratio comparata est p). Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cum reliquis com-
modis, tum maxime liberis, parebit, & obe- diet præcepto illi veteri:

*Neque enim letabitur umquam, nec mere-
bit nimis,*

*Quod semper in se ipso omnem spem reponet
sui q).*

XIII. Ex hoc igitur Platonis quasi quodam san-
cto, augustoque fonte nostra omnis ma-
nabit oratio.

Unde

- o) D. 1. abest: tu. p) D. 1. absunt: huic ---
comparata est. q) D. 2. non agnoscit
numeros versuum.

Unde igitur rectius ordiri r) possumus, quam a communi parente natura? quæ quidquid genuit, non modo animal, sed etiam quod ita ortum esset e terra s), ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque t) genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere a terra altius possunt; alia semper virent, alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescent: neque est ullum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, & suis in quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniaque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediante, perfecta sint. Facilius vero etiam in bestiis, quod his sensus a natura est datus, vis ipsius naturæ perspicui potest. Namque alias bestias nantes, aquarum incolas esse voluit: alias, volucres, cælo frui libero. serpentes quasdam: quasdam esse gradientes, earum ipsarum partim solivagas, partim congregatas: immanes alias, quasdam autem cicures. nonnullas abditas, terraque tectas. atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit,

r) *D. 2. ordiri rectius.* s) *D. 1. esset ortum e terra.*
 t) *D. 2. quidque.*

possit, manet in lege naturæ. & ut bestiis aliud alii præcipui a natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus, decerptus ex mente divina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dicta, comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, ut ne cæcetur u) erroribus; fit perfecta mens, id est, absoluta ratio: quod est idem virtus. Et, si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum, atque cumulatam est, idque virtutis est proprium: certe omnes virtutis compotes, beati sunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto convenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. quid enim deest ad beate vivendam ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse quæ potest?

XIV. At diffidat necesse est, qui bona dividit tripertito. Quæ enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui, nisi stabili, & fixo, & permanente x) bono,
bea-

u) D. 2. cæcetur.

x) D. 1. manente.

beatus esse nemo potest. Quid ergo ejusmodi
 istorum est? ut mihi Laconis illud a) dictum in
 hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mer-
 catori, quod multas naves in omnem oram ma-
 ritimam dimisisset, *Non sane optabilis quidem
 ista*, inquit, *rudentibus apta fortuna*. An du-
 bium est, quin nihil sit habendum in eo gene-
 re, quo vita beata complectitur b), si id possit
 amitti? nihil enim interarescere, nihil exstingui,
 nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata
 consistit. nam qui timebit, ne quid ex his de-
 perdat, beatus esse non poterit. Volumus enim,
 eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabi-
 lem, septum, atque munitum, non ut parvo me-
 tu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim inno-
 cens is dicitur, non qui leviter nocet, sed qui
 nihil nocet: sic sine metu is habendus est, non
 qui parva c) metuit, sed qui omnino metu va-
 cat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi af-
 fectio cum in adeundo periculo, & in labore
 ac dolore patiens, tum procul ab omni metu?
 Atque hæc certe non ita se haberent, nisi omne
 bonum in una honestate consisteret. Quis autem
 illam

a) D. i. *illud Laconis.* b) D. 2. *completur.*

c) D. *parum.*

illam maxime optatam, & expeditam securitatem (securitatem autem nunc appello, vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? quî autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parva ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi d) in se posita censebit? An Lacedæmonii Philippo minitanti e) per litteras, se omnia, quæ conarentur, prohibitorum, quæsiuerunt f), num se esset etiam mori prohibitorus: vir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperiatur, quam civitas universa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adjuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beate vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & a metu vindicet: temperantia tum g) a libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata.

XV. At-

d) *D. z. sua.*

e) *D. z. minitante.*

f) *D. z. quæsiuerint.*

g) *D. z. cum.*

XV. Atqui h) cum perturbationes animi, miseram i); sedationes autem, vitam efficiant beatam: duplexque ratio perturbationis fit, quod ægritudo, & metus, in malis opinatis; in bonorum autem errore, lætitia gestiens, libidoque versetur k): cum l) omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tam gravibus concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus atque distractis, quem vacuum, solum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. Atqui m) etiam omne bonum, lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum. si vero gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile n), profecto etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. ex quo efficitur, honestate una vitam contineri beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miser-

h) D. 2. *Atque.*

i) D. 2. *miseriam;*

k) D. *versentur.*

l) D. *Quæ.*

D. 1. *Cum hæc omnia.*

m) D. 2. *Atque.*

n) D. 2. *lætabile autem.*

miserrimum. An dubitas, quin præstans valitudine, viribus, forma, acerrimis integerrimisque sensibus, adde etiam, si libet o), pernicitatem, & velocitatem, da divitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo: dabitabisne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? videamus, ne, ut acervus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt: honestum ex his effici nihil poterit, quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod vero approbaris, id gratum acceptumque habendum. ergo etiam dignitas ei tribuenda est. quod si ita est: laudabile sit necesse est. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus: multa erunt, quæ nobis bona dicenda sunt.

XVI. Omit.

o) D. 2. libet.

XVI. Omitto divitias: quas, cum quivis, quamvis indignus, habere possit, in bonis non numero. quod enim p) est bonum, id non quivis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborumque consensu excitatam. Hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quæ Anticlea laudat Ulyssi q) pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis r). ea si bona ducemus, quid erit in philosophi gravitate, quam in vulgæ opinione, stultorumque turba, quod dicatur aut gravius, aut grandius? Aut enim eadem Stoicæ præcipua, vel producta dicunt, quæ bona isti. Dicunt illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine iis s) esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certe negant. Nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille philosophiæ diserebat. *Qualis cujusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem ejus esse*

p) D. 2. abest: enim.

q) D. Ulyxi.

r) D. 2. hæc quatuor verba versum fecit.

s) D. 2. hi aut sine his.

Cic. Tusc. Quæst.

M

esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis. & vita igitur laudabilis boni viri & honesta. Ergo, quoniam laudabilis, ex quibus, bonorum beatam vitam esse, concluditur. Etenim, pro deorum, atque hominum fidem! parumne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis, & otii t) consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo ejus esse placidissimam pacem? Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine aegritudine, sine alacritate ulla u), sine libidine, nonne beatus? at semper sapiens talis: semper igitur beatus. Jam vero qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæque sentit? refert autem omnia ad beate vivendum. beata igitur vita laudabilis. nec quidquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc sic etiam concluditur.

XVII. Nec in misera vita quidquam est prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata. Et est in aliqua vita præ-

t) D. 2. otii.

u) D. 2. s. a. futili.

prædicabile aliquid, aut x) gloriandum, ac præ se ferendum: ut Epaminondas,

Consilii nostri laus est attonsa Laconum:
ut Africanus,

A sole exoriente, supra Mæoti' paludes,

Nemo est qui factis y) æquiparare queat.

Quod si beata vita: glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est z). nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit.

Quibus positis, intelligis quid sequatur: & quidem, nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata.

quod erit enim honestum, certe fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid a);

quo quid potest dici perversius? quid? cum fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse b) ad beatam vitam? contrariorum enim contraria sunt consequentia.

Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa

M 2

Crito-

x) D. 1. y) D. 2. factis me.

z) D. 2. Sic distinguit & legit:

Quod si est: beata vita glorianda . . . ferenda est:

a) D. 1. aliquid melius.

b) D. 2. virtuti inesse ad &c.

Critolai : qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam boni c) lancem putet, ut terram, & maria deprimat.

XVIII. Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere d) virtutem, extenuantem cetera, & abjicientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit, virtutum e) interitus consequetur. Nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futuræ ægritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo ut idem vincatur interdum, nec putet ad se præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent se in vita, ut vinci nesciant.
Hic autem vincetur, ut dixi: nec modo vincetur, sed etiam serviet. At nos f) virtutem semper liberam volumus, semper invictam. Quæ nisi

c) D. 2. animi. d) D. 2. tanto opere.

e) D. 2. fit, virtutem.

f) D. 2. Nos autem virtutem.

nisi sunt, sublata virtus est. Atqui g) si in virtute satis est præsidii h) ad bene vivendum, satis est etiam ad beate. satis est enim certe in virtute, ut fortiter vivamus. si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re umquam terreamur, semperque simus invicti. Sequitur, ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter, absolute, prospere. igitur beate. Satis autem ad fortiter vivendum virtus potest, satis ergo etiam ad beate. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est quod adest, neque eam umquam sui pœnitet.

XIX. Similene i) putas C. Lælii unum consulatum fuisse, & cum quidem cum repulsa (sic cum k) sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus a bono consule potius, quam ille a bono l) populo repulsam fert m), suffragiis præteritur); sed tamen utrum malles, te, si potestas esset, se-

M 3

mel,

g) D. 2. *Atque.*i) D. 1. *Similemne.*l) D. 2. *malo.*h) D. 2. *præsidi.*k) D. 2. *si cum.*m) D. 2. *refert.*

mel, ut Lælium, consulem, an, ut Cinnam, quater n)? non dubito, tu quid responsurus sis. Itaque video, cui committam. Non quemvis hoc idem interrogarem. responderet enim alius fortasse, se non modo quattuor consulatus uni anteponere: sed unum diem Cinnæ multorum, & clarorum virorum totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset. at Cinna, collegæ sui, consulis Cn. Octavii o), præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris, nobilissimorum hominum: quorum virtus fuerat domi, militiæque cognita, M. Antonii p), omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen q) humanitatis, salis, suavitatis, leporis. Beatusne igitur, qui r) hos interfecit? mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit, ut ea facere ei liceret. Etsi peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique s) conceditur. Utrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communi-

cavit,

n) D. 2. Cinnam quater? o) D. 2. Octavi.

p) D. 2. Antoni. q) D. 2. Specimen fuisse.

r) D. 2. quia. s) D. 2. cui.

cavit, pæne altero Lælio, (nam huic illum dicit) simillimum) an cum civili bello victor, iratus, necessariis Catuli deprecantibus, non semel respondit, sed sæpe, Moriatur? in quo beator ille, qui huic nefariæ voci paruit, quam is, qui tam scelerate imperavit. nam cum accipere, quam facere præstat injuriam: tum morti jam ipsi adventanti paullum u) procedere obviam, quod fecit Catulus; quam, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis.

XX. Duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum v & xx natus annos dominatum occupavisset. Qua pulcritudine urbem, quibus autem opibus præditam, servitute oppressam tenuit civitatem? Atqui de hoc homine a bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse ejus in victu temperantiam, in rebusque gerendis virum acrem, & industrium, eundem tamen maleficum natura, & injustum. Ex quo omnibus, bene veritatem intuentibus, videri necesse est miserrimum. ea enim

M 4

enim

t) D. 1. duco. D. 2. hunc illi duco.

u) D. 1. paullulum.

enim ipsa quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, consequebatur. Qui cum esset bonis parentibus, atque honesto loconatus (etsi id quidem alius alio modo tradidit) abundaretque æqualium x) familiaritatibus, & consuetudine propinquorum; haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore conjunctos: credebat z) eorum nemini; sed iis a), quos ex familiis locupletum servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, & quibusdam convenis, & feris barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter injustam dominatus cupiditatem in carcerem quodammodo ipse se incluferat. Quin etiam ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. Ita sordido, ancillarique artificio b) regiæ virgines, ut tonstriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab iis c) ipsis, cum jam essent adultæ, ferrum removit, instituitque, ut candentibus juglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Cumque duas uxores haberet, Aristomachen, civem suam, Doridem autem Lorensensem, sic noctu ad eas ventitabat, ut omnia specu-

x) D. & æqualium. z) D. 2. credebat se.
 a) D. 2. his. b) D. 2. officio. c) D. 2. his

specularetur, & perscrutaretur ante. Et, cum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, ejusque fossæ transitum ponticulo ligneo conjunxisset: eum ipsum, cum forem cubiculi clauserat, detorquebat. Idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atque is cum pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cum quidam familiaris jocans dixisset, *Huic quidem certe vitam tuam committis*: arrisissetque adolescens: utrumque jussit interfici: alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui; alterum, quia id dictum d) risu approbavisset. Atque eo factò sic doluit, ut nihil gravius tulerit in vita, quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. Cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum. Quamquam hic quidem tyrannus ipse judicavit e), quam esset beatus.

XXI. Nam cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem dominatus, rerum
M 5 abun-

d) D. 2. dictum id. e) D. 2. indicavit.

abundantiam, magnificentiam ædium regiarum; negaretque umquam beatiorem quemquam fuisse: *Visne igitur, inquit, Damocle f), quoniam hac te g) vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam?* cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcerrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto: abacosque complures ornavit argento, auroque cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosque nutum ejus h) intuentis i) diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ exquisitissimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium, e lacunari seta equina aptum, demitti iussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulcros illos ministratores adspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defluebant coronæ: denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatum, cui

f) D. s. Damocle.

g) D. z. te hac.

h) D. z. illius.

i) D. z. intuentes.

in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pulcrum est. adhuc neminem cognovi poëtam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet. Te tua, me delectant mea. Sed, ut ad Dionysium redeamus; omni cultu, & victu humano carebat: vivebat cum fugitivis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur.

Non ego jam cum hujus vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum, & plane sapientium.

XXIII. Ex eadem urbe humilem homunculum, a pulvere, & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedes. Cujus ego quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum undique, & vestitum vepribus & dumetis, indagavi sepulcrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in ejus monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulcro spheram esse positam cum cylindro. Ego autem, cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequen-

quentia sepulcrorum) animadvertit) columellam non multum e dumis eminentem : in qua inerat sphaerae figura; & cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quaererem. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quo cum patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis u) fere. Ita nobilissima Graeciae civitas, quondam vero etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat, unde aberravit, oratio. Quis est omnium, qui modo cum Musis, id est, cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium x), qui se non hunc mathematicum malit, quam illum tyrannum? Si vitae modum, actionemque quaerimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisque alebatur, cum oblectatione solertia; qui y) unus suavissimus pastus animorum: alterius in caede, & injuriis, cum & diurno, & nocturno metu. Age, confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram. quae regna, quas opes studiis

M 7

t) D. animum adverti. u) D. 2. dimidiatum.
 x) D. 2. aliquid commercii. y) D. qui est.

diis eorum, & delectationibus antepones? Etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris z), optimum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? ejus bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis, est virtus. ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulcra, honesta, præclara sunt, ut supra dixi: sed dicendum idem illud a) paullo uberius videtur: plena gaudiorum sunt. Ex perpetuis autem, plenisque gaudiis cum perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur, ut ea existat ex honestate.

XXIV. Sed, ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi moventia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamque convertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isque animo parumper, & cogitatione fingatur. Primum ingenio eximio sit, necesse est: tardis enim mentibus virtus non facile comitatur. deinde ad investigandam veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi fæctus existet: unus in cognitione rerum positus, & in
expli-

z) D. z. *quærimus.* a) D. i. *illud idem.*

explicatione naturæ: alter in descriptione expectandarum, fugiendarumve rerum: tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum b) subtilitas disferendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cum his habitantem, pernoctantemque curis? ut c), cum totius mundi motus, conversionesque perspexerit, sideraque viderit innumerabilia caelo inhaerentia cum ejus ipsius motu congruere certis infixis sedibus d)? septem alia suos quæque tenere cursus, multum inter se aut altitudine, aut humilitate distantia, quorum vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? Horum nimirum adspectus impulit illos veteres, & admonuit, ut plura quærent. Inde est indagatio nata initiorum, & tamquam seminum, unde essent omnia orta, generata, concreta: quæque cujusque generis vel inanimi vel animantis, vel muti, vel loquentis origo, quæ vita, qui e) interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: unde terra, & quibus f) librata
pon-

b) D. 2. cum.

c) D. 2. abest: ut.

d) D. sedibus.

e) D. quis.

f) D. 2. terra æquis librata.

ponderibus, quibus cavernis maria sustineat g): in qua omnia delata gravitate medium mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotundo.

XXV. Hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, existit illa a deo Delphis præcepta cognitio, ut ipsa se mens agnoscat, conjunctamque cum divina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio compleatur h). ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorum, studium incendit illius æternitatis imitandæ, neque se in brevitate viræ collocatam i) putat, cum rerum causas alias ex aliis aptas, & necessitate nexus videt. Quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen mensque moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potius omnes partes, orasque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & ceteriora considerat? hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partesque virtutum: invenitur, quid sit, quod natura spectet extremum in bonis, quod k) in malis ultimum, quo referenda sint officia,

g) *D. 2. sustineantur.* h) *D. 2. completur.*
 i) *D. 2. collocatum.* k) *D. 2. quid.*

officia, quæ degendæ ætatis ratio diligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maxime efficitur, quod hac disputatione agimus, ut virtus ad beate vivendum, sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera dispertit, sequentia adjungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, disserendi ratio, & scientia. Ex qua cum summa utilitas existit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna sapientia. Sed hæc otii l). Transeat idem iste sapiens ad rempublicam tuendam. quid eo possit esse præstantius, cum contineri m) prudentia utilitatem civium cernat, justitia nihil in suam domum inde deriveret, reliquis utatur tot, tam variisque virtutibus? adjunge fructum amicitiarum: in quo doctis n) positum est cum consilium omnis vitæ, consentiens, & pæne conspirans, tum summa jucunditas e quotidiano cultu, atque victu. Quid hæc tandem vita desiderat, quo sit beator? cui rei o) refertæ tot, tantisque gaudiis, fortuna ipsa cedat necesse est. Quod si gaudere talibus bonis animi, id est virtuti.

l) D. 2. otii.

m) D. abest: contineri.

n) D. 1. à doctis.

o) D. abest: rei.

tutibus, beatum est, omnesque sapientes iis p) gaudiis perfruuntur: omnes eos confiteri beatos esse, necesse est.

XXVI. A. q) Etiamne in cruciatu, atque tormentis? M. An tu me in viola putabas, aut in rosa dicere? an Epicuro, qui r) tantummodo induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: quod quidem, ut habet se res, me tamen plaudente dicit, Nullum sapienti esse tempus, etsi s) uratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quam pro nihilo puto! cum praesertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicatque, nos in vocibus occupatos, inanes sonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut laeve, aut asperum in corpore sentiatur. Huic ergo, ut dixi, non multum differenti a iudicio ferarum, oblivisci licebit sui? & tum t) fortunam contemnere, cum sit omne & bonum ejus, & malum in potestate fortunæ: tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, cum con-

stitu-

p) D. 2. bis. q) D. 2. abest: A. & postea: M.

r) D. 2. quia.

s) D. etiamsi.

t) D. 2. cum.

stituerit, non modo summum malum esse dolorem, sed etiam solum? Nec vero illa sibi remedia comparavit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam virilem: sed una se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum: ut si quis æstuans, cum vim caloris non facile patitur, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse. non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed cum is dicat, semper beatum esse sapientem; cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis u), qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem auctore, etiam Peripatetici, veteresque Academici balbutire desinant aliquando x), aperteque, & clara voce audeant dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram.

XXVII. Sint enim tria genera honorum, ut jam a laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quam soleo, intelligo, recedamus: sint

u) D. 2. bis.

x) D. 1. aliquando desinant.

sint sane illa genera bonorum, dum corporis, & externa jaceant humi, & tantummodo, quia fumenda sunt y), appellentur bona: alia autem illa divina z), longe, lateque se pandant, caelumque contingant, ut a), ea qui adeptus sit, cur eum beatum modo, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem vero sapiens b) extimescet? is enim huic maximae bb) sententiae repugnat. Nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contraque aegritudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationibus armati, & parati. dolor esse videtur acerrimus virtuti adversarius. is ardentem faciem intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum c) minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedit? quam turpe? o dii boni! Pueri Spartiae non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedaemone vidimus ipsi, incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ut d) exanimarentur, priusquam se vi-

Etos

y) D. 2. sint.

z) D. 1. divina illa.

a) D. 2. abest: ut.

b) D. 2. doloremne

sapiens.

bb) D. maxime.

c) D. 1. debellaturum.

d) D. denique; cum.

Etos faterentur. Quæ barbaria India vastior, aut
 agrestior? in ea tamen gente primum ii e), qui
 sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Cau-
 casi nives, hiemalemque vim perferunt sine do-
 lore: cumque ad flammam se applicaverint f),
 sine gemitu aduruntur. Mulieres vero in India g),
 cum est cujusvis earum vir h) mortuus, in cer-
 tamen, judiciumque veniunt, quam plurimum
 ille dilexerit. plures enim singulis solent esse
 nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequenti-
 bus suis, una cum viro in rogam imponitur:
 illa victa, mæsta discedit i). Numquam natu-
 ram mos vinceret, est enim ea semper invicta.
 Sed nos umbris, deliciis, otio, languore, desi-
 dia animum infecimus: opinionibus, maloque
 more delinitum l) mollivimus. Ægyptiorum
 morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes
 pravitatis erroribus, quamvis carnificinam prius
 subierint, quam ibim, aut aspidem, aut felem,
 aut canem, aut crocodilum violent: quorum
 etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam
 nullam recusent. De hominibus loquor, quid
 be-

e) D. 2. ei. f) D. 2. applicaverunt.

g) D. 2. (in India.) h) D. 2. cujus earum
 vir. i) D. 2. illa victa, mæsta decedunt.

l) D. 2. delinitum.

bestiæ? non m) frigus, non famem, non montivagos, atque silvestres cursus, lustrationesque patiuntur? non n) pro suo partu ita propugnant o), ut vulnera excipiant? nullos imperus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæque patiantur ambitiosi, honoris causa: laudis studiosi, gloriæ gratia p): amore incensû, cupiditatis. plena vita exemplorum est.

XXVIII. Sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientia q) profecta, cum tortoris os viderit, consistet: virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores, (ut ante dixi) limenque carceris. quid enim ea fœdius, quid deformius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiversari non sinent, secumque rapiant ad quemcumque ipsæ

m) D. 1. nonne.

o) D. 1. pugnant.

q) D. patientiam.

n) D. 1. nonne.

p) D. 2. gloria (gratia.)

ipsæ dolorem, cruciatumque ducentur. sapientis est enim proprium; nihil, quod pœnitere possit, facere, nihil invitum: splendide, constanter, graviter, honeste omnia: nihil ita exspectare, quasi certo futurum: nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac novum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. Quo quid sit beatius, mihi certe in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cum finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cumque ea convenienter vivere: cum id sit in sapiente situm; non officio solum, verum etiam potestate: sequatur necesse est, ut cuius in potestate summum bonum, in ejusdem vita beata sit. Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissime de beata vita dici putem, &, quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissime.

XXIX. A. Melius quidem r) afferre nihil possum: sed a te impetrarim libenter, ut s), nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula impediunt ullius certæ disciplinæ, libasque ex omnibus, quodcumque te maxime specie veritatis movet: quod paullo ante Peripateticos, vete-

r) D. 2. *equidem.*

s) D. 2. *abest: ut.*

veteremque Academiam hortari videbare, ut sine retractatione libere dicere auderent, sapientes esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere. multa enim a te contra istam sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Utamur igitur libertate: qua nobis solis in philosophia licet uti: quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes, ut ab aliis possit ipsa per sese, nullius auctoritate adjuncta, iudicari. & quoniam videris hoc velle, ut, quaecumque dissentientium philosophorum sententia sit de finibus, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam praesidii t), quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissime semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium ejus exarserat; nos illud quidem cum pace agemus u). si enim Stoici fines bonorum recte posuerunt; confecta res est: necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quaeramus unamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, ut hoc praecclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententiis, & disciplinis convenire.

XXX. Sunt

t) D. 2. praesidi.

u) D. 2. 9. omnium pace.

XXX. Sunt autem hæc de finibus, ut opinor, retentæ, defensæque sententiæ: primum simplices quattuor: Nihil bonum, nisi honestum, ut Stoici: Nihil bonum, nisi voluptatem, ut Epicurus: Nihil bonum, nisi vacuitatem x), ut Hieronymus: Nihil bonum, nisi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos differebat. Hæc igitur simplicia: Illa mixta. Tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo veteres Academicis secus. Voluptatem cum honestate Dinomachus, & Calpho copulavit. Indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adjunxit. Hæc sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant: nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorum quidem explicata causa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. Reliquis quidem licet facere id quod fere faciunt, ut gravitatem, dignitatemque virtutis exaggerent. Quam cum ad cælum extulerint, quod facere eloquentes homines copiose solent: reliqua ex collatione facile est conterere, atque contemnere. nec enim licet iis y), qui laudem cum dolore

x) D. 2. vacuitatem doloris. y) D. 2. bis.

Cic. Tusc. Quæst.

dicem, eumque condoceriat, ut ea, quæ bona malave videantur, possit contemnere. Nam quæ tibi Epicuri g) videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus.

Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere? qui cum diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inventorum suorum memoria, & recordatione confutat h): nec hæc sic agit, ut ex tempore quasi effutire videatur. de morte enim ista sentit, ut, dissoluto animante, sensum extinctum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet, quæ sequatur? quorum i) magnitudinem brevitate consolatur, longinquitatem lenitate. Quid tandem? isti k) grandiloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius se habent, quam Epicurus? an ad cetera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen quisquam philosophorum.

N 2

XXXII. Hic

g) D. 2. quod tibi Epicurus.

h) D. confutat? i) D. 2. cuius.

k) D. 2. Qui tandem isti.

XXXII. Hic vero ipse quam parvo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem auferunt, ut amor, ut ambitioni, ut quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cum procul ab iis l) omnibus rebus absit, cur pecuniam magnopere m) desideret, vel potius curet omnino? An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi facere non poterunt n)? Illius epistola fertur his verbis: *Anacharsis Hannoni salutem. Mibi amictui est, Scythicum tegmen o): calciamentum, solorum callum: cubile, terra: pulpamentum, fames: lacte, caseo, carne vescor. Quare ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista, quibus es delectatus, vel civibus tuis, vel diis p) immortalibus dona.* Omnes fere philosophi omnium disciplinarum, nisi quos a recta ratione natura vitiosa detorisset, eodem hoc animo esse potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis auri, argentique ferretur, Quam multa non desidero! inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ci talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: abduxit legatos ad cenam in Academiam; iis q) apposuit

tan-

- l) D. 2. bis. m) D. 2. magno opere.
 n) D. 2. (facere) non poterunt.
 o) D. 2. tegmen. p) D. 2. Dis.
 q) D. 2. bis.

tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari juberet: *Quid? vos hesternæ, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere?* quod r) cum tristiores vidisset, xxx minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At vero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret, si quis s) opus esset, *Nunc quidem paululum, inquit, a sole.* offererat videlicet apri-canti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunaque superaret. sibi nihil deesse: illi nihil satis umquam fore. se ejus voluptates non desiderare, quibus numquam satiari ille posset: suas enim consequi nullo modo posse.

XXXIII. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diviserit, non nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias; partim naturales, & non necessarias: partim neutrum: necessarias satiari posse pæne nihilo; divitias enim naturæ, parabiles esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile esse censet, nec vero ad carendum. Tertias, quod essent plane inanes, neque necessitatem modo, sed ne naturam

N 3

r) D. 2. quos. s) D. 1. si quid sibi opus
esset. D. 2. si quid opus esset.

turam quidem attingerent, funditus ejiciendas putavit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, eaque voluptates singillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt: quærun(t) tamen copiam. nam & obscenas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio fitas esse dicunt: easque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisque u) abstinere minime esse difficile, si aut valitudo, aut officium, aut fama postulet: omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obfit; prodesse numquam. Totumque hoc de voluptate sic ille præcepit x), ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamque y) putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaque hac usurum compensatione sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea majorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat, majorem efficientem voluptatem; omniaque jucunda quamquam sensu corporis judicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret z) voluptatem; animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & pro-

t) D. 2. nec quærun(t).

u) D. 2. bisque.

x) D. 2. præcipit.

y) D. 2. & expetendam putet.

z) D. 2. sentiat.

z) D. 2. sentiat.

prospicere venientem, nec præteritam præterflue-
re sinere. ita perpetuas, & contextas voluptates in
sapiente fore semper, cum expectatio sperata-
rum voluptatum, perceptarum memoria a) jun-
geretur, Atque iis b) similia, ad victum etiam
transferuntur, extenuanturque magnificentia, &
sumptus epularum, quod parvo cultu natura
contenta sit.

XXXIV. Etenim quis hoc non videt, deside-
riis ista condiri omnia c)? Darius
in fuga, cum aquam turbidam, & cadaveribus
inquinatam bibisset, negavit umquam se bibisse
jucundius. Numquam videlicet sitiens biberat.
Nec esuriens Ptolemæus ederat: cui cum pera-
granti Aegyptum, comitibus non consecutis, ci-
barius in casa panis datus esset, nihil visum est
illo pane jucundius. Socratem ferunt, cum us-
que ad vesperum contentius ambularet, quasi-
tumque esset ex eo, quare id faceret: respon-
disse, se, quo melius cenaret, opsonare ambu-
lando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum
in phiditiis nonne videmus? ubi d) cum ty-
rannus cenavisset Dionysius, negavit se jure illo
nigro, quod cenæ caput erat, delectatum. Tum
is, qui illa coxerat; minime mirum, condi-
mento enim defuerunt. Quæ tandem, inquit
ille?

N 4

- a) D. 2. memoria. b) D. 2. bis.
c) D. 2. omnia ista condiri? d) D. 2. quæ.

ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Euro-
ta e), fames, sitis. his enim rebus Lacedæmo-
niorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex
hominum more solum, sed etiam ex bestiis in-
telligi potest, quæ, ut quidquid objectum est,
quod modo natura f) non sit alienum, eo con-
tentæ non quærunt amplius. Civitates quædam
universæ, more doctæ, parsimonia delectantur,
ut de Lacedæmoniis paullo ante diximus. Per-
farum a Xenophonte victus exponitur: quos ne-
gat ad panem adhibere quidquam, præter na-
sturtium. Quamquam, si quædam etiam suaviora
natura desideret, quam multa ex terra, arbori-
busque gignuntur, cum copia facili, tum suavi-
tate præstantia? adde siccitatem, quæ consequi-
tur hanc continentiam in victu. adde integri-
tatem valitudinis. Confer sudantes, ructantes,
refertos epulis, tamquam opimos boves: tum
intelliges, qui voluptatem maxime sequuntur,
eos minime consequi; jucunditatemque victus
esse in desiderio, non in satietate.

XXXV. Timotheum, clarum hominem Athe-
nis, & principem civitatis, ferunt,
cum cenavisset apud Platonem, eoque convivio
admodum delectatus esset, vidissetque eum po-
stridie,

e) D. z. ad Eurotam. f) D. z. ut quid ob-
jectum est, dummodo a natura &c.

stridie, dixisse: Vestrae quidem cenae non solum in praesentia, sed etiam postero die jucundae sunt. Quid, quod ne mente quidem recte uti possumus, multo cibo, & potione completi? Est praecleara epistola Platonis ad Dionis propinquos; in qua scriptum est his fere verbis: Quo cum venissem, vita illa beata, quae ferebatur, plena Italicarum, Syracusiarumque mensarum, nullo modo mihi placuit; bis in die saturum fieri, nec umquam pernoctare solum: ceteraque, quae comitantur huic vitae, in qua sapiens nemo efficietur umquam, moderatus vero multo minus. Quae enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quo modo igitur jucunda vita potest esse, a qua absit prudentia? absit moderatio? ex quo Sardanapali, opulentissimi Syriae regis, error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

Hac habeo, quae edi, quaeque exsaturata libido

*Hausit: at illa jacent multa, & praecleara
relicta.*

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bovis, non in regis sepulcro inscriberes? haec habere se mortuum dicit, quae ne vivus quidem diutius habebat, quam fruebatur. Cur igitur divitiae desiderantur? aut ubi paupertas beatos esse non finit? Signis, credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim

earum omnium rerum g) nostra in h) urbe summa in publico copia. Quæ qui privati habent, nec tam multa, & raro vident, cum in sua rura venerunt. Quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habeant, recõrdantur. Dies deficiet i), si velim paupertatis causam defendere. aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus.

XXXVI. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria molestiæ habeat, quam voluptatis. Leviculus fane noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, infusurrantisque alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam per sese k) expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit
Demo-

g) D. 2. rerum omnium.

h) D. 2. abest: in.

i) D. 1. dies me deficiet.

2. dies deficiat.

k) D. 2. per se esse exp.

Democritus : neque me quisquam l) agnovit. Constantem hominem & gravem ! qui gloriatur, a gloria se afuisse. An tibicines, iique m) qui fidibus utuntur, suo, non multitudinis arbitrio, cantus, numerosque moderantur : vir sapiens, multo arte majore præditus, non, quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret ? an quidquam stultius, quam, quos singulos, sicut operarios barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse n) universos ? ille vero nostras ambitiones, levitatesque contemnet, honoresque populi, etiam ultro delatos, repudiabit : nos autem eos nescimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. *universos, ait o), Ephesios esse morte multandos, quod, cum civitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt p), Nemo de nobis unus excellat : sin quis exstiterit, alio in loco, & apud alios sit.* An hoc non ita fit omni in populo ? nonne omnem exsuperantiam virtutis oderunt ? quid ? Aristides (malo enim Græcorum, quam nostra proferre) nonne ob eam causam expulsus est patria, quod præter modum justus esset ? Quantis igitur molestiis vacant, qui nihil omnino cum populo

N 6

con-

- l) D. 2. quisquam ihi. m) D. 2. bique.
 n) D. 1. eos esse aliquid putare universos.
 o) D. 2. abest : ait. p) D. 2. sint.

contrahunt? quid est enim dulcius otio literato? iis q) dico litteris, quibus infinitatem rerum, atque naturæ, & in hoc ipso mundo cælum, terras, maria cognoscimus.

XXXVII. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur r), quod extimescendum sit? exsilium, credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quam sit ea contemnenda, paullo ante dictum est. Sin abesse patria s) miserum est: plenæ miserorum provinciæ sunt; ex quibus admodum pauci in patriam revertuntur. At multantur bonis exsules. Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? jam vero exsilium, si rerum naturam t), non ignominiam nominis quærimus, quantum demum a perpetua peregrinatione differt? in qua ætates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alii: qui semel egressi, numquam domum revertère u). At enim sine, ignominia
affi-

q) D. 2. bis.

r) D. 2. derelinquitur.

s) D. 1. à patria.

t) D. 2. rei.

u) D. 2. reverterunt.

afficere sapientem. de sapiente enim hæc omnis oratio est, cui jure id accidere non possit. nam jure exsulantem consolari non oportet. Postremo ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita, ut, quocumque hæc loco suppediteturx), ibi beate queant vivere. Itaque ad omnem rationem Teuceri vox accommodari potest,

Patria est, ubicumque est bene.

Socrates quidem cum rogaretur, cujatem se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam, & civem arbitrabatur. Quid T. Albutius? nonne animo æquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in republica quiescens, Epicuri legibus paruisset. Quis enim beator Epicurus, quod in patria vivebat, quam quod Athenis Metrodorus? aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcefilam, quo esset beator? Quanti vero ista civitas æstimanda est, ex qua boni, sapientesque pelluntur? Damaratus quidem y), Tarquinii, regis nostri, pater, tyrannum Cypselum quod ferre non poterat, fugit Tarquinius Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreavit. Num stulte anteposuit exsilii libertatem domesticæ servituti?

XXXVIII. Jam

x) D. 2. *suppeditet.*

y) D. 2. *Damaratus quidam.*

XXXVIII. Jam vero motus animi, sollicitudines, ægritudinesque oblivione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper fit in voluptatibus. Ex quo efficitur ille, quod quærimus, ut sapiens semper beatus sit.

Etiamne, si sensibus carebit oculorum z), si aurium? Etiam, nam ista ipsa contemnit. Primum enim, horribilis ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? cum quidam etiam disputent, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem adspectu percipiuntur, ea non versari in oculorum ulla jucunditate: ut ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte versentur, in oculis tale nihil fit. animus accipit, quæ videmus. Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur adspectus. Loquor enim de docto homine, & erudito, cui vivere est, cogitare. sapientis autem cogitatio non ferme ad investigandum adhibet oculos advocatos. Etenim sic nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenæici est quidem paullo obscœnius, sed non absurda sententia est: cujus
cæci-

z) D. 2. carebit, si oculorum.

cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur, *Quid agitis?* inquit: *an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna?* Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu nec privato, nec publico muneri defuisse. Ga). Drusi domum compleri a consultoribus solitam accepimus: cum, quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat b) in litteris.

XXXIX. Diodotus Stoicus, cæcus, multos annos domi nostræ c) vixit. Is vero, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quam antea, versaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more uteretur, cumque ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tum quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discen-
tibus, unde, quo, quamque lineam scriberent, Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum philosophum, cum quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, puero ut uno esset
comi-

a) D. 2. C.

b) D. 2. videbat.

c) D. 2. nostræ domi.

comitator. Ut enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis quotidie: sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia validitudinum. Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at vero bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; utilia, inutilia; magna, parva poterat: & sine varietate colorum licebat vivere beate; sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam d) aciem adspectu oculorum arbitratur: &, cum alii e) sæpe, quod ante pedes esset, non viderent, ille f) infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. At ejus picturam, non poësim, videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna g), quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expectus est, ut, quæ ipse non viderit, nos ut videremus, effecerit? quid ergo aut Homero h) ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse umquam arbitramur? Aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique divinæ delectationi toto se animo dedissent?

Ita-

d) D. 2. etiam animi.

e) D. 2. hi.

f) D. 2. illa.

g) D. 2. formaque pugna.

h) D. 1. quid ergo? An Homero.

Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poëta, numquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at vero Polyphemum Homerus cum immanem, ferumque finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, ejusque laudare fortunas, quod, qua vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. Recte hic quidem nihilo enim erat ipse Cyclops, quam aries ille, prudentior.

XL. In surditate vero quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed i) aliud molestius, quod male audiebat, etiam si, ut mihi videbatur, injuria. Epicurei nostri Græce fere nesciunt, nec Græci Latine. ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnesque id nos in iis linguis k), quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profecto sumus. At vocem citharædi non audiunt: ne stridorem quidem ferræ tum, cum acuitur: aut grunitum l), cum jugulatur sus: nec, cum quiescere volunt, fremitum murmurantis maris. Et, si cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi sint inventi, multos beate vixisse sapientes m). deinde multo majorem percipi posse legendis his, quam audiendis, voluptatem. Tum, ut paulo ante

- i) D. 2. *Œ*. k) D. 2. Sic distinguit legit- que: *Surdi omnes. Quid? nos in his linguis.* l) D. 2. *grunitum, ... suis;* m) D. 2. (*sapientes*)

ante cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorum. etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requireret.

Congerantur in unum omnia, ut idem oculis n), & auribus captus sit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis; qui primum per se ipsi plerumque conficiunt hominem: sin forte longinquitate producti vehementius tamen torquent, quam ut causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dii boni! quod laboremus? portus enim præsto est, quoniam mors ibidem est o), æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lyfimacho mortem minitanti: *Magnum vero*, inquit, *effecisti, sic cantharidis vim consecutus es.* Paulus Persæ deprecanti, ne in triumpho duceretur: *In tua id quidem p) potestate est.* Multa primo die, cum de ipsa morte quæreremus: non pauca etiam q) postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sane periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certe non timendam putet.

XLI. Mihi quidem in vita, servanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conviviis obtinetur r); *Aut bibat, inquit, aut abeat.* Et recte. Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis volu-

n) D. 2. & oculis. o) D. 2. (quoniam --- est.)

p) D. 2. tua, inquit, id potestate est.

q) D. 2. abest; etiam. r) D. 2. obtinet.

voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat: sic injurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relin-
 quas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem ver-
 bis dicit s) & Hieronymus.

Quod si iit) philosophi, quorum ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat: omneque, quod honestum nōs, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, & inani vocis sono decoratum esse dicant: & u) tamen semper beatum censent esse sapientem: quid tandem a Socrate & Platone profectis philosophis faciendum putes x)? quorum alii tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, ut ab his, corporis externa observent. Alii autem hæc ne bona quidem ducunt; in animo reponunt omnia. Quorum controversiam solebat tamquam honorarius arbiter, judicare Carneades. nam cum, quæcumque bona Peripateticis, eadem Stoicis comoda viderentur: neque tamen Peripatetici plus tribuerent divitiis, bonæ valitudini, ceteris rebus generis ejusdem, quam Stoici: cum ea, re, non verbis ponderarentur; causam esse desiderandi y) negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philosophi quemadmodum obtinere possint,

s) D. 2. dicat Hieronymus. t) D. 2. his

u) D. 2. abest: &

x) D. 2. faciendum sit, vides;

y) D. 2. disfidendi.

possint, ipsi viderint. Mihi tamen gratum est, quod de sapientium perpetua bene vivendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profitentur.

Sed quoniam mane est eundem, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror, ubi enim melius uti possumus hoc, cuiusmodi est, otio? ad Brutumque nostrum hos libros alteros quinque mittemus: a quo non modo impulsus sumus ad philosophas scriptiones, verum etiam lacesiti. In quo quantum ceteris laboraturi sumus, non facile dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, variisque, & undique circumfusis molestiis alia nulla potuit inveniri levatio.

5145 KZ

KSIEGOCZYN
MARCINA ZAMOYSKIEGO

5186

-KZ

W

Post
1800

Friedrich

Land

Post
1800

Garten

in
in
in
in

Post
1800
Post
1800
Post
1800
Post
1800

